

AIKUISILLE SUUNNATTU KIRJAVINKKAUS VASTAANOTON NÄKÖKULMASTA

Elisa Harjunpää

Tampereen yliopisto
Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja interaktiivinen
media
Pro gradu -tutkielma
Kesäkuu 2013

Tutkimuksessa tarkastellaan osallistujien kokemuksia aikuisille suunnatusta kirjavinkkaustoiminnasta. Aineistona tutkimuksessa on vuoden 2012 aikana kerättyä havainnointimateriaalia Tampereen kaupunginkirjaston järjestämistä Kirjahetkestä, sekä neljäntoista osallistujan ja kuuden kirjavinkkarin haastattelut. Tutkimuskysymykset koskevat sitä, miten osallistujat merkityksellistävät kirjavinkkaustoimintaa ja miten kirjavinkkaus suhteutuu heidän lukutottumuksiinsa. Tutkimuksessa selvitetään myös, miksi kirjavinkkaustilaisuuksiin osallistutaan, ja verrataan osallistujien näkemyksiä kirjavinkkareiden näkemyksiin. Lisäksi selvitetään millaista palautetta tilaisuuksista annetaan.

Kirjavinkkaus on osa yleisten kirjastojen lukijaneuvonnan palveluja. Se on vuorovaikutuksellista lukemisen edistämistä, jota tässä tutkimuksessa tarkastellaan osallistujanäkökulmasta käsin. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä toimii reseptiotutkimus, jossa huomio kiinnittyy vastaanoton prosessiin ja lukijan rooliin teoksen tulkinnassa. Reseptiossa on kyse kommunikaatiosta, joka toteutuu kirjavinkkaustilanteessa sekä aineiston että sen esittelijän, eli vinkkarin, välityksellä.

Tutkimus on laadullinen ja haastatteluaineistoa analysoidaan sisällönanalyttisesti. Päätelmiä tukee osallistuvan havainnoinnin avulla koottu aineisto. Osallistujien ja vinkkareiden näkemysten keskinäisellä vertailulla pyritään tuomaan monipuolisuutta tulkintoihin.

Tutkimuksen perusteella kirjavinkkaukseen osallistutaan monista eri syistä. Usein kirjavinkkauksen osallistujat harrastavat lukemista, koska heitä kiinnostavat jaetut, inhimilliset kokemukset sekä uudet näkökulmat. Tilaisuuksiin osallistutaan, koska halutaan konkreettisia luvuvinkkejä. Osallistuminen ei aina ole etukäteen suunniteltua. Kirjavinkkarille entuudestaan tuntematon yleisö on haaste, mutta etenkin kokemuksen myötä opitut keinot, kuten intertekstuaalisuuden ja teoksen vastaanottohistorian esiin tuominen, auttavat onnistumaan. Osallistujille vinkkarin henkilökohtainen innostus on tärkeä onnistumisen edellytys. Reseptiteorian mukaan vastaanoton onnistumisen ehtona voidaan pitää sanoman lähettäjän ja osallistujien odotushorisonttien kohtaamista.

Kirjavinkkausta tarkastellaan tutkimuksessa vastaanoton kommunikaatioprosessin avulla, jolloin merkitystä on sillä, mihin vinkkarin puhe kohdistuu. Vinkkari puhuu teoksesta, tekijästä, tilannetekijöistä ja suoraan yleisöä puhutellen. Vinkkareiden puheessa esiintyi kaksi erilaista tapaa jäsentää vinkkaustilaisuutta: toisille esitys on ensisijaisesti monologi, jolloin on kyse esitelmäorientaatiosta, kun taas toisille kyse on lähtökohtaisesti dialogista, jolloin kyseessä on keskusteluorientaatio.

Avainsanat: Kirjavinkkaus, lukemisen edistäminen, yleiset kirjastot, reseptiotutkimus, vastaanotto

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	5
2. AIKUISILLE SUUNNATTU KIRJAVINKKAUS KIRJALLISUUDESSA.....	9
2.1 Kirjojen valitsemisesta.....	9
2.2 Yleiset kirjastot ja lukemisen edistäminen.....	10
2.2.1 Vuorovaikutuksen merkitys.....	11
2.2.2 Kirjavinkkaus lukemaan houkuttelemisen menetelmänä.....	12
2.3 Kirjavinkkauksen taustaa.....	12
2.3.1 Readers' advisory – aikuislukijan asialla.....	14
2.3.2 Reader development – lukuelämyksen korvaamaton arvo	15
2.3.3 Kirjavinkin rakenne.....	15
2.4 Kirjavinkkaus yleisessä kirjastossa.....	17
2.4.1 Kirjasto kohtaamispaikkana	17
2.4.2 Vinkkaustilanne elämyksenä.....	18
2.4.3 Suomalaisia kirjavinkkaustutkimuksia.....	19
2.5 Lukijaneuvonta osana kirjastotyötä – katsaus alan ammatilliseen kirjallisuuteen.....	19
2.5.1 Tarkkoja ohjeita ja inspiroivia ideoita.....	20
2.5.2 Lukijoiden erilaisten lähtökohtien huomioon ottaminen.....	20
2.5.3 Käytännönläheisyydestä.....	22
2.5.4 Kirjalliset mieltymykset haasteena.....	22
2.5.5 Vinkkarin virtuaaliset apuvälineet.....	23
2.6 Yhteenveto aiemmasta tutkimuksesta.....	24
3. RESEPTIOTUTKIMUS JA LUKEMISEN EDISTÄMINEN.....	25
3.1 Vastaanotto- ja lukijatutkimuksen alkuvaiheet.....	25
3.2 Reseptiteoreettisia käsitteitä, malleja sekä kritiikkiä.....	28
3.2.1 Konstanzin koulukunta ja reseption historiallisuus.....	28
3.2.2 Reseption historiallisuus, kritiikki ja ongelmia.....	30
3.2.3 Reseptiotutkimusta Suomessa.....	32
4. TUTKIMUSASETELMA.....	35
4.1 Tutkimuksen keskeiset käsitteet.....	35
4.1.1 Kirjavinkki ja kirjavinkkaus.....	35
4.1.2 Kirjavalinta ja valinnan perusteet.....	36
4.1.3 Vinkkaustilaisuus ja aineisto.....	37
4.1.4 Osallistujat, lukijat ja vastaanotto.....	38
4.1.5 Lukijaneuvonta: readers' advisory ja reader development.....	39
4.2 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	40
4.3 Menetelmät ja aineisto.....	41
4.3.1 Laadullinen tutkimustapa.....	41
4.3.2 Osallistuva havainnointi ja teemahaastattelu.....	42
4.4 Tutkimuksen kulku.....	43
5. TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	48
5.1 Kirjahetkiin osallistujat ja lukemisen merkitys.....	48
5.1.1 Lukemisen monet motivaatiot.....	49
5.1.2 Muita syitä lukea.....	53
5.2 Osallistumisen syistä.....	54
5.3 Vinkkejä valintoihin.....	55
5.3.1 Osallistujien kirjavalintoja ohjaavia lähteitä ja kanavia.....	56

5.3.2 Osallistujien ja vinkkareiden kirjavalinnan tapojen vertailua.....	57
5.3.3 Satunnaisen osallistujan kokemus Kirjahetkestä.....	59
5.4 Kirjavinkkarinäkökulma.....	60
5.4.1 Haasteena entuudestaan tuntematon yleisö.....	60
5.4.2 Vinkkarin haasteista antoiisiin kokemuksiin.....	61
5.5 Vinkit, vastaanotto ja vuorovaikutus.....	63
5.5.1 Hyvä kirjavinkki.....	64
5.5.2 Kirjavinkkaustilanteen kommunikaation analyysi.....	67
5.5.3 Teoksen vastaanottohistoria vinkkauksen apuvälineenä.....	70
5.5.4 Kuuntelemista ja keskustelua – vuorovaikutus tunnelmanluojana.....	72
5.6 Kirjavinkkauksen elämyksellisyys osallistujanäkökulmasta.....	74
5.6.1 Enemmän kuin kirjavinkkejä.....	74
5.6.2 Lukijoiden odotushorisontit ja kirjavinkkaus.....	76
5.6.3 Osallistujapalaute.....	77
6. PÄÄTELMÄT.....	80
7. LÄHTEET	84
8. LIITTEET	
1 Taustakysymykset/Osallistujat	
2 Teemahaastattelurunko/Osallistujat	
3 Haastattelurunko/Vinkkarit	

1. JOHDANTO

Kirjavinkkaus on olennainen osa kirjastotyötä. Lukemisen edistämistä ja lukijaneuvontaa, kuten yksittäisten kirjojen suoraa suosittelemista eli yksilövinkkausta, tapahtuu kirjastoissa jatkuvasti niin neuvonnassa, verkkoympäristössä kuin hyllyjen väleissä osastoilla. Aikuisille kirjastonkäyttäjille suunnatut kirjavinkkaukset, joita kirjastosta riippuen erilaisilla nimillä kutsutaan, ovat yleensä erikseen järjestettyjä tilaisuuksia, joihin ihmiset saavat vapaasti tulla kuuntelemaan kirjaston henkilökunnan edustajan pitämää tiivistä esitystä muutamasta valitsemastaan kirjasta. Suomessa on hiljattain selvitetty, että yleisen kirjaston toiminnoista kirjojen lainausta pidetään edelleen käyttäjien keskuudessa kirjastojen olennaisimpana ydintoimintana. Kaunokirjallisuuden sekä tietokirjallisuuden lainaus ovat niin ikään tärkeimpinä pidettyjä hyötyjä (Serola & Vakkari 2011, 45-6 ja 63). Sekä kauno- että tietokirjoihin luokiteltavaa aineistoa vinkataan aikuisväestölle, joten lukijaneuvontaa koskevat tutkimukset voidaan nähdä erittäin relevantteina, kun tarkastellaan vinkkauskäytäntöjä.

Kirjavinkkausta järjestetään myös kirjaston tilojen ulkopuolella ja erityisesti tietyille luokka-asteille kohdennettuna. Myös muun muassa neuvoloissa, päiväkodeissa, harrastuspiireissä ja palvelutaloissa voidaan käydä vinkkaamassa aineistoa. Kirjavinkkauksen merkitys liittyy kouluympäristössä vahvasti kasvatustavoitteisiin sekä lukuinnon ja -harrastuksen herättelemiseen. Vinkkauksilla pyritään myös ylläpitämään jo virinnyttä lukuinnostusta tarjoamalla jokaiselle lukijalle mahdollisuus löytää uusia mieluisia lukuelämyksiä (Saine 2008). Vinkkaustoiminta voidaan nähdä myös osana mediakasvatuksen toimintakenttää. Tällä hetkellä keskustellaan paljon lukutaitojen moninaistumisesta ja arjen monista oppimisympäristöistä (ks. esim. Verho 2009). Myös yleisen kirjaston rooli aktiivisena yhteistyötahona mediakasvatuksen edistämisessä on viime aikoina alkanut vakiintua¹.

Vinkkaustoiminta edistää siis uusien lukutaitovaatimusten edellyttämää monipuolista lukemista. Myös vinkkauskäytännöt monipuolistuvat jatkuvasti. Perinteisen kirjavinkkauksen (vinkkari, kirjat ja yleisö) rinnalle on syntynyt muun muassa teemavinkkausta, monimediallista vinkkausta (yhdistelmävinkkaus), vinkkausta työparin kanssa, vertaisvinkkausta (kaverilta kaverille) ja lukuvinkki-
piirejä, jotka yhdistävät kaksi lukemiseen liittyvää aktiviteettiä (Saine 2008, Heinonen 2009). Muodosta riippumatta lapsille ja nuorille suunnattu vinkkaustoiminta suunnitellaan yleensä kirjaston ja koulun yhteistyönä, kun taas aikuisille suunnatut tilaisuudet ovat usein kirjaston itsenäisesti ja/tai oma-aloitteisesti järjestämiä.

1 Opetusministeriön selvitys vuodelta 2012: <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2012/kirjastot.html>

Aikuisille vinkatessa ei useinkaan ole lähtökohtaisesti kyse lukemaan houkuttelemisesta, vaan lukuelämysten löytämisen helpottamisesta ja innostamisesta tarttumaan erilaisiin kirjoihin. Vinkkauksen merkitys on siis hiukan toinen kuin kasvuikäisille: yleisönä on mahdollisesti jo entuudestaan paljon lukevia, eri-ikäisiä ja kenties tottuneitakin kirjastonkäyttäjiä. Ei ole esimerkiksi tavatonta, että vinkkari käy esittelemässä kirjoja lukupiireille (Trott & Baker 2010), jolloin kohteena ovat nimenomaan aktiiviset lukijat. Painopiste on siis lukuvalintojen helpottamisessa lukemaan houkuttelemisen sijaan.

Aikuisille vinkkaamisen tavat vaihtelevat esittelijän mukaan, mutta vinkkarista riippumatta tilanteen rakenteessa on yleensä paljon sellaisia yhteisiä piirteitä, jotka tekevät tilanteesta erityislaatuisten. Kirjavinkkauksesta saatetaan myös puhua, vaikka todellisuudessa mukana olisi myös formaatiltaan jotain muuta aineistoa kuin kirjoja. Kirjaston kokoelmat ovat laajat ja monimuotoiset, mutta niistä voidaan rakentaa vaikkapa tietyn teeman tai muun yhdistävän tekijän avulla mielekäs ja tiivis kokonaisuus. Esimerkiksi Tampereen kaupunginkirjaston Kirjahetket kevätkaudella 2012 pohjautuivat saksankielisten maiden kulttuuria esittelevään teemaan. Suunnittelemalla vinkkaustilaisuudesta kiinnostavan tapahtuman voidaan uudella tavalla auttaa lukijoita löytämään luettavaa kirjastosta. Samalla kirjaston kokoelmat tulevat entistä tutummiksi.

Sitä, kuinka paljon aikuisille suunnattua kirjavinkkausta järjestetään tai on suunnitteilla Suomen yleisissä kirjastoissa tällä hetkellä, en tämän tutkielman puitteissa aio kartoittaa – sikäli kun se olisi esimerkiksi eri nimityskäytäntöjen vuoksi mahdollistakaan. Kuitenkin kirjaesittelyjen kaltaisille tapahtumille vaikuttaa olevan tällä hetkellä kysyntää ja kasvotusten tapahtuvat asiakaskontaktit ovat toivottuja joko verkkoympäristössä tapahtuvien kontaktien lisäksi tai sijasta (Heikkilä 2011), minkä vuoksi aiheen tutkiminen osallistujien näkökulmasta on erityisen ajankohtaista ja kiinnostavaa. Vuonna 2011 Yleisten kirjastojen strategiassa² määritellyt kirjaston perustehtävät tukevat myös vinkkaustoimintaa. Lukutottumusten ruokkiminen, elämyksellisyys, sekä erilaisten kulttuurien ja ihmisten kohtaaminen nähdään kiinteästi liittyvän kirjastopalveluihin myös tulevaisuudessa. Rutiinien sijaan halutaan painottaa vuorovaikutteista asiakaspalvelua, johon kirjavinkkaus voidaan luontevasti lukea kuuluvaksi. Tutkielmallani pyrin lisäämään ymmärrystä siitä, miten osallistujat kirjavinkkaustoiminnan kokevat.

Kirjavinkkauksessa on piirteitä, jotka perustelevat hyvin sen paikkaa informaatiotieteellisesti painottuneissa tutkimuksissa, kuten arkielämän tiedonhankinnan kontekstit: kaunokirjallisuuden lukeminen voidaan nähdä toisaalta viihtymiseen tähtäävänä toimintana, mutta osittain kirjallisuus voi olla myös tiedonhankinnan kanava (ks. esim. Vakkari 1983, 10–13). Tällöin tietoa ei käsitetä

2 <http://www.kirjastot.fi/File/aca26e87-a1eb-4925-8c56-0491d5751bcf/Ykn-strategia-kirjastoversio-fin.pdf>

niinkään faktuaalisena, vaan laajasti ja joustavasti esimerkiksi vieraan kulttuurin ymmärryksenä. Kirjaston ydintoimintana voidaan nähdä paitsi tiedon myös kulttuurisisältöjen löytymisessä avustamisen (Haavisto 2011), ja näitä sisältöjä myös kaunokirjallisuus tarjoaa.

Kirjavinkkausta on mahdollista tutkia myös muista tieteellisistä lähtökohdista, kuten kirjallisuustieteen (reseptiotutkimus) ja viestintätutkimuksen (vastaanoton ja yleisöjen tutkimus) näkökulmista. Omassa tutkimuksessani otan huomioon aihealueen monitieteisyyden sisällyttämällä sekä kirjallisuustieteessä että viestintätieteissä tunnetun vastaanottoteorian viitekehykseksi sisältöjen subjektiivisille tulkinnoille, joita vinkkaustilaisuudessa syntyy ja välitetään. Vastaanottotutkimuksessa huomion kohteena ovat erilaiset yleisöt, tai vastaavasti yksittäinen lukija. Vinkkaustilanteen elämyksellisyyttä voi tarkastella kiinnostavasti reseption näkökulmasta, sillä siinä keskitytään lukijan kokemukseen ja tulkintojen moninaisuuteen (ks. esim. Tompkins 1980). Lukijan odotushorisontti sekä aiempi tietämys vaikuttavat ratkaisevasti lukukokemukseen, mikä saattaa puolestaan vaikuttaa vinkkaustilanteessa siihen, miten vinkit vastaanotetaan. Tätä vuorovaikutusta pyrin tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin tässä tutkimuksessa.

Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella kirjavinkkausta osallistujien näkökulmasta ja selvittää millaisia merkityksiä kirjavinkkaustilaisuuksille annetaan. Näitä merkityksiä suhteutan kyseisten aikuisten lukijoiden lukutottumuksiin ja siihen, miten osallistujat itse kokemuksiaan vinkkaustilaisuuksista kuvailevat. Tämän lisäksi tavoitteenani on selvittää koetaanko juuri tämän nimenomaisen lukemista edistävän toiminnan tuottavan muitakin kuin uusiin lukuelämyksiin ohjaavia kokemuksia, ja jos näin on, mitä ne osallistujien mielestä ovat. Pyrin myös selvittämään kirjavinkkaustilaisuuteen osallistumisen syitä, sekä vertaamaan osallistujien ja vinkkareiden käsityksiä vinkkauksen tavoitteista. Kartoitan myös osallistujien tilaisuuksia koskevia toiveita.

Tutkimalla osallistujien kokemuksia ja niitä merkityksiä, joita vinkkauksen kaltaiselle toiminnalle annetaan, voidaan saada tärkeää ensikäden tietoa siitä, minkälaisen merkityksen osallistuja kokee vinkkauksella olevan omaan lukuharrastukseensa, ja mikä on osallistujien mielestä tilaisuuden itsensä tarkoitus. Tutkimuksen kannalta on tärkeää saada lisää empiriaan pohjaavaa tietoa vinkkaus-toiminnasta ja osallistujien kokemuksista, koska sitä on toistaiseksi melko vähän. Tämän tutkimuksen aineistona ovat Tampereen kaupunginkirjaston järjestämät Kirjahetket, joista keräsin havaintomateriaalia, sekä neljätoista osallistujaa ja kuusi vinkkaria, joita haastattelin valittujen teemojen pohjalta. Aineistoa analysoin laadullisen sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti.

Ensin käyn läpi aikuisille suunnatun kirjavinkkauksen taustaa siten, kun se liittyy lukijaneuvontaan yleisesti aihetta käsittelevässä kirjallisuudessa. Kirjallisuuskatsauksen jälkeen esittelen reseptiotutkimuksen, eli tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen, minkä jälkeen selitän muutamia keskeisiä

käsitteitä ja esittelen tutkimuskysymykset sekä tutkimuksen kulun. Lopuksi esittelen tutkimuksen tulokset.

2. AIKUISILLE SUUNNATTU KIRJAVINKKAUS KIRJALLISUUDESSA

Aikuisille suunnattua kirjavinkkausta lienee kirjallisuudessa käsitelty runsaammin ammatillisesta kuin tutkimuksellisesta näkökulmasta. Kuitenkin, jos ajatellaan kirjavinkkaustoiminta laajasti ja otetaan huomioon kaikki mahdolliset kohderyhmät leikki-ikäisistä ja heidän vanhemmistaan aina iäkkäisiin palvelutalon asiakkaisiin ja kaikkiin siltä väliltä, on se helposti mahdollista liittää osaksi laajempia tutkimusaiheita, kuten lukemisen edistämistä, lukijaneuvontaa (*reader guidance/reader development; readers' advisory*), referenssihaastattelua ja muita asiakkaan kohtaamista käsitteleviä aihealueita. Referenssihaastattelu tarkoittaa neuvontatilannetta, jossa kirjastonhoitaja kyselemällä selvittää ja auttaa tarkentamaan asiakkaan tiedontarpeen voidakseen auttaa parhaansa mukaan (Tuomi 2011, 109). Tiedontarve voi siis luonnollisesti koskea esimerkiksi tietynlaisen kaunokirjallisen teoksen etsintää.

Tässä luvussa lähestyn aihetta sitä käsittelevän tutkimuskirjallisuuden sekä ammatillisen kirjallisuuden pohjalta. Jäsennän aikuisille suunnattuun vinkkaustoimintaan liittyvää teoreettista taustaa kokoamalla yhteen ja tarkastelemalla muutamia keskeisiä käsitteitä sekä niihin liittyviä pohdintoja ja tutkimustuloksia. Lähden tarkastelussani liikkeelle siitä prosessista, joka liittyy kirjojen valitsemiseen – lähtien siis niistä tarpeista, joihin vinkkaustoiminta pyrkii vastaamaan. Erityisesti huomioon kohteena ovat vinkkaukseen osallistujat ja aikuisille suunnatun vinkkaustoiminnan ominaispiirteet.

Tarkoituksena on vetää yhteen ammatillisessa kirjallisuudessa usein esiin nousevia teemoja ja näkökulmia, sekä osoittaa niiden välisiä yhteyksiä. Kirjallisuudesta valtaosa on eri englanninkielisissä maissa julkaistua, mutta mukana on jonkun verran myös Suomessa julkaistua aineistoa. Suuri osa lähteistä on julkaistu 2000-luvun taitteen jälkeen, joskin etenkin vinkkauksen käytäntöjä ja taustaa koskevat aineistot edustavat historiallisempaa näkökulmaa. Lopuksi kokoan yhteen luvun tärkeimmän sisällön.

2.1 Kirjojen valitsemisesta

Kysymys siitä, millainen on se valintaprosessi, joka ohjaa lukijan kirjan luokse, on kiinnostava monesta eri näkökulmasta. Puhun tässä yleisesti ottaen kirjasta, vaikka sen formaatti ei välttämättä olisikaan perinteinen paperiversio. Niin ikään kirja-aineiston ohella voisi puhua kaikesta lainattavasta aineistosta. Epäilemättä erityisesti kirja-alan kaikki tahot pohtivat valinnassa vaikuttavia

tekijöitä suunnitellessaan toimia, joiden avulla edistää lukijan ja kirjan kohtaamista. Vaikuttavia tekijöitä on lukuisia: kirjailijat ensinnäkin valitsevat aiheensa, kustantajat tekevät julkaisupäätökset, ja kirjakauppiaat sekä kirjastonhoitajat hankkivat asiantuntemuksensa avulla kirjat kauppojen ja kirjastojen kokoelmiin (Ross ym. 2006, 197). Lisäksi julkinen näkyvyys, kuten kirja-arviot, sekä yksilön henkilöhistoriassa kasvuympäristön suhtautuminen lukemiseen ovat mukana vaikuttamassa lukuvalintoihin (Ross 2000).

Tästä esivalinnan ketjusta huolimatta lukija on kuitenkin se, joka tekee viimeisimmän valinnan siitä, lukeeko hän kirjan vai ei. Ross tutki 90-luvulla henkilöitä, jotka lukevat paljon, ja sai selville, että lukeminen koetaan miellyttäväksi, jos teos on valittu itse (emt.). Lukijan toimintaan ja nimen omaan valintaprosessiin vaikuttaminen on tässä tutkielmassa keskeinen mielenkiinnon kohde. Lukuharrastuksen tukemista pyrin tarkastelemaan erityisesti yleisessä kirjastossa tapahtuvan kirja-vinkkaustoiminnan näkökulmasta.

Kun on kyseessä tottunut, innokas lukija on hän todennäköisesti myös tottunut etsimään monin eri keinoin mieluista luettavaa (Ross ym. 2006, 198). Jokainen, joka on etsinyt tietokannoista tiettyä kirjaa tietää, että jos vain muistaa kirjailijan tai teoksen nimen, etsimänsä todennäköisesti löytää tarvitsematta apua. Sitä vastoin kun mielessä on vain epämääräinen aavistus tai muuten jäsentymättömän käsitys siitä, mitä seuraavaksi tahtois lukea, ei tilanne ole niin yksinkertainen. Oikean kirjan löytymisen on todettu olevan kriittinen tapahtuma lukuilon saavuttamisen kannalta (emt.; Goulding 2002). Ilman tarkkoja havaintoja kirjan tiedoista, tai tarkkoja ajatuksia ylipäättään siitä, mitä tahtois seuraavaksi lukea on tyydyttävä selailuun. Selailu puolestaan on sitä enemmän aikaa vievää, mitä vähemmän henkilöllä on keinoja (esim. tietoja kirjailijasta), joiden avulla rajata hakua. Ilman apua tai sattumanvaraista onnekkautta voi seuraava lukukokemus olla vain vaivalla hankittu pettymys (Goodall 1989, 96).

2.2 Yleiset kirjastot ja lukemisen edistäminen

Esimerkiksi Isossa-Britanniassa yleiset kirjastot ovat aina olleet lukemisen asialla, järjestäneet kirjanäyttelyitä ja kirjailijavierailuja sekä koonneet lukuvinkkejä asiakkaiden käyttöön. Tästä huolimatta aikuisille suunnattuun, entistä aktiivisempaan kirjallisuuden promootiotyöhön on alettu keskittyä toden teolla vasta 90-luvulta lähtien (Goulding 2002). Näin onneksi siitä huolimatta, että digitaalisen kehityksen tuomat uudenlaiset haasteet ovat osaltaan lisänneet kirjaston henkilökunnan muuhun kuin sisältöihin liittyvää työtä. Goulding tähdentää lukemisen edistämisen palvelevan eritoten olemassa olevan aineiston tunnettuuden parantamista ja lainausaktiivisuuden nousua. Hän nostaa esiin myös syitä, miksi kenties osa henkilökunnasta ei halua puuttua asiakkaiden

lukutottumuksiin millään tavoin: joko koetaan lukemisen olevan jokaisen oma asia, johon ei tule puuttua, tai pelätään väliintulon vaikuttavan asiakkaan kirjallisen tietämyksen vähättelyltä. Goulding varoittaa myös kohdentamasta huomiota paljon ja sujuvasti lukeviin kirjastonkäyttäjiin vähemmän koulutettujen ja tottumattomien lukijoiden kustannuksella. Hänen mukaansa lukemisen edistämistoiminnot tulisi suunnitella ottaen myös heikommat lukijat tasapuolisesti huomioon (emt.).

Kirjastot palvelevat monipuolisesti asiakkaita, jotka ovat vastaanottavaisia lukuvinkeille ja ehdotuksille. Luultavasti useimmin kirjaston henkilökunta kohtaa kirjastonkäyttäjän neuvontatiskillä ja toisinaan hyllyjen välissä (Saricks 2005, 8-9). Kohtaaminen on monesti myös välillinen, kun lukija poimii vaikkapa hyllynpäätyyn näytteille asetetun kirjan tai muuta aineistoa, jota henkilökunta on nostanut sen ajankohtaisuuden tai muun syyn tähden hyllyjen uumenista esiin. Usein kirjaston työntekijän sanotaankin olevan välittäjän (*intermediary*) roolissa, jolloin hän parhaansa mukaan auttaa lukijaa löytämään juuri hänelle oikean kirjan, levyn tai muun haluamansa aineiston (Saricks 2005, 12). Suositus voi verkkokirjaston ansiosta olla myös virtuaalinen – eikä välttämättä vain yksin henkilökunnan puolelta tuleva, vaan myös lukijalta toiselle jaettu. Aineiston esittelyä ja esiin nostamista – puhutaan myös kokoelmanostoista – on myös sen järjestäminen hyllyihin aiheen- tai genren mukaisesti perinteisen luokituksen sijaan. Omalla tavallaan sitä on myös kattava, löydettävyyttä edistävä joko yleisten standardien mukainen tai kansanomaisen asiasanoittaminen (tagit) sekä esimerkiksi erillisen näyttelyn kokoaminen (Antell 2010).

2.2.1 Vuorovaikutuksen merkitys

Kamyn & Ooin (2011) mukaan siitä, miten paljon toisten ihmisten suositukset lopulta vaikuttavat lukijoiden kirjallisuusvalintoihin, tarvittaisiin lisää tutkimusta. Tutkittuaan erään uusiseelantilaisen yleisen kirjaston asiakkaita he saivat selville, että luotetut henkilölähteet, kuten perhe ja ystävät, ohjasivat lukijoiden valintoja. Aina suositukset eivät olleet suoria, vaan toisinaan niihin törmättiin myös satunnaisesti, kun esimerkiksi nähtiin kollegan kädessä kiinnostavan oloinen kirja työpaikan taukuhuoneessa.

Kirjaston henkilökunta puolestaan ei, yllättävää kyllä, kuulunut heidän tutkimuksensa informanttien luotettuihin lähteisiin mitä tuli kirjavalintoihin. Monesti tutkittavilla oli jo matkalla kirjastoon valmiiksi mielessään jokin kiinnostava kirja. Lisäksi kirjaston henkilökuntaa pidettiin vieraana, joten heidän valintaehdotuksiinsa ei luotettu. Ratkaisuiksi tähän tutkijat ehdottavat palveluiden parempaa esilletuomista, aihepiireittäin järjestettyjä kokoelmia sekä dialogia lukijoiden ja henkilökunnan välillä tilanteen parantamiseksi (emt.). Kirjavinkkausta ei ratkaisuna eksplisiittisesti mainita, mutta siinäkin voi todeta olevan lähtökohtana intersubjektiivisuuden sekä kirjavalintojen

perusteluiden esiin tuomisen avulla potentiaalisen lukijan luottamuksen voittaminen.

2.2.2 Kirjavinkkaus lukemaan houkuttelemisen menetelmänä

Eräs jo ainakin lasten ja nuorten parissa työskentelevien kirjastonhoitajien työnkuvaan vakiintunut toimintatapa lukemaan houkuttelemiseksi on kirjavinkkaus. Vasta lukemaan opettelevien ja lukuharrastustaan virittelevien nuorten lukijoiden kohdalla voidaan melko varauksetta puhua lukemisen edistämisestä ja lukemaan houkuttelemisesta (Mäkelä 2003, 8). Tämän tutkielman ensisijainen kiinnostuksen kohde ovat aikuiset lukijat ja se, miten vinkkaus ohjaa heidän lukutottumuksiaan ja kuinka he suhtautuvat tähän verrattain vähän tutkittuun toimintamuotoon. Aikuislukija ei luonnollisesti välttämättä ole tottumaton lukija, vaan päin vastoin vinkkaustilaisuuteen osallistuva saattaa lukijana olla hyvinkin aktiivinen, mikä tuo vinkkauskäytännöt tavallaan lähemmäksi niin sanottuja perinteisiä lukijaneuvontaan liittyviä – siis jo tietopalvelutiskiltä ja hyllyjen välistä tuttuja – kirjaston henkilökunnan työtehtäviä (Trott & Baker 2010). Tarvetta aikuisille suunnatulle vinkkaukselle ja lukuvalinnoissa avustamiselle on perusteltu muun muassa sillä, että mieluisan luettavan löytäminen ei suinkaan helpotu iän myötä lasten- ja nuortenkirjojen jäädessä taakse, vaan päin vastoin valittavana olevan aineiston määrä on entistä valtavampi (Ross 2000).

Kirjavinkkaus (englanniksi *book talk*, ruotsiksi *bokprat*) sellaisena kuin se tänä päivänä tunnetaan on alunperin syntynyt tarpeesta suositella sopivia kirjoja nuorille lukijoille (Bodart 1980, 1–2), ja näin ollen sen päämäärä on alunperin hieman erilainen kuin aikuisyleisön ollessa kyseessä. Kuitenkin tietyt perusajatukset ovat yhteisiä kohdeyleisön iästä tai muista demografisista tekijöistä huolimatta. Esimerkiksi Trott (2005) on muotoillut paikallisen yhteisön jäsenten lukuharrastuksen edistämisen – oli muoto tai kanava mikä tahansa – konseptin siten, että lukijaa autetaan löytämään tarinoita, jotka vahvistavat ja tukevat eri elämänvaiheissa. Seuraavassa taustoitan kirjavinkkauksen käsitettä sen kehityskaaren ja yleisten ominaispiirteiden avulla, kuten se aihetta koskevassa kirjallisuudessa on esitetty.

2.3 Kirjavinkkauksen taustaa

Yleisten kirjastojen alkuaikoina lukijaneuvonta oli hyvin systemaattista ja organisoitua toimintaa. Sille leimallisesti hyvin didaktinen ote näkyi muun muassa klassikoiden suosittelemisena ja eri lukijatyyppejen mukaisten laajojen ja pikkutarkkojen lukulistojen laatimisena (Saricks 2005, 1–9). Yhdysvalloissa erityisesti 1930-luvun lamavuosien aikaan yleisten kirjastojen henkilökunta omaksui aikuiskasvatukseen suuntautuneen ja moralisoivan otteen työhönsä. Sotien jälkeen lukijaneuvonnan olemassaolo hiipui, mutta 1980-luvulla se otettiin jälleen vahvasti mukaan yleisten

kirjastojen toimintasuunnitelmiin, nyt kohdistettuna vapaa-ajan lukuharrastuksen kehittämiseen siten, että kirjaston henkilökunta ei enää lähtökohtaisesti ottanut kasvattajaroolia, vaan he alkoivat pitää itseään pikemminkin linkkinä lukijan ja kirjan välillä (emt. 1–9).

Suomessa lukijapalvelujen kehitys seurasi ainakin suurimmissa kaupunginkirjastoissa jo 1920-luvulta lähtien amerikkalaisten esimerkkiä. Muun muassa kirjastoneuvos Helle Kannila kirjoitti vuonna 1964 *Kirjastonhoidon oppaassa* (s. 183):

”[P]ienillekin paikkakunnille soveltuva laajennetun kirjastotyön muoto on esitelmien ja kirjaselostusten järjestäminen kirjaston yhteyteen. Tämä voidaan järjestää niinkin yksinkertaisesti, että hoitaja ilmoittaa lainaajille puoli tuntia ennen lainaustunnin alkua itse selostavansa tai pyytäneensä jotakuta asiantuntijaa selostamaan uusia kirjoja taikka jotakin tiettyä alaa, esim. puutarhanhoitoa, käsittelevää kirjallisuutta. Tietävästi monet harrastavat lainaajat mielellään kerääntyvät näitä selostuksia kuulemaan. Kirjat voidaan panna kädestä käteen kiertämään, ja niitä voidaan antaa heti kotilainoiksi haluaville.”

On kirjavinkkauksen historian kannalta kiinnostavaa, että Kannila käyttää 'esitelmä'-sanän lisäksi myös termiä 'kirjaselostus', joka saattaa viitata englanninkieliseltä alueelta lähtöisin olevan book talk -käsitteen vapaaseen suomennokseen. Nykyään tosin harvoin vinkataan uusia kirjoja muun muassa siitä syystä, että ne ovat usein lainassa ja pitkienkin varausjonojen päässä. Tarkoituksena on, kuten Kannilakin asian näkee, *heti* kirjan lainaksi saaminen. ”Tietty ala” on nykyään usein aikuisille suunnatuissa, kaikille avoimissa kirjavinkkauksissa jokin teoksia yhdistävä tema. Tämän tutkielman aineistonkeruun yhteydessä selvisi, että osallistujat tänäkin päivänä todella ”mielellään kerääntyvät näitä selostuksia kuulemaan”, aivan kuten Kannila aikanaan otaksui. Nykyään kirjavinkkaus muodossa tai toisessa kuuluu kaikkien suomalaisten yleisten kirjastojen toiminta-alaan.

Aivan tarkkaa ajankohtaa kirjavinkkauksen syntymiselle – siinä muodossa kuin se nykyään tunnetaan – ei kirjallisuuden perusteella olla pystytty määrittelemään. Vinkkauksen katsotaan kehittyneen eriytyneeksi käytännöksi Yhdysvalloissa vapaa-ajan lukuharrastuksen yleistymisen myötä 50-luvulta lähtien ja erityisesti nuorten aikuisten houkuttelemiseksi lukemaan (Jones 2004, 168). Pohjois-Amerikassa on perinteitä niin kutsutun readers' advisory -palvelun muodossa. Tähän kirjastopalveluiden suuntaukseen luetaan tavallisesti kuuluvaksi myös kirjavinkkaustoiminta. Pohjois-Amerikasta vinkkaus on aikanaan rantautunut pikkuhiljaa Britannian kautta Pohjoismaihin. Ruotsin kautta bokprat yleistyi aluksi Suomen rannikkokaupungeissa, joista se 90-luvulla vakiintui osaksi koko maan kirjastojen ja koulujen yhteistyötä (Lindberg 2000).

2.3.1 Readers' advisory – aikuislukijan asialla

Readers' advisory -käsitettä (myös *RA -services*) ei liene tyhjentävästi ja tiiviisti suomennettu, mutta olen tässä tarpeen vaatiessa kääntänyt sen lukijaneuvonnaksi yrittäen kontekstin avulla tehdä

selväksi minkälaiseen toiminnan muotoon sillä kulloinkin viitataan. Kyseessä on lukijalähtöinen lähestymistapa siihen kirjaston ydinpalveluun, jossa kohteena ovat aikuiset, vapaa-aikanaan kauno- ja tietokirjallisuutta lukevat kirjastonkäyttäjät (Saricks 2005, 8–9). Lukijaneuvonnan katsotaan saaneen alkunsa Pohjois-Amerikan suurissa kaupungeissa jo 1900-luvun alussa, jolloin se tarkoitti lähinnä kansalaisten määrätietoista kasvattamista paremmiksi lukijoiksi.

Lukemisen edistämistä koskevaan toimintaan, joksi kirjavinkkauskin siis luetaan, liitetään myös usein *referenssihaastattelun* (myös asiakashaastattelu tai tietopalveluhaastattelu) käsite. Referenssihaastattelulla tarkoitetaan asiakkaan ja kirjaston työntekijän kohtaamista, jossa pyritään vuorovaikutuksen avulla selvittämään asiakkaan tiedontarpeet mahdollisimman tarkasti, jotta niihin pystytettiin mahdollisimman hyvin vastaamaan (Tuomi 2011, 109). Tällöin voi myös olla kyse kirjallisuuden liittyvästä aiheesta, jolloin tilanteesta voi muodostua kirjavinkkausta muistuttava. Vinkkaustilanne voi siis olla joko spontaani tai etukäteen suunniteltu.

Trott (2005) jaottelee readers' advisory -palvelut *passiivisiin* ja *aktiivisiin*, joista ensimmäisellä viitataan esimerkiksi näyttelyihin ja muihin staattisiin, ei-vuorovaikutuksellisiin keinoihin tuoda esiin aineistoa. Aktiivinen lukemisen edistäminen (*reading promotion*) on puolestaan vuorovaikutuksellista, kasvokkain ja useimmiten suunnitellusti tapahtuvaa. Siihen kuuluvat kirjavinkkaus, reaaliaikainen asiakasneuvonta ja muu välittömään kontaktiin perustuva lukemisen edistäminen. Trott huomauttaa, että tulevaisuudessa aktiivisuutta tarvitaan myös aineistoihin liittyvistä opastamispalveluista tiedottamiseen (emt.; ks. myös Saricks 2005, 136).

Suunnitellussa vinkkaustilanteessa kohtaaminen lukijan, kirjaston työntekijän ja kirjan välillä on konkretisoitu tavoitteelliseksi, aikaan ja paikkaan sidotuksi toiminnaksi, joka nykyään ulottuu tosin myös virtuaalisiin tiloihin, kuten muukin readers' advisory -palvelu (Hoffert 2010). Suomen kielessä kirjavinkkaus tai lukuvinkkaus on vakiintunut kuvaamaan erityisesti koululaisille suunnattua aktiivista lukemisen edistämistoimintaa ja vinkkaus-sana liitetään yleisesti kulloisenkin kohteena olevan aineiston liitteeksi yleisemminkin (esimerkiksi *mupe-vinkkaus* viittaa musiikkikirjoihin ja peleihin). Aikuisväestölle suunnatuista vinkkauksista käytetään vaihtelevasti myös muita nimityksiä, kuten Tampereen kaupunginkirjaston Kirjahetket, Porin kaupunginkirjaston Kirjavartit tai Riihimäen kaupunginkirjaston Kirjatimantit (lähde: Kirjavinkkariyhdistyksen koulutus, Riihimäki 29.3.2012). Nimivalintoja on perusteltu muun muassa helppotajuisuudella sekä viittauksella vinkkauksen lyhytkestoisuuteen (mm. Sihvonen 2013).

2.3.2 Reader development – lukuelämyksen korvaamaton arvo

Euroopassa ja erityisesti Ison-Britannian alueella on ollut tapana käyttää lukijan opastamisen

käytännöistä myös nimitystä *reader development* (Bird & Tedd 2004), johon liittyy läheisesti paikallisen yhteisön tasa-arvoisuutta ja avoimuutta korostava käsite *community librarianship*. *Reader guidance* on tälle vaihtoehtoinen ilmaisu, jota näkee jonkun verran käytettävän niin tieteellisissä kuin ammatillisissakin teksteissä (ks. esim. Snape 1995, 57).

Rachel Van Riel kehitti reader development -käsitteen jo 1980-luvulla (Thomas 2002) ja hänen johtamansa *Opening the Book* -projekti on kehittänyt sitä edelleen. Kyse on lukijalähtöisyydestä, jota jäsennetään neljän periaatteen avulla:

- vahvistetaan ihmisten uskoa lukunautintoon
- tuodaan esiin lukuvaihtoehtoja
- tarjotaan ihmisille mahdollisuuksia jakaa lukukokemuksia
- nostetaan lukuharrastuksen statusta

Käsitteen määrittelyssä mainitaan lisäksi, että ensisijaisesti halutaan korostaa lukukokemuksen tuomista ihmisten keskele, eikä niinkään yksittäisten teosten tai kirjailijoiden esiin nostamista. Tarkoituksena on auttaa lukijaa löytämään ennestään tuntemattomia teoksia ja madaltaa kynnystä tarttua niihin. Asenne, joka määrittää toimintaa on siis läpikotaisin lukijalähtöinen. Reader development – toisin kuin readers' advisory alunperin – ei rajaudu ainakaan eksplisiittisesti vain kaunokirjallisuuden lukijoihin.³

2.3.3 Kirjavinkin rakenne

Yksinkertaisimmillaan kirjavinkkauksessa on kyse yhden tai useamman teoksen esittelemisestä niin, että esitystä seuranneelle jää selkeä mielikuva siitä, mistä kirjassa on kysymys ja parhaimmillaan myös halu lukea ja selvittää itse mitä kirjassa tapahtuu. Lähinnä koululaisille suunnatusta kirjavinkkauksesta on käytetty myös nimityksiä *kirjakurkkaus* (Lyytinen-Levander 2009) ja *kirjakiusaaminen* (Saine 2008), jotka kuvaavat omalla tavallaan osuvasti toiminnan ideaa: juonipaljastuksia ei tehdä, eikä liikaa sisältöä avata, vaan juuri sen verran kirjasta kerrotaan, kuin tarvitaan kiinnostuksen herättelemiseksi (Saine 2008; Bodart 1980, 5). Jos kyseessä on esimerkiksi runokirja, voidaan lukea yksi runo, kertoa kirjailijan taustasta jotakin kiinnostavaa, kuten juuri kyseisen kirjan tekoprosessista, ja esimerkiksi jokin aiheeseen liittyvä anekdootti – mutta ei lähellekään kaikkea, jotta lukijalle jäisi selvitettävää (Mäkelä 2003, 46–48).

Tarkimmin vinkin rakenteen on määritellyt yhdysvaltalainen kirjavinkkauksen pioneeri Joni Bodart

3 Kuvaus löytyy Opening the Book -projektin kotisivuilta: <http://www.openingthebook.com/library-resources/reader-centered/definition/default.aspx>

(1980; suomeksi ks. Mäkelä 2003, 45). Ensin kerrotaan taustatietoa, kirjailijätietoa ja kenties myös millainen on esittelijän henkilökohtainen suhde kirjaan. Seuraavassa vaiheessa kerrotaan sisällöstä sen verran kuin on tarpeen kiinnostuksen herättämiseksi, ja jotta kuulijoille jäisi käsitys siitä, mistä kirja kertoo. Tässä vaiheessa voidaan esimerkiksi valottaa juonen lähtökohtia, miljöötä, henkilöhahmoja, kirjallista tyyliä tai dramatisoida jotakin kirjan tapahtumaa niin, että kuulijalle jää suorastaan pakottava tarve saada tietää mitä tapahtuu. Jos strategia on tällaiseen koukuttamiseen tähtäävä, on Bodartin jäsennyksen mukaan lopetus kaikista tärkein. Esityksen tiiviin mutta informatiivisen rakenteen on säilytettävä dynamiikkansa loppuun asti, mikä helpottaa aina myös seuraavan teoksen pariin siirtymistä (Bodart 1980, 7–14).

Aikuisten lukijoiden vinkeistä puhuttaessa englanninkielisessä kirjallisuudessa esiintyy usein sana *appeal*, jolla viitataan yksittäisen teoksen vetovoimaan. Käsite kattaa ne piirteet, jotka tekevät kirjasta lukijan näkökulmasta kiinnostavan. Perinteisesti sillä on tarkoitettu luettavuutta (vaikea- vai helppolukuinen), henkilöhahmojen keskeisiä piirteitä, tarinankerronnan/juonen ominaisuuksia (*story-line*) ja sitä kehystä (aika ja paikka), johon tapahtumat sijoittuvat (Saricks 2005, 43). Aikuislukijalle vinkkaavalle *appeal* on käsitteellinen työkalu, joka auttaa tekemään systemaattisia muistiinpanoja ja suunnittelemaan vinkit (Trott & Baker 2010). Verrattain tuoreita tutkimustuloksia on siitä, että kirjan aiheen sijaan mainitut ominaisuudet ohjaavat vahvasti kirjavalintaa (Kamy & Ooi 2011). Siitä, mitkä piirteet todella vaikuttavat kirjan vetovoimaisuuteen on käyty myös kriittistä keskustelua (Wyatt 2007; Trott ym. 2008). Wyatt on nostanut esiin vaihtoehtoisista uusista ehdotuksista kokemuksen ja tunnelman (*feeling*) merkityksen, formaatin sekä genrejenvälisyyden (*cross-genre creations*). Näissä piirteissä voitaneen nähdä myös hyvät mahdollisuudet monipuolisen ja johdonmukaisen vinkkauksen laatimisen kriteereiksi.

Jotta vinkkaus olisi onnistunut, on syytä kiinnittää huomiota yhtäältä vinkkarin omaan kirjalliseen makuun ja toisaalta monipuolisuuteen. On vaikeaa houkutella toista lukemaan kirjaa, josta itse ei ole pitänyt – puhumattakaan sellaisesta, jota ei ole itse lukenut. (Trott & Baker 2010; Bodart 1980, 5). Oma innostus välittyy yleisöön ja oman kokemuksen pohjalta vinkkari pystyy parhaiten perustelemaan, miksi on valinnut esiteltävät teokset. Ideaalitilanteessa vinkkarilla on kuitenkin myös tarjota jokaiselle lukijalle jotakin: kirjoja, jotka ovat erilaisista syistä lukemisen arvoisia, mutta joita myös yhdistää jokin tekijä.

Kirjavinkkejä ja arvioita on myös verkossa nykyään runsaasti, eikä suuri osa vinkeistä noudata perinteisessä tai sanatarkassa mielessä vinkkauksen tai perinteisen kirja-arvionkaan kaavaa, eikä yritäkään sitä tehdä (Hoffert 2010). Tärkeintä on osallistuminen ja vuorovaikutus, joten puhetta kirjoistakin on monessa muodossa. Parhaimmillaan verkko on vinkkarille loputon inspiraation

lähde, jonka alati laajenevasta tarjonnasta voi, perinteisten medioiden ohella, systemaattisesti ammentaa ideoita suunnitellessa vinkkaustuokioita. Useissa käytännönläheisissä ammatillisissa teoksissa opastetaan eri lähteiden ja kanavien äärelle, ja kannustetaan jakamaan tietämystä sekä kollegoiden että ulkopuolisten kesken (ks. esim. Saricks 2005, 104).

2.4 Kirjavinkkaus yleisessä kirjastossa

Kirjasto fyysisenä tilana on oleellisessa osassa vinkkauksessa. Eri vuosikymmeninä on virinnyt paljon kansainvälistä keskustelua siitä, miten yleisissä kirjastoissa olisi paras suhtautua lukuharrastuksen edistämiseen. On huomautettu yleisen kirjaston koskettavan jokaista yhteisön jäsentä tasapuolisesti ja painotettu sen olemassa olevia mahdollisuuksia tehdä enemmän ja paremmin; tulisi rohkaista, inspiroida, suositella ja ehdottaa – ei ainoastaan teemapäivinä vaan joka päivä (Chambers 1969, 129–133). Sittemmin on toivottu kirjaston henkilökunnalta aktiivista tiennäyttämistä ja lukijaneuvontaa, jotta voitaisiin auttaa lukijoita valitsemaan mieluista kirjallisuutta sen sijaan, että tarjottaisiin vain runsaat resurssit, joiden armoille lukija jätetään. Kirjalistojen, luetteloiden ja muiden tuttujen apuvälineiden rinnalla toivotaan käytävän myös keskusteluja kirjoista lukijoiden kanssa (Ullström 2005/2012, 110).

Kuten jo aiemmin todettua, jo yksistään se valtava määrä kirjallisuutta joka kirjastoissa on saatavilla, voi saada lukijan niin hämilleen, että umpimähkään selailemalla on vaikea löytää mitään. Näin ollen mikä tahansa keino, joka auttaa ja ohjaa tietyn, suppeamman valikoiman äärelle on tervetullut (Ross 2000; Ross ym. 2006, 200). Kirjastoilla on monipuolisten resurssien tarjoajina siis hyvä syy olla mukana myös helpottamassa valintojen tekemistä. Lisäksi, toisin kuin kirjakaupassa, kirjaston resurssit mahdollistavat paremmin myös riskien ottamisen: kylmiltään lainatun, entuudestaan tuntemattoman teoksen voi aina jättää kesken ja palauttaa takaisin (Ross 2000).

2.4.1 Kirjasto kohtaamispaikkana

Myös Suomessa keskustelua yleisen kirjaston roolista ja aineistoista on viime aikoina käyty ja ohjeistuksia laadittu. Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015⁴ korostaa tapahtumien ja kohtaamisten kasvavaa merkitystä. Yleisten kirjastojen neuvoston strategia 2011–2016 (ks. alaviite sivulla 5) niin ikään painottaa laadukkaiden sisältöjen tuomista esille sekä rutiinitoimintojen vähentymisen myötä asiakkaan uudenlaista kohtaamista vuorovaikutteisissa tilanteissa. Kirjasto kohtaamispaikkana avaa lukupiirien, kirjailijavierailujen ja muiden vastaavanlaisten vuorovaikutteisten tapahtumien lisäksi myös vinkkaustoiminnalle suotuisan tulevaisuusnäkymän.

4 Ks. s. 14: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm32.pdf>

Johnson (2012) näkee kirjaston tärkeänä sosiaalisen pääoman luojana ja ylläpitäjänä, ja huomauttaa, että kasvokkain tapahtuvaan vuorovaikutukseen kannustava tila on erityisen tärkeä näinä aikoina, kun yhä suurempi osa työ- ja vapaa-ajan toiminnoista sijoittuvat virtuaalimaailmaan. Hän myös sai tutkimuksessaan selville, että asiakas, jolla on mahdollisuus suoraan kontaktiin henkilökunnan kanssa saa enemmän vuorovaikutustilanteesta irti. Toisaalta viihtymisen edellytys ei aina ole välitön kommunikointi, vaan jo pelkkä tuttujen ihmisten seurassa oleilu koetaan miellyttäväksi (emt.). Vinkkaustilanteessakaan sanallinen vuorovaikutus ei ole välttämättömyys, vaan osallistuja voi vain kuunnella ja seurata esitystä juuri niin kauan kuin ehtii tai tahtoo.

Vinkkaus ei tosin ole sidottu täysin kirjaston tiloihinkaan – edes silloin kun kyse ei ole koulu- luokasta vaan aikuisväestöstä. Bakerin (Trott & Baker 2010) mukaan lukuvinkkejä voi jakaa niin kirjallisuuserhoissa, kirjallisuuden oppitunneilla kuin senioriväestön palvelutalojen järjestämissä tapahtumissakin. Lisäksi, vaikka tässä tutkielmassa päähuomio on yleisissä kirjastoissa, on syytä mainita, että myös tieteellisissä ja erikoistuneissa kirjastoissa on vastaavanlaista toimintaa. Päätöstä sisällyttää viihtymisen motivoimaa lukemisen edistämistä myös kolmannen asteen koulutus- ympäristöön on perusteltu tutkimustuloksilla, jotka ovat osoittaneet vapaa-ajan lukuharrastuksen korreloivan korkeakouluopinnoissa menestymisen kanssa ja vaikuttavan myönteisesti esimerkiksi kirjallisten argumentaatiotaitojen kehittymiseen (Smith & Young 2008).

2.4.2 Vinkkaustilanne elämyksenä

Lukeminen jo siihen tottuneille aikuisille palvelee monia tarkoituksia, joista viihtyminen ja henkinen virkistäytyminen eivät vaikuta olevan vähäisimpiä (Kamy & Ooi 2011; Trott & Baker 2010). Paitsi että usein etsitään – etenkin kaunokirjallisuuden ollessa kyseessä – lukemista, joka viihdyttää ja tarjoaa pakoa arjesta (Ross 1999), myös tilaisuus, joka auttaa löytämään mainitut kriteerit täyttäviä teoksia, voidaan kokea jo itsessään mieltä virkistävänä (Trott & Baker 2010). Tutkimuksissa on paljon korostunut myös luottamuksen merkitys, etenkin jos kyse on henkilöläh- teestä. Jos henkilö on tuttu ja luotetaan siihen, että hän tuntee lukijan kirjallisen maun, hänen ehdotuksensa otetaan herkemmin vastaan. On käynyt myös ilmi, että perusteluja esimerkiksi kirjastonhoitajan valinnoille kaivataan – ei koeta riittäväksi, että henkilökunta suosittelee jotakin teosta ilman, että esittää myös ne syyt, miksi niin tehdään (Kamy & Ooi 2011). Luottamuksellinen ilmapiiri siis edistää vinkkauksen onnistumista.

2.4.3 Suomalaisia kirjavinkkaustutkimuksia

Suomessa Leena Ketola on tutkinut gradussaan (2008) kirjavinkkareiden kokemuksia työstään.

Tutkimuksessa saatiin luotua kokonaiskuvaa kirjavinkkarin käytännön työstä sekä kartoitettua tällä tavoin välittävän osapuolen näkökulmasta käsityksiä omasta työstä ja sen tärkeinä pidetyistä tavoitteista. Mukana oli myös aikuisille vinkanneita henkilöitä. Ketolan tutkimuksessa kävi ilmi, että on olemassa runsaasti ohjeistavaa ja käytäntöön suuntaavaa kirjallisuutta kirjavinkkareiden toiminnasta, mutta tutkimustietoa aiheesta on vielä vähän. Välittäjänäkökulmaa ei ollut syytä omassa tutkimuksessaan sulkea ulkopuolelle, sillä siinä, miten yleisö kokee tilaisuuden, on esittelijällä suuri rooli: jokainen vinkkari tekee työtään oman persoonansa kautta (Bodart 1980, 82; Mäkelä 2003, 19). Verrattuna Ketolan tutkimukseen, lähtökohtani on vertailla vinkkarin toimintaa ja näkemyksiä osallistujien näkökulmaan, mikä muodostaa näin ollen uudenlaisen lähestymiskulman aiheeseen.

Anette Kylä-Liuhala (2011) on puolestaan tutkinut pro gradu -tutkielmassaan Huittisten kirjastossa järjestettyä tenkkausta (teatterivinkkaus), joka on esimerkki dramatisoidusta vinkkauksesta. Kylä-Liuhalan tutkimuksen kohteena oli tämä nimenomainen vinkkausmuoto ja se, kuinka sitä Huittisissa hyödynnettiin. Lisäksi Kylä-Liuhala tarkasteli tenkkauksen vaikutuksia kirjavalintoihin ja sai selville, ettei se lisännyt kyseisessä tapauksessa lukuinnostusta, vaikka itse tilaisuus koettiin pääsääntöisesti kiinnostavana (s. 29–30). Omassa tutkimuksessani pyrin saamaan vastaavan kaltaista tietoa Tampereen kaupunginkirjaston Kirjahetkiin osallistuvien osalta. Verrattuna esimerkiksi Huittisten koululaisiin, nyt ovat kyseessä erilaisin odotuksin tilaisuuksiin suhtautuvat aikuiset lukijat, jotka osallistuvat vapaaehtoisesti – ja mahdollisesti tietyn, etukäteen ilmoitetun teeman innostamana – vinkkaustapahtumaan. Kuten todettua, lähtökohdiltaan aikuiset osallistujat eroavat monin tavoin niistä vinkkausyleisöistä, joita koululaisryhmät edustavat.

2.5 Lukijaneuvonta osana kirjastotyötä – katsaus alan ammatilliseen kirjallisuuteen

Etenkin englantilaisella kielialueella on kirjoitettu runsaasti ammatillisesti suuntautunutta kirjallisuutta liittyen lukijaneuvontaan (readers' advisory/reader development). Monista yksittäisistä artikkeleista ja puheenvuoroista käy ilmi, että tämä kirjastotyön toiminnan alue nähdään jatkuvasti kehittyvänä sekä kasvavana alana, johon siis katsotaan kuuluvan paitsi vinkkauksen, myös muunlaisen (kauno)kirjallisuuden sisältöjen avaamisen ja verkossa suosittelamisen (Moyer 2005). Läheisesti tähän palvelukokonaisuuteen liittyvistä tutkimuskohteista mainitaan muun muassa luetteloinnin ja luokitusjärjestelmien tutkimus ja kehitystyö, selailun haasteet (vrt. systemaattinen tiedonhaku) sekä käyttäjä- ja lukijatutkimukset, joiden kohteena ovat erityisesti lukemista harrastavat aikuiset (emt.).

Merkittävä osa kirjavinkkausta ja sen lähitoimintoja koskevasta kirjallisuudesta on suunnattu kirjastoalan ammattilaiselta toiselle sekä lähialojen aiheesta kiinnostuneille toimijoille. Lukemisen ohjaamisen apuvälineitä koskevassa kirjallisuudessa korostuu usein subjektiivinen lähestymistapa aiheeseen. Seuraavaksi tarkastelen muutamia olennaisia ammatillista kirjallisuutta yhdistäviä piirteitä.

2.5.1 Tarkkoja ohjeita ja inspiroivia ideoita

On mahdollista nimetä kaksi yhdistävää tekijää monille kirjoille, artikkeleille, verkkosivuille, blogeille ja tietokannoille, jotka käsittelevät lukemisen edistämistä käytännönläheisesti ja ammatillisesta näkökulmasta. Toisaalta ne tarjoavat yksityiskohtaisia sääntöjä ja ohjeita koskien sitä, kuinka esimerkiksi muodollinen vinkkaustilanne etenee vaihe vaiheelta, ja toisaalta taas tarjoavat myös paljon ideoita ja vaihtoehtoja toiminnan suurpiirteiseen suunnitteluun (Wyatt ym. 2010).

On selvää, että jokainen työntekijä tekee työnsä omalla tavallaan – onhan kyse niiden kirjojen suosittelemisesta, jotka on nimenomaan *itse* valinnut (Trott & Baker 2010), mutta lukuvinkkejä vaihdetaan paljon myös suosittelijoiden kesken, eikä siis ainoastaan heiltä kirjastonkäyttäjille. Kirjalistoja lukijaneuvonnan avuksi kokoaville teoksille on yhteistä usein joko genren tai jonkinlaisen muun intertekstuaalisuuteen perustuvan elementin mukaan sisällön järjestäminen (emt.). Ellei kyse ole tiettyyn genreen kohdistuvasta kokonaisuudesta (esimerkiksi jännitys, huumori, sarjakuvat), tai muusta yhteisestä nimittäjästä (esimerkiksi kirjat, jotka ammentavat samasta lähdetekstistä) voi esityksen jäsentää myös tietyn teeman avulla, kuten tietyn maan nykykirjallisuuden, teosten tunnelman tai muun riittävän kuvaavan, yhdistävän tekijän mukaan (Saari 2010; Saricks 2005, 148).

2.5.2 Lukijoiden erilaisten lähtökohtien huomioon ottaminen

Lukemisen käytäntöihin ja yksilön lukukäyttäytymiseen huomion kiinnittäminen on osaltaan haastanut ajattelua siitä, että lukijat perustaisivat lukuvalintansa tiettyihin kirjojen ominaisuuksiin, kuten aiheeseen, tyyliin tai henkilöhahmoihin. Tämä näkökulma täten myös haastaa monet genreluokitteluihin ja teoksen erityisominaisuuksiin perustuviin kriteereihin luottavat ammattilaisnäkökulmat, joita edustavat esimerkiksi Pohjois-Amerikassa useita readers' advisory -oppaita koonneet, lukijaneuvontaan erikoistuneet kirjastonhoitajat Joyce Saricks (2005 ym.) ja Nancy Pearl (*Book Lust* -sarja). Trott ym. (2008) huomauttavat, että esimerkiksi genrenimitykset eivät välttämättä tarkoita kaikille samaa, ja että pelkkään kirjojen ominaisuuksien nimeämiseen ja

kuvailuun perustuvat listat eivät välttämättä palvele lukijan todellisia tarpeita. Heidän mukaansa tulisi keskittyä enemmän siihen *miksi* luetaan, kuin *mitä* luetaan. Olisi otettava huomioon affektiiviset tekijät, lukemisen toteutumisen ehdot ja kontekstit, sekä ylipäänsä monipuolistaa kuvaa lukijoista ja siitä, miten lukeminen on osa heidän identiteettiään ja muita sosiaalisia toimintoja (emt.). Vain ja ainoastaan kirjojen ominaisuuksien perusteella vinkkaaminen ei siis välttämättä ole riittävää, mikä on mielenkiintoinen ja haasteellinen, joskin toistaiseksi vähän tutkittu, aihe lukemisen edistämisen tutkimuksessa.

Vinkkarin kulloisenkin yleisön koostumus voi vaihdella paljonkin, jolloin haasteena on mukauttaa esitys kohderyhmän tarpeita parhaiten vastaavaksi. Varminta on valmistautua monipuolisen ja riittävän laajan materiaalin kera (Trott & Baker 2010). Esimerkiksi seniorilukijat saattavat olla vaikeasti tavoitettavissa, mutta erityisen kiitollisia heille suodusta huomiosta ja siitä, että juuri heidän näkökulmansa on otettu huomioon.

Ahlvers (2006) on pohtinut senioriväestön erityisyyttä ja heidän kiitollisuuttaan henkilökohtaista palvelua kohtaan nykypäivän teknistyneessä ja kiireisessä ympäristössä. Hän on eritellyt tutkimuksessaan eri sukupolvien kirjallisia mieltymyksiä, ja huomauttaa, että kirjallisuutta vinkatessa tämän kaltaisten tutkimustulosten huomioon ottamisesta voi olla apua. Mieltymysten lokerointi pelkästään iän perusteella on tosin vaarallista, ja yleiset lukemisen trendit ulottuvat kaikkiin ikäryhmiin, mutta etenkin yllättävässä tilanteessa lukusuositustoiweeseen vastaaminen voi tämänkin kaltaisen taustatietämyksen avulla helpottua. Ikääntyneen kirjastonkäyttäjän fyysiset rajoitukset puolestaan voidaan ottaa huomioon nostamalla esiin esimerkiksi äänikirjoja sekä isotekstisiä kirjoja (emt.).

Aivan kuten yleisön ikä, myös muut demografiset tekijät voivat auttaa vinkkaria suunnittelutyössä. Dali (2010) on tutkinut käänöskirjallisuuden sijaa lukemisen edistämistyössä ja huomauttaa kirjastonhoitajalla olevan kaksoisroolin: yhtäältä hän on henkilökohtainen neuvonantaja sekä toisaalta kulttuurinen ja sosiaalinen toimija. Nykypäivän yhteisöt ovat monikulttuurisia, kirjastonkäyttäjien äidinkielet ovat monet, ja siinä missä kirjoista haetaan tiettyä tunnelmaa, koukuttavaa juonta tai kiinnostavia henkilöhahmoja, niiltä voidaan toivoa myös uusia näköaloja toisiin kulttuureihin joko aihepiirin tai kirjailijan kansalaisuuden perusteella. Dali varoittaa kuitenkin liiasta didaktisuudesta (*hidden agenda*), jolloin lukehdotuksesta tulee helposti sellainen lukusuositus, johon kätkeytyy oletus siitä, että vinkattavalla on teoksen mentävä aukko sivistyksessä. On hyvä pyrkiä löytämään oikea tapa tuoda esiin maailmankirjallisuutta, aivan kuten on varottava myös stereotyyppisiä käsityksiä siitä, mitä etnisiltä taustoiltaan erilaiset lukijat mahdollisesti haluavat lukea: ”oman” kansansa tai maansa kirjallisuuden klassikoita, vaiko sittenkin samoja myyntimenestyksiä kuin kuka tahansa? Dali myöntää, että vaatimukset täydellisen

onnistuneelle opastamiselle ovat korkealla, mutta hän tuo myös esiin monet eri kanavat (monografiat, antologiat, maailmankirjallisuuden arvioita kokoavat portaalit ja niin edelleen), joita lukijaneuvonnan parissa työskentelevä kirjastoammattilainen voi tukena käyttää.

2.5.3 Käytännönläheisyydestä

Paitsi kirjoituksia kirjoista ja tarkkoja luokitteluja niiden ominaisuuksien eroista ja yhtäläisyyksistä, lukijaneuvontaan perehdyttävä kirjallisuus on voimakkaasti tähän toiminnan alaan erikoistuneen kirjastonhoitajan käytännön toimintaa ohjaavaa. Lähes poikkeuksetta ammattikirjallisuudessa kannustetaan vinkkaria lukemaan paljon ja monipuolisesti, pitämään lukupäiväkirjaa, harjoittelemaan ja suunnitteluvaiheessa tekemään ennakkotiedusteluja – etenkin jos tiedossa on verrattain homogeeninen yleisö, kuten vaikkapa palvelutalon asiakkaat tai tietty luokka-aste (Trott & Baker 2010; Saricks 2005, 161).

Oleellisena asiana pidetään erityisesti vinkattujen teosten saatavuutta: ei ole tarkoituksenmukaista suositella suosituimpia teoksia, vaan auttaa tekemään löytöjä vaivatta saatavilla olevasta aineiston valtamerestä (Trott & Baker 2010). Vuorovaikutukseen yleisön kanssa kannustetaan, jotta jo aiemmin tärkeäksi todettu luottamussuhde välittäjän ja lukijan välillä syntyisi. Samoin kannustetaan aktiivisesti tiedottamaan tilaisuuksista (Saricks 2005, 136).

2.5.4 Kirjalliset mieltymykset haasteena

Kuten jo todettua, aikuiselle vinkatessa harvoin on pääasiallisena tarkoituksena saada henkilö innostumaan lukemisesta ylipäänsä, vaan pikemmin auttaa henkilöä löytämään itseään kiinnostavaa luettavaa vaivattomalla ja miellyttävällä tavalla. Kuitenkin myös aikuisten kohdalla voidaan ajatella, että vinkkari/lukijaneuvoja osaltaan voi madaltaa kynnystä tarttua ennestään vieraan aihepiiriin tai tyyliin teokseen, jos osaa sen liittää osuvalla tavalla lukijan aiempiin mieltymyksiin (Wyatt 2007). Tällöin ideaalitalanteessa lukijan kirjallinen maku laventuu ja kirjaston kokoelmien monimuotoisuus avautuu niiden käyttäjälle uudella tavalla.

Kirjalliseen makuun liittyvän aspektin voidaan nähdä yhtenä haastavimmiksi määritellyistä teemoista ammatillisessa kirjallisuudessa. On mahdotonta tietää tarkoin toisen ihmisen mieltymyksiä, ja niitä voi olla vaikea pukea sanoiksi ensinkään. Toisen ajatuksia tai lukemishistoriaa ei voi hetkessä saada selville, mutta lukijaa voi kuunnella ja hänen reaktioitaan voi tarkkailla. Keskusteleminen on paras lähtökohta vapaamuotoisessa tilanteessa (Wyatt 2007; Ullström 2005/2012, 108–9). Valppaus, herkkyyys ja uteliaisuus vuorovaikutustilanteessa auttavat eteenpäin. Lukemisen asiantuntijakaan ei voi varmasti tietää mikä kullekin lukijalle on paras lukuvalinta,

mutta hänellä on resurssitietämystä, jonka avulla voi auttaa lukijan uusien valinnan mahdollisuuksien äärelle (Saricks 2005, 8).

2.5.5 Vinkkarin virtuaaliset apuvälineet

Uudempi vinkkausta ja yleensä lukijaneuvontaa käsittelevä kirjallisuus ottaa huomioon myös digitaalisen kehityksen ja sen tuomat uudenlaiset verkostoitumisen ja muun toiminnan mahdollisuudet (ks. esim. Stover 2009; Trott & Dunneback 2011). Internetissä alati suosiotaan kasvattavat kirjallisuusblogit, virtuaaliset kirjahyllyt ja digitaaliset kirjastot tarjoavat osaltaan valtavasti materiaalia lukijaneuvonnan tueksi. Mitä vähemmän kirjastolla on resursseja kohdata asiakas kasvokkain varta vasten valmistellussa tilaisuudessa, sitä hyödyllisemmäksi voi osoittautua verkon tarjoama mahdollisuus vinkkaamiseen (Hoffert 2003). Toisaalta tällöin aiemmin jo mainittu kohtaamispaikka-ajattelu ei konkreettisesti mielessä toteudu. Myöhemmissä pohdintoissa nähdään verkon välityksellä tapahtuva lukemisen edistäminen kuitenkin orgaanisena osana fyysisessä ympäristössä tehtävää opastusta, eikä niinkään korvaavana toimintona.

Myös osa yhteisöllisistä verkostoitumispalveluista liittyy läheisesti lukuharrastukseen. Eräs esimerkki virtuaalikirjastosta, joka koostuu suurelta osin kirjastohenkilökunnan laatimista kirjavinkeistä on Sivupiiri.fi⁵. Se on suunnattu kouluikäisille lukijoille, mutta osoittaa osaltaan sen, että vinkkaus voi ulottua jouhevasti myös verkon puolelle. Omassa tutkimuksessani ilmeni, että vinkkarit mielellään käyttävät suunnittelun apuvälineenä muun muassa aikuislukijoille suunnattua Kirjasampo.fi⁶ -verkkokirjastoa.

Aikuisväestön lukuharrastuksen tukemisen hyviksi apuvälineiksi mainitaan usein LibraryThing, Shelfari ja Goodreads, joiden avulla lukijat pääsevät jakamaan lukukokemuksiaan ja joita käyttävät myös kirjavinkkaukseen ja lukijaneuvontaan erikoistuneet kirjastoalan ihmiset (Stover 2009). Osaltaan lukijoiden verkko-osallistuminen on edistänyt ja silloittanut vuorovaikutusta kirjastoammatilaisiin, sillä terminologiaa ja vinkkauskäytäntöjä omaksutaan puolin ja toisin (emt.). Esimerkkeinä on mainittu alagenreluokitusten kehittyminen ja uudenlaiset aineiston jäsentämisen tavat, kuten folksonomiat eli kansantajuiset asiasanat (tagit), jotka kurottavat ohi standardoitujen asiasanojen rajoitusten. Koska kirjavinkkaus on luonteeltaan sosiaalinen tapahtuma, sen ja koko lukijaneuvonnan on todettu luontevasti toimivan myös verkkoympäristössä, joka lähtökohdiltaan on niin ikään yhteisön voimaan perustuva, ja parhaimmillaan houkuttelevan palvelujen äärelle uusia, osallistuvia lukijoita (Stover 2009).

⁵ <http://www.sivupiiri.fi/>

⁶ <http://www.kirjasampo.fi/>

Lisäksi kirjastoammattilaiset, siinä missä muutkin sivuston käyttäjät, voivat yhteisöjen avulla pitää yllä ja kehittää omaa tietotaitoaan. Stover (2009) on antanut konkreettisen esimerkin siitä, miten kirjavinkkauksessa on mahdollista hyödyntää virtuaalisia apuvälineitä: eräs LibraryThingin käyttäjä oli vinkannut konferenssitilaisuudessa kirjoja, joista ei kaikkia ehtinyt käydä tilaisuuden aikana läpi, mutta hän oli kuitenkin tehnyt mainittuun yhteisöpalveluun selkeästi otsikoidun listan asiasanoitukseensa ja kuvauksineen koko vinkkausaineistosta, mistä tiedotti esityksensä yhteydessä. Näin siis verkko tulee avuksi ikään kuin ydintoiminnan luontevana jatkona ja täydentäjänä. Kuitenkin on myös varottava liiallista innokkuutta, jotta odotukset uutta teknologiaa ja ”bibliososiaalista” mediaa kohtaan eivät kohoaisi epärealistiselle tasolle. Vaihtoehtoihin on hyvä tutustua rauhassa ja ottaa oppia käyttäjiltä vaikkapa ammattislangille ymmärrettävämpiä vaihtoehtoja tarjoavien käsitteiden käytössä (emt.).

2.6 Yhteenveto aiemmasta tutkimuksesta

Aikuisille suunnattu kirjavinkkaus on suhteellisen vähän tutkittu, mutta koko ajan enemmän huomiota osakseen saava kirjastotyön muoto. Taustalla vaikuttavista ilmiöistä etenkin lukijan lukumieltymyksiä koskeva tutkimus nähdään relevanttina aiheeseen liittyen. Yleisillä kirjastoilla on olennainen rooli lukemisen edistämisessä, ja kirjavinkkaus on vakiintunut yhdeksi kirjaston toimintamuodoksi lukijan opastamisessa aineiston pariin. Ajatus kirjastosta kohtaamispaikkana antaa myös perusteita vinkkaustoiminnalle. Aikuisille suunnattu kirjavinkkaus eroaa monilta osin nuorille lukijoille suunnatusta vinkkauksesta, mutta vuorovaikutus ja osallistuminen ovat molemmille yhteistä. Vinkkaus voidaan nähdä osana Pohjois-Amerikan readers' advisory -palveluiden ja toisaalta eurooppalaisesta näkökulmasta reader development -toimintasuunnitelman kontekstia. Molemmissa ensisijaisina lähtökohtina ovat lukijalähtöisyys sekä aikuiset kirjastonkäyttäjät.

Kirjavinkin rakenne on määritelty ammatillisessa kirjallisuudessa hyvin tarkasti, joskin vinkkaustilanteen on todettu rakentuvan aina vuorovaikutuksessa kontekstin ja kohdeyleisön tarpeiden kanssa. Onnistuessaan vinkkaus luo henkisesti virkistävän luottamuksen ilmapiirin, joka luo edellytykset myös onnistuneelle vuorovaikutukselle. Ammatillisessa kirjallisuudessa korostuvat tarkat ohjeistukset, käytännönläheisyys, erilaisten lukijoiden ottaminen huomioon, kirjallisten mieltymysten merkitykset sekä verkkoympäristön tuomat haasteet ja mahdollisuudet.

3. RESEPTIOTUTKIMUS JA LUKEMISEN EDISTÄMINEN

Seuraavassa tarkastelen aikuisille lukijoille suunnattua kirjavinkkausta kirjallisuuden teorioiden pohjalta. Kartoitan näin sitä teoreettista kontekstia, jota vasten luvussa 5 esiteltäviä käytännön huomioita tutkimustuloksista on mahdollista tarkastella. Tämä teoreettinen viitekehys antaa aineiston tulkinnalle käsitteelliset raamit. Tutkimukseni lähestymiskulma aiheeseen on siis paitsi aitojen vuorovaikutustilanteiden ja haastatteluaineiston kautta käytännönläheinen, niin myös seuraavaksi esiteltävistä teoreettisista pohdinnoista ammentava.

Teorian avulla on mahdollista nähdä tuoreella tavalla yhteyksiä lukijalähtöisen kirjastotyön käytännön, kirjavinkkaustapahtuman laajemman toimintaympäristön, sekä aikuisille suunnattua vinkkausta koskevien pohdintojen välillä. Tämä tapahtuu muun muassa tarkastelemalla mitä käsitteitä ja ajatusmalleja on mahdollista aihepiirin tutkimisessa hyödyntää. Näin voidaan nähdä myös vinkkaustoiminta osana laajempaa tieteenhistorian ja tiedeyhteisössä kulloinkin vaikuttaneiden teorioiden kokonaisuutta. Koska tässä tutkimuksessa vinkkauksessa on kyse nimenomaan tekstien ja enimmäkseen kaunokirjallisuuden vinkkaamisesta, on kirjallisuudentutkimuksen traditioon kuuluva reseptioestetiikka luonteva valinta. Luonteva se on erityisesti myös siksi, että vinkkaustilanteessa lukijan kokemus on huomion keskipisteenä ja koko vinkkauksen suunnittelun lähtökohta on lukukokemuksen jakaminen ja tilaisuuteen osallistuneiden innostaminen lukemaan (Mäkelä 2003, 13). Käytän tässä reseptioestetiikkaa, -teoriaa ja -tutkimusta synonyymisinä termeinä, vaikka usein (etenkin Jauss, ks. alempana) *reseptioestetiikassa* halutaan korostaa nimenomaan teoksen tuottamaa esteettistä kokemusta vaihtoehtoisten käsitteiden ollessa tässä suhteessa neutraaleja.

Erittelen ensimmäisessä alaluvussa reseptioestetiikan syntyä ja taustaa, jotta on mahdollista nähdä minkälaiseen aiempaan traditioon suuntauksen uranuurtajat reagoivat, ja miksi. Sitten käyn läpi teorian olennaiset piirteet, siihen läheisesti liittyviä ilmiöitä, tärkeimpiä käsitteitä sekä sovelluksia Suomessa ja muualla. Pyrin lyhyesti selvittämään myös reseption tutkimuksen tilaa nykyhetkellä ja suhteuttamaan sitä laajempaan kirjallisuuden- ja kulttuurintutkimuksen kenttään. Reseptioestetiikka on näin ollen laajin yksittäinen – joskaan ei muista irrallinen – teoriatausta tälle tutkimukselle.

3.1 Vastaanotto- ja lukijatutkimuksen alkuvaiheet

Kuten Suomen koulujen äidinkielen opetuksessa jo 1960-luvulta lähtien, niin myös kirjallisuuden-tutkimuksessa hiukan myöhemmin alettiin irrottautua niin kutsutusta ihannelukija-ajattelusta (Rikama 1995). *Lukijatutkimukseksi* nimetty suuntaus syntyi samoihin aikoihin (Alanko 2003). Tätä

ennen suosittu teoreettinen lähtökohta oli strukturalistinen eli hyvin tekstikeskeinen käsitys *ihannelukijasta*. Ihannelukijalla tarkoitetaan ikään kuin tekstin sisään kirjoitettua lukijaa, jonka oletetaan ymmärtävän tekstin rakenteita, ja jonka olemassaolo on sikäli ennalta määrätty. Saksalaistaustaisen reseptiotutkijan Wolfgang Iserin käsite *implied reader* (Iser 1978, 34; Alanko 2003), eli sisäislukija, on määritelty samalla tavoin tekstin edellyttämäksi, kuvitteelliseksi lukijaksi. Lukijatutkimuksessa puolestaan alettiin nähdä lukija todellisena maailmassa toimivana subjektina. Toisinaan puhutaan myös *reaalilukijasta* ihannelukijan vastakohtana. Todellinen lukija määritellään suhteessa sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin, eli monenlaisten vaikutusten ja konventioiden pohjalta tekstiä tulkitseväksi yksilölliseksi subjektiksi tai vaihtoehtoisesti kokonaiseksi lukijayhteisöksi (emt.).

Koko kirjallisuudentutkimuksen kentän voi nähdä 60-luvulta lähtien avautuneen yhä vaihtelevammin tavoin ympäröivään maailmaan ja hyväksyneen vaikutteita monien muiden kehittyvien tieteidenalojen tavoin niin yhteiskunta- kuin ihmistieteiden eri koulukuntien ajattelusta: jälki- strukturalistit ja dekonstruktivistit⁷ näkivät tekstit konventionaalisia tulkintamalleja pakenevina, kaikki tulkinnat mahdollistavina, omalakisina tutkimuskohteina, kun taas esimerkiksi kulttuurimaterialistiset ja marxilaiset teoriat korostivat tekstien ja diskurssien suhdetta vallankäyttöön sekä ideologioihin. Kirjallisuudentutkimukseen vaikuttivat myös muun muassa psykoanalyttiset teoriat, naistutkimuksen kehitys, jälkikoloniaalisen maailman tutkimus ja narratologian tutkimuksen kehittyminen (Korsisaari 2003).

Kirjallisuudentutkimuksen eri suuntausten yleinen painopiste siirtyi siis yhtäältä lähemmäksi lukijaa ja samalla erilaisten lukutapojen toteutumisen ehtojen tutkimusta, sekä toisaalta tekstien ja diskurssien vuorovaikutteisuuden tulkintaa (Eagleton 1997, 19). Tätä modernia käsitystä kirjallisuudentutkimuksesta osaltaan eteenpäin vieneen kirjallisuusteoreetikko Julia Kristevan (1969/1993, 23–24) alunperin kehittämä *intertekstuaalisuuden* käsite toimii eräänä esimerkkinä tästä. Tekstienvälistä dialogia käydään tekijän (subjekti), vastaanottajan (lukija) ja kontekstin (kulttuuriset viittaukset) välillä. Intertekstuaalisuutta, eli lyhyesti ilmaistuna tekstien sisäisiä ja tekstienvälisiä yhteyksiä, on hankalaa tutkia ottamatta huomioon lukijaa ja tämän tekemiä huomioita tekstien keskinäisistä yhteyksistä (Koivunen 1995, 15). Kirjavinkkarin voi nähdä hyödyntävän yhtä lailla intertekstuaalisuutta hänen valitessaan saman teeman mukaisia, tai muuten jollain tavoin toisiinsa liittyviä, teoksia vinkattavaksi. Käytännön esimerkkejä tästä esitän tutkimusaineiston pohjalta luvussa 5.3.1.

⁷ Dekonstruktio liittyy jälkistrukturalismiin, mutta suuntaus korostaa voimakkaammin erityisesti tekstien loputonta monitulkintaisuutta ja purkamista sekä henkilöityä paljolti filosofi Jacques Derridaan (Hosiaisuus 2003, 142).

Kun vinkkari valitsee teoksia, joista hän aikoo puhua, hän ei voi olettaa kaikkien aikuistenkaan kuulijoiden olevan tulkinnallisilta valmiuksiltaan tai *kirjalliselta kompetenssiltaan*⁸ samanlaisia. Ei myöskään voida liiemmin tehdä mitään muita yksityiskohtaisia ennakkopäätelmiä – sitä vähemmän mitä heterogeenisempi yleisö on – tai paeta omaa subjektiivista lukijaminäänsä, vaan tilanteessa on pyrittävä aina huomioimaan muodon ja sisällön (so. teoksen sisäinen reseptiorakenne) oletetun sopivuuden lisäksi se, miten merkitykset liittyvät kulttuuriin ja yhteiskunnan rakenteeseen. Vinkkari valitsee toisaalta myös omien subjektiivisten mieltymystensä pohjalta kulloinkin kyseessä olevassa tilanteessa parhaiksi katsomansa teokset (Saricks 2005, 148; vinkkarihaastattelut, ks. luku 5.5.2). Vinkkari itse on ensin myös lukija. Lukija on yksilö, mutta merkitykset ovat paljolti myös yhteisöllisiä (Eskola & Linko 1986, 43).

Lukijatutkimus erkani siis 60-luvulla strukturalistisista, hyvin tekstilähtöisistä lukijakäsityksistä ja usein puhutaan jopa lukijan vallankumouksesta (Koskela & Rojola 2000, 112). Jotta parhaiten olisi mahdollista määritellä mitä reseptioestetiikka on, voidaan asettaa se kirjallisuushistorian kontekstiin ja siten tarkastella sen olemusta tarkemmin. Lyhykäisimmillään reseptioestetiikka (*reception theory*) on määritelty tutkimussuuntaukseksi, ”joka käsittelee kirjallisuuden tai muun taiteen vastaanottoa” (Hosiaislouma 2003, 776). Termit reseptiotutkimus sekä vastaanottotutkimus luetaan sen synonyymeiksi. Merkittävää etenkin vinkkaustoiminnan kannalta on se, että reseptiota voidaan täten siis tarkastella kaiken aineiston näkökulmasta, ei ainoastaan kaunokirjallisten teosten.

Reseptiotutkimuksen taustalla on hermeneuttinen tieteenteoria, jossa näkökulma oli aluksi ajassa taaksepäin katsova, eli tutkittiin lähinnä historiallisesti merkittäviä teoksia (Eagleton 1997, 97). Ehkä tunnetuimpia ajatusmalleja tästä aiemmasta traditiosta on filosofi Hans-Georg Gadamerin tulkinta *hermeneuttisesta kehästä*⁹, joka hänelle tarkoitti pääpiirteissään sitä, kuinka esimerkiksi jokin etukäteen saatu informaatio tulkittavasta teoksesta voi määritellä puolestaan sen, kuinka ymmärrämme sitä nykyhetkestä käsin. Ymmärryksemme taas muuttaa tulkintaamme siitä (Hosiaislouma 2003, 307). Gadamerin eräs huomattava heikkous oli kuitenkin, etenkin nykyistä tutkimusta ajatellen, keskittyminen vain saksalaisen tradition korkeakulttuurisiin klassikoihin (Eagleton 1997, 96). Tärkeää on kuitenkin huomata, että siinä missä esimerkiksi kielitieteestä inspiroituneet strukturalistit, kuten pohjoisamerikkalaisen uskriteikin edustajat ja venäläiset formalistit, jättivät todellisen lukijan vaille huomiota ja korostivat teoksen itsenäisyyttä verrattuna tulkinnan konteksteihin, hermeneuttinen lähestymistapa nosti nyt tulkinnan prosessin erääksi tärkeäksi kirjallisuudentutkimuksen kiinnostuksen kohteeksi. Strukturalisteista kielitieteilijä Roman Jakobson tosin voidaan nähdä yhdistävänä linkkinä vastaanoton tutkimukseen viestinnän

8 Tietämys kirjallisuuden konventioista, minkä avulla lukija tulkitsee (kauno)kirjallista tekstiä (Culler 1975, 114).

9 Hosiaislouman (2003, 307) mukaan käsitteen loi alunperin Friedrich Schleiermacher jo 1800-luvun alussa.

kommunikaatiomallinsa ansiosta, johon palaan tulosten esittelyn yhteydessä luvussa 5.5.2.

Sisäislukijan käsitteen kehittänyt Iser puolestaan kiinnitti huomiota lukijan tuntemukseen kirjallisuuden konventioista ja tekniikoista. Hän näki ne tulkinnan avaimina, jotka sijaitsevat teoksessa itsessään. Hänen mukaansa teos parhaimmillaan muuttaa lukijansa tietoisuutta ja jopa identiteettiä, mutta oletuksena hänen teoriassaan tällöin on, että (oletettavasti korkeasti koulutetulla) lukijalla on valmiiksi kyky tunnistaa ja tulkita näitä avaimia (Eagleton 1997, 104–5). Muita reseptioestetiikan uranuurtajia ovat olleet Gadamerilta vaikutteita ottanut Hans Robert Jauss ja fenomenologisen kirjallisuudentutkimuksen perustaja Roman Ingarden. Myös Stanley Fish luetaan yleensä yhdeksi keskeiseksi hahmoksi, joka Ingardenin ideoita edelleen jalostettuaan pikemmin edustaa angloamerikkalaista *reader-response criticism* -traditiota. Käyn seuraavassa tarkemmin läpi muutamia teoreettisia tulkintoja, joista on mahdollista ammentaa myös lukuharrastuksen edistämiseen liittyvän toiminnan tutkimisessa, koska siinäkin päähuomion kohteena on nimenomaan lukija.

3.2 Reseptioteoreettisia käsitteitä, malleja sekä kritiikkiä

Yhteistä kaikelle reseptioon liittyvälle tutkimukselle on se, millä tavoin lukemisen konteksti otetaan huomioon. Lukijan ja tekstin suhde rakentuu kommunikaatiotilanteessa (Hosiaislouma 2003, 777). Tilanteessa vaikuttaa lukijan *odotushorisontti* (Jauss 1982, 23–32), jonka muotoutumisessa olennaiset ainekset ovat lukijan kirjallisuustietämys sekä ennakko-oletukset. Kunkin lukijan odotushorisontti muokkaa aktiivisesti teokselle annettuja merkityksiä, ja sen sijaan, että uskottaisiin teoksella olevan jonkinlaisen aineellisesta maailmasta ja tulkinnoista riippumaton metafyyminen olemus (ks. esim. fenomenologinen kirjallisuudentutkimus), reseptioestetiikan mukaan teos rakentuu yhä uudelleen uusien lukijoiden mielissä ja uusilla lukukerroilla (emt.)

3.2.1 Konstanzin koulukunta ja reseption historiallisuus

Joissain lähteissä (ks. esim. Alanko 2003) myös fenomenologinen kirjallisuudentutkimus luetaan kuuluvaksi lukijatutkimuksen pääsuuntauksiin yhdessä reseptio- sekä reader-response -tutkimuksen kanssa. Teoskeskeisyydestään huolimatta sen voidaan sanoa olevan merkittävä myöhempien lukijakeskeisten tutkimusten edeltäjä (emt.). Erityisesti Ingardenin teoria siitä, miten lukija konkretisoi, eli rakentaa tekstin mielessään uudelleen, tuo hänen ajattelunsa lähelle lukijalähtöisiä malleja. *Konkretisaatio* tarkoittaa siis sitä versiota teoksesta, joka subjektiivisessa lukutapahtumassa syntyy lukijan mielessä. Teos ikään kuin aktualisoituu esteettisessä mielessä, ja tätä prosessissa syntyvää aineetonta artefaktia, kuten myös prosessia itseään, reseptioestetiikka tutkii. Pahan strukturalismin perinteestä lähtöisin ollut Felix Vodička kehitti Ingardenin konkretisaation käsitettä

edelleen dynaamisemmaksi siten, että näki sen olevan yhteydessä myös kirjallisiin normeihin ja yhteiskunnallisiin arvoihin (Hosiaislouma 2003, 460–1). Prahan strukturalisteihin kuului myös kielitieteilijä Roman Jakobson, jonka kommunikaatiomallia tarkastelen kirjavinkkauksen näkökulmasta lähemmin luvussa 5.5.2.

Prahan strukturalistit olivat tiiviissä vuorovaikutuksessa saksalaiseen Konstanzin yliopiston koulukuntaan, jonka yhtenä perustajanakin tunnetun H. R. Jaussin reseptioestetiikka niin ikään erkani strukturalistista tulkinnoista radikaalisti. Se pohjautuu suurimmilta osin ajatukseen, että teosta ei voida tarkastella täysin objektiivisesti, vaan lukija tulkitsee sitä aina omaa odotushorisonttiaan vasten. Jaussin ajattelussa on vahvasti läsnä historiallinen näkökulma. Hänen mukaansa eri aikoina samaa teosta tulkitaan eri tavoin. Tässä päätelmässä voi siis tunnistaa Gadamerin hermeneuttisen kehäajattelun vaikutuksen: jokin nykyhetkessä muuttaa kokonaistulkintaa, josta seuraa yhä uusi tulkinta.

Jauss (1982, 24) on jakanut lukijan odotushorisonttiin vaikuttavat tekijät seuraavasti:

1. tekstin edustaman lajityypin normit, jotka lukija tuntee
2. tekstin aika-asteokseen viittaavat suhteet, jotka lukija tuntee
3. toisaalta fiktion ja todellisuuden, ja toisaalta kielen käytännöllisen ja taiteellisen tehtävän välinen vastakkainasettelu

Sitä, miten Jaussin määrittelemät osatekijät näkyvät oman tutkimukseni aineistossa käsittelen tarkemmin konkreettisten esimerkkien avulla luvussa 5.6.2. Segers (1985, 64) on tosin kritisoinut Jaussin olettamia tekijöitä introspektiivisiksi ja empiirisesti turhan löyhästi perustelluiksi. Segers erottaa edelleen kaunokirjallisen odotushorisontin osaksi laajempaa *sosiokulttuurista* odotushorisonttia (emt., 65), joka käsittää myös lukijan elämäkokemukset. Myös kirjavinkkaustilannetta tarkastellessa kontekstitekijät ovat merkittävässä asemassa, sillä kirjoista puhutaan muun muassa juuri lukijoiden elämäkokemuksiin peilaten.

Täysin ongelmaton ei Jaussin odotushorisontin käsite siis ole, sillä kaikesta historiallisen kontekstin huomioimisesta huolimatta hän yhä korostaa odotushorisontin sisällymistä jollain tasolla itse tekstiin (Alanko 2003). Häinkin sortuu omalla tavallaan lukijakunnan turhaan yhtenäistämiseen. Sitten Jaussin teoriaa on tosin sovellettu siten, että todelliset lukijatkin on otettu huomioon (ks. esim. Yrjö Varpion laaja lukijatutkimus *Pentinkulma ja maailma* 1979). Kiinnostavaksi Jaussin historiallisen reseption estetiikan, etenkin lukuvalintojen ja -suositusten näkökulmasta, tekee myös se, että hän on kiinnostunut kirjallisuuden kaanonin¹⁰ dynamiikasta ja rakentumisesta eri aikoina (de Man 1982, xi). Reseption näkökulmasta on mahdollista tarkastella myös kirjavinkkarin

10 Kaanonilla tässä tarkoitetaan kirjallisuudentutkimuksessa syystä tai toisesta arvostettuna tai kulttuurisesti merkittävänä pidettyä teosjoukkoa (Hosiaislouma 2003, 383–4).

aineistovalintojen suhdetta oletettuihin kaanoneihin ja aikuisten lukijoiden käsityksiin (odotushorisontteihin) niistä. Jaussille odotushorisontissa kohtaavat sekä yksilön oma ennakkotietämys että teoksen julkinen vastaanotto (emt., xiii), ja nämä molemmat puolet ovat epäilemättä myös vinkkaustilanteessa läsnä.

Toinen Konstanzin koulukunnan edustaja on jo luvussa 3.1 esitelty Wolfgang Iser, joka kehitti niin kutsutun vaikutusteorian (*Wirkungsästhetik*). Yhdessä Jaussin kanssa hänet usein mainitaan myös reseptiteorian perustajaksi (Alanko 2003). Siinä missä Jauss sai vaikutteensa muun muassa Gadamerilta, oli Iser paremminkin Ingardenin seuraaja. Iserin teorian voisi kiteyttää siten, että hän näki teoksesta lukijalle välittyvän merkityksen *vaikutuksena*, eikä suoraan subjektin vastapoolina tulkittavana staattisena objektina. Objekti on määriteltävä, mutta vaikutus koetaan. Kuitenkin Iserin teorian eräänä ongelmakohtana on, kuten osittain myös Jaussilla, itse teoksen määrittävä rooli lukemisprosessissa. Sen sijaan, että lukija mukisematta hyväksyisi hänelle asetetun, etukäteen tekstiin kirjoitetun lukijaroolinsa, hän voi myös aktiivisesti *vastustaa* tarjottua tulkintaa (ks. esim. Judith Fetterley: *Resisting reader* 1978). Esimerkiksi aikuisille suunnatussa kirjavinkkaustilanteessa on mahdollisesti läsnä kirjalliselta kompetenssiltaan eritasoisia lukijoita, jolloin ei voine olettaa esimerkiksi tietyn kirjailijan kirjojen puhuttelevan jokaista samalla tavoin.

3.2.2 Reseption historiallisuus, kritiikki ja ongelmia

Aiemmin tuli ilmi, että Segers (1985, 64) on kritisoinut Jaussin odotushorisontin kolmijakoa turhan introspektiiviseksi. Segersin mukaan on todennäköistä, että muitakin osatekijöitä kuin vain lukukokemus, lajinormit ja lukijan tunnistamat kielen funktiot on vaikuttamassa tulkintaan. Segers itse käyttää käsitteitä *kapea* ja *laaja odotushorisontti* riippuen siitä, tarkoitetaanko lukijan kaunokirjallisuuteen liittyviä ennakko-odotuksia (kaunokirjallinen koodi) vai yleisesti elämäkokemuksia (sosiokulttuurinen koodi). Näiden välinen raja ei kuitenkaan ole millään tavoin jyrkkä (emt., 72). Kirjavinkkauksen näkökulmasta kiinnostavaa on myös pohtia *välittäjän* roolia lähemmin. Segersin mukaan välittäjällä voidaan tarkoittaa kääntäjää, kustantajaa, kriitikkoa ja niin edelleen. Tähän rooliin voi ajatella myös kirjavinkkaria. Reseptiotutkimus on myös kiinnostunut siitä, miten välittäjä vaikuttaa kaunokirjalliseen viestintäprosessiin (emt., 129), joten lukijalähtöisyyden toteutumista on mahdollista tarkastella myös tämän näkökulman kannalta. Jakobsonin klassisessa kommunikaatiomallissa sama näkökulma on huomioitu Segersin versiota monipuolisemmin, ja tähän palaan tulosten yhteydessä (ks. luku 5.5.2) uudestaan.

Reseptioestetiikkaan läheisesti liittyvä tutkimusnäkökulma on Jaussin teoretisointien myötä syntynyt *reseptiohistoria*. Reseptiohistoria ja -estetiikka ovat toisinaan synonyymiset käsitteet,

mutta reseptiohistoria-termiä käyttämällä saatetaan haluta korostaa kiinnostusta tutkia teoksen vastaanottoa nimenomaan sen historiallisessa kehityksessä. Segers erottaa *synkronisen* ja *diakronisen* reseptiohistorian toisistaan (emt., 20). Ensin mainitussa tarkastellaan samanaikaisia lukukokemuksiin liittyviä ilmiöitä, kun taas jälkimmäisessä kiinnostuksen kohteena on pitempi ajanjakso. Teoksen reseptiohistorian voi kartoittaa palaamalla sen muodostamiin odotushorisontteihin eli toisin sanoen niihin konkretisaatioihin, joita teoksesta on eri aikoina luotu. Mahdollista tämä tosin lienee vain silloin, kun kirjallisuuden historian kuluessa on syntynyt *reseptiodokumentteja*. Näitä teoksia koskevia kritiikkejä tai muita tekstejä voi olla julkaistu esimerkiksi sanomalehdissä tai muistojulkaisuissa, sekä myös julkaisemattomina lähteinä kuten kirjeinä, haastatteluina ja niin edelleen. Tavoitettu aineisto muokkaa paljolti tutkimuksen fokusta, mutta lopulta useimmiten on kyse esimerkiksi tietyn kirjailijan tuotannon kritiikeistä eri aikoina tai kirjallisuuskritiikeistä jossain muussa suhteessa (Tiirakari 1995).

Jo aiemmin mainittu yhdysvaltalainen *reader-response criticism* pohjautuu eurooppalaiseen lukijatutkimukseen verrattuna enemmän fenomenologiseen kirjallisuudentutkimukseen sekä näin ollen Ingardenin ajatuksiin. Reader-response -tutkimus keskittyy myös lukijan ja tekstin väliseen suhteeseen ja niihin tulkinnan tapoihin, joita lukutapahtumissa syntyy (Hosiaisluma 2003, 766). Tompkins (1980) toteaa reader-response -tutkimuksen olevan oppositioasemassa niin ikään angloamerikkalaisen uuskritiikkiin (*new criticism*) nähden. Uuskritiikissä lukija, lukuprosessi ja vastaanotto jätetään huomiotta. Reader-response -teoriassa on siis yksinkertaisimmillaan ilmaistuna kyse reseptiteorian merentakaisesta versiosta. Myös yhdysvaltalainen kirjallisuusteoreetikko Paul de Man on ilmaissut esipuheessaan Jaussin *Toward an aesthetic of reception* -teokseen, että reader-response -kritiikki on myös reseptioestetiikkaa, ja että molempien suuntauksien edustajat toimivat vuorovaikutuksessa keskenään – huomauttaen kuitenkin, että teoreettisilta ja filosofisilta taustoiltaan nämä kaksi muuten niin identtistä suuntausta eroavat toisistaan (de Man 1982, viii).

Norman Hollandin teoria lukijan identiteetin kehityksestä, ja siitä miten tätä prosessia voidaan käsitellä kaunokirjallisen kokemuksen avulla on eräs reader-response -kritiikin lukijalähtöinen näkökulma (Alanko 2003). Identiteetin kysymykset tuovat Hollandin teorian osaksi psykoanalyytistä lähestymistapaa. Hän pohti muun muassa sitä, miten lukijan persoonallisuus ja luonteenpiirteet vaikuttavat teoksen tulkintaan (emt.). Kritiikkiä tämä Hollandin *transaktioteoriaksi* nimetty ajattelumalli on saanut muun muassa olettamuksestaan, että lukukokemukset ovat keskenään yhteneväisiä ja täten helposti kuvattavissa (ks. esim. Culler 1975, 128–130).

Reader-response -teoreetikko Stanley Fish on puolestaan jatkokehitellyt lukijan roolia radikaalimpaan suuntaan: hänen mukaansa lukija tai lukijoiden yhteisö nimenomaan *kirjoittaa* tekstin

lukutapahtumassa (Fish 1980, 21–67). Fishiä ovat kiinnostaneet yksilön lisäksi siis myös tulkintayhteisöt (*interpretive communities*). Päähuomio hänen tutkimuksessaan on lukijan kokemuksessa, ei lainkaan teoksen rakenteessa. Hän perustelee väitettään yksinkertaistetusti ilmaistuna ensiksikin sillä, että sama lukija on kykeneväinen tuottamaan monenlaisia tulkintoja ja toiseksi sillä, että eri lukijat kykenevät tuottamaan samanlaisia tulkintoja (emt., 167). Fishille tulkinnan avaimet ovat olemassa tulkintayhteisöillä jo *ennen* tekstin ”syntymistä” lukuprosessissa.

Eagleton (1997, 114) on tarkastellut Fishin lukijayhteisöjä kriittisesti huomauttaen niiden usein tarkoittavan tietyn tasoisen kirjallisen kompetenssin omaavia, oletetusti akateemisia yhteisöjä. Kirjallinen instituutio pitäisi kuitenkin ymmärtää laajemmin, jolloin esimerkiksi kirjastot voisi lukea mukaan, aivan kuten kustannusalan toimijat ja esimerkiksi kirjallisuuden alan mediat. Näiden yhteisöjen sisällä eri tulkinnat saattavat risteytyä voimakkaasti, mitä Fishin teoria ei sinällään selitä. Eagleton kohdentaa kritiikkinsä näitä kirjallisuustieteellisten lukutapojen piilo-oletuksia kohtaan: ”[k]irjallisuustiede ei tavallisesti sanele mitään tiettyä lukutapaa, kunhan lukeminen on niin sanotusti kirjallisuustieteellistä.” (emt., 115). Hän kritisoi myös Fishin lähtökohtien teoreettisuutta, sillä mitään sosiokulttuurisia konteksteja ei oleteta olevan vaikuttamassa tulkintaan (emt., 113). Eagleton itse pitää Raymond Williamsin marxilaisen (nyk. kulttuurimaterialistisen) kirjallisuuden tutkimuksen lähestymiskulmaa sekä myöhäisstrukturalismin perinteestä käsin kirjallisuutta tarkastelleen Mihail Bahtinin käsityksiä kielen dialogisuudesta ja yhteisöjen heterogeenisyydestä varteenotettavampina lukijatutkimuksia täydentävinä teoriakehyksinä lukijälähtöisessä ja lukemisen kontekstit huomioivassa tutkimuksessa.

Muitakin ongelmia reseptiotutkimuksessa on sittemmin osoitettu (Koskela & Rojola 2000, 112). Esimerkiksi lukijoiden kokemuksen ja siitä kertomisen suhde voi näyttäytyä sikäli ongelmallisena, että kertomukset lukemisesta tai niiden pohjalta tuotetut tulkinnat ovat aina toissijaisia ja itsessään siis tulkinnanvaraisia tekstejä tai diskursseja. Vastaanottoa voi tutkia vain jälkikäteen. Historiallisen reseption kritiikki haastaa puolestaan sen, etenkin Jaussin teoriassa ilmenevän, käsityksen, että historia olisi jollain tavoin yksitulkintainen ja kontekstina aina sama nykyhetkestä katsottuna. Lisäksi nykyään ajatellaan, että todellinen (reaalinen) lukija on yhtä lailla konstruktio kuin tekstuaalinen (so. tekstinsisäinen) lukijakin (emt., 113).

3.2.3 Reseptiotutkimusta Suomessa

Suomessa lukemiseen ja lukijan rooliin keskittyvä tutkimus on ollut suosituinta 1980-luvulla. Koskelan ja Rojolan (2000, 114) mukaan saksalaisen koulukunnan reseptioestetiikan perinne on vaikuttanut eniten suomalaisiin vastaanoton tutkimuksen sovelluksiin. Muun muassa Yrjö Varpio

tutki Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -trilogian käännösten vastaanottoa (*Pentinkulma ja maailma* 1979), Tampereen yliopistossa on tutkittu vertailevasti suomalaisten ja unkarilaisten lukutapoja (Varpio 1990), ja Katarina Eskola ym. on puolestaan tutkinut erittäin laajasti suomalaisten lukumielityksiä ja asettanut tutkimuksensa vahvasti laajempaan yhteiskunnalliseen sekä maantieteelliseen kehykseen (ks. mm. *Suomalaiset kirjanlukijoina* 1979, *Lukijan onni. Poliitikkojen, kulttuurieliitin ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mieltymyksistä* 1986 ja *Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O:hon* 1990).

Tuorein Eskolan tutkimus (2009) käsitteli Väinö Linnan *Tuntemattoman sotilaan* lukijavastaanoton kehitystä eri sukupolvien kesken. Varpio puolestaan on tutkinut myös suomalaista reseptio-tutkimusta yleisesti ja huomauttaa etenkin ensimmäisten Eskolan tutkimusten olevan pääpainotukseltaan kirjallisuussosiologiaa, vaikka lukijan kokemus onkin niissä olennainen teema (Varpio 1986, 158). Reseptiotutkimuksessa painotetaan eniten sisäistä lukukokemusta, vaikka lukemisen (historiallinen) konteksti vaikuttaa myös sen tulkintoihin (Alanko 2003).

Kaikkiaan hyvin monet suomalaiset reseptioestetiikkaa käsitelleet tutkimukset ovat sisältäneet jonkin teoksen tai kirjailijan koko tuotannon vastaanoton tutkimista lähinnä kirja-arvioiden avulla (Koskela & Rojola 2003, 114). Kirja-arvioon pohjautuvasta vastaanotosta on tavallaan kyse myös kirjavinkkaustilanteessa, sillä vinkkari on oman arvionsa perusteella, usein myös muiden instanssien arvioita apunaan käyttäen, valikoinut vinkattavat teokset. On erityisen tärkeää, että kirjavinkkari tuntee esiteltävät teokset hyvin, koska hänen on osattava kertoa niistä kiinnostavasti edelleen (Saine 2008). Toisin sanoen aineisto on jo kulkenut erään vastaanoton prosessin läpi ennen kuin tähän subjektiiviseen arvioon pohjautuvat esitykset välitetään vinkkaustilaisuuteen osallistujalle. Välittäjä on siten itsekin myös lukijan roolissa.

Reseptiotutkimuksen saamasta kritiikistä ja oman tutkimukseni hyvin synkronisesta lähtö-asetelmasta huolimatta on mahdollista hyödyntää vastaanoton tutkimuksen teoriakehystä ja luoda sen avulla yhdenlainen katsaus aikuisille lukijoille suunnattuun kirjavinkkaustoimintaan. Lukijälähtöisen kirjallisuudentutkimuksen suuntauksen olennaisten käsitteiden ja mallien avulla voi nähdä kirjavinkkauksen orgaanisena osana kirjastotyön monipuolistuvia lukemisen edistämisen muotoja. Näiden avulla voidaan kohdata asiakas, eli lukija, yhteisten kirjallisten merkitysten äärellä, mahdollisesti synnyttää vuorovaikutusta lukijoiden kesken ja toisaalta nähdä kohtaamiset osana kirjallisuustieteen ja kenties laajemmin kulttuurintutkimuksen alan diskursseja. Vastaanoton teoriaa hyödyntämällä voidaan näin tutkia kirjallisuudelle annettuja merkityksiä lukijälähtöisestä ja käytännönläheisestä perspektiivistä.

Kiehtovaa kirjavinkkaustilanteessa on myös lukijayhteisön läsnäolo kahdessa tasossa: toisaalta

teoksen merkitys on yhteisösidonnainen (Eskola 1986, 43) ja toisaalta kirjavinkkauksessa läsnä on tietty yksilöllisistä lukijoista koostuva yhteisö, joka saattaa tuoda julki tai muokata yhdessä antamiaan merkityksiä teoksille. Kuten Korhonen (2003) on todennut, ”[k]irjallisuudentutkimusta on myös se ei-akateeminen kirjallisuuskeskustelu, jota käydään päivittäin kaikkien niiden keskuudessa, jotka kirjoja kirjoittavat, julkaisevat ja lukevat.” Tästä todistavat myös muun muassa aikuisille lukijoille suunnatut Kirjahetket, joita käytin seuraavaksi esittelemäni tutkimuksen materiaalina.

4. TUTKIMUSASETELMA

Tässä luvussa esittelen tutkimuskysymykset sekä tutkielman keskeiset tavoitteet. Ensin kuitenkin käyn läpi tutkimukseni kannalta olennaisia käsitteitä ja niiden suhdetta kirjavinkkauksen ydintehtävään, eli lukemisen edistämiseen. Tutkimuskysymysten esittelemisen jälkeen kerron aineistosta, sen keruusta ja analyysivaiheessa käytettävistä menetelmistä. Luvun lopuksi selostan yksityiskohtaisesti tutkimuksen kulun.

4.1 Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Seuraavaksi esittelen ja tarkennan muutamia erityisesti tässä tutkimuksessa olennaisia käsitteitä, jotka yhtäältä liittyvät itse vinkkaustilanteeseen ja toisaalta niihin syihin, jotka ovat vaikuttaneet vinkkaustoiminnan syntyyn ja vakiintumiseen osaksi lukijaneuvontaa. Tarkastelen lähemmin myös muutamia lukija- ja yleisötutkimuksen traditioihin liittyviä käsitteitä, jotka tarjoavat hyödyllisiä teoreettisia välineitä tämän tutkimuksen kannalta tärkeiden ilmiöiden selittämiseen ja ymmärtämiseen.

4.1.1 Kirjavinkki ja kirjavinkkaus

Kirjavinkki ei ole kirja-arvio, kirjareferaatti tai kirjallisuustieteellinen analyysi. Vinkkaus on yksinkertaisimmillaan kirjoista kertomista siten, että kuulijassa herää halu lukea kirja kokonaan (Mäkelä 2003, 13–14; Bodart 1980, 2–4). Suomen kieleen *kirjavinkkaus* -termi vaikuttaa vakiintuneen 1990-luvun lopulla, samalla kun alettiin luopua ruotsinkielisestä bokprat -sanasta, jota luonnollisesti ruotsin kielessä käytetään yhä (Rönström 2000). Englanniksi termi on booktalk, jonka on arvioitu yleistyneen nykymerkityksessään 1960-luvun lopulla (Bodart 1980, 4).

Viimeaikaisissa keskusteluissa kirjavinkkareiden keskuudessa on todettu¹¹, että aikuisille suunnatuista kirjavinkkaustapahtumista ei tätä suhteellisen vakiintunutta termiä kuitenkaan läheskään aina käytetä. Varsin aiheellisesti ajatellaan, että käsitteen ammattikieleen vakiintunut merkitys ei välttämättä avaudu lukevalle aikuisyleisölle samassa laajuudessaan kuin kirjastoammatilaisille tai opettajakunnalle. Tämän tutkimuksen aineistoa olen kerännyt Tampereen kaupunginkirjaston järjestämässä Kirjahetkissä, jotka nimestään huolimatta ovat yhtä lailla myös kirjavinkkaustapahtumia. Nimivalinnalla haluttiin viestiä selvästi, mistä on kyse, ja että tilaisuus on lyhytkestoinen (Sihvonen 2013). Hetkiin voi osallistua vaikka sattumalta, ja niistä voi huoletta poistua kesken.

¹¹ Kirjavinkkariyhdistyksen koulutuspäivä, Riihimäen kaupunginkirjasto 29.3.2012: mm. kirjastovirkailija Arja Palosen puheenvuoro Porin kaupunginkirjaston aikuisväestölle järjestämistä Kirjavarteista.

Kyseessä ei ole suljettu vaan tutuissa kirjaston tiloissa järjestetty kaikille avoin tilaisuus. Tässä tutkielmassa pyrin käyttämään johdonmukaisuuden ja selvyyden tähden kirjavinkkaus-termiä, paitsi jos kyseessä on tutkimusta varten kerätty havainnointi- tai haastatteluaineisto, jolloin viitataan Kirjahetkiin.

Kirjavinkkauksessa kerrotaan monenlaisista kirjoista monenlaisille yleisöille. *Kirjavinkkari* on välittäjä, joka nostaa kirjan huomion keskipisteesi. Vinkattavan aineiston ei tarvitse olla esittelijän lempikirjallisuutta, mutta on olennaista, että hän tuntee vinkattavat teokset niin hyvin, että uskottavasti kykenee niistä kertomaan. On tärkeää ottaa huomioon yleisön koostumus ja toiveet, sekä kunnioittaa kuulijoiden mielipidettä (Saine 2008). Samoin itse tilanteessa aina vastataan yleisön kysymyksiin, jos sellaisia ilmaantuu. Yleisölle voidaan osoittaa myös suoria kysymyksiä, jotka liittyvät tilaisuuden teemaan, yleistietoon tai esimerkiksi aineistoon liittyvään yksityiskohtaan. Kehottamalla kuulijoita kysymään ja kommentoimaan pyritään ylläpitämään matalaa kynnystä vuorovaikutukseen osallistumiseen (Sihvonen 2013).

4.1.2 Kirjavalinta ja valinnan perusteet

Lukijan *kirjavalinnan* ohjaaminen ja helpottaminen voidaan nähdä aikuisille suunnatun kirjavinkkauksen ydintehtävänä. Koko vinkkaustilaisuus rakennetaan kirjastosta heti lainattavissa olevan aineiston varaan. Tällöin ei siis ole tarkoituksenmukaista valita vinkattavaksi uutuuksia, joihin on monia varauksia, tai toisaalta myöskään teoksia, joita on mahdollista vain kaukolainata. Vinkkauksessa valinnan mahdollisuudet tehdään näkyviksi ja kiinnostavan luettavan löytäminen mahdollisimman helpoksi aina lainaamiseen asti. Vinkkarin tehtävä on poimia hyllyistä elämyksiä, jotka ovat mahdollisesti tähän mennessä jääneet huomaamatta (Mäkelä 2003, 13). Parhaimmillaan vinkkaustilaisuus purkaa urautuneen lukijan ennakkoluuloja muita kuin omia lukutottumuksia tai mieltymyksiä vastaavia vaihtoehtoja kohtaan. Kirjavalinnan käsite koskee siis niin vinkkaria kuin lukijaa: vinkkari valitsee esiteltävät teokset kirjaston kokoelmista, jotta lukijalla on mahdollisuus valita itselleen niistä luettavaa.

Kiinnostavia tuloksia kirjavalinnoista ja kirjaston henkilökunnan suosittelijan roolista saivat pienimuotoisessa laadullisessa tutkimuksessaan Ooi ja Liew (2011), kun he haastattelivat ahkeria lukijoita ja kirjastonkäyttäjiä kotimaassaan Uudessa-Seelannissa. Kävi ilmi, että luottamus suosittelijaan on avaintekijä. Luottamuksen voi saavuttaa esimerkiksi esittämällä ne syyt, miksi jokin tietty teos on suosittelijan mielestä hyvä sen sijaan, että vain kertoisi sen olevan hyvä. Tutkimuksessa viitattiin tarkemmin ottaen kirjastonhoitajien hyllyjen päätyihin esille nostamiin kirjoihin ja ”henkilökunta suosittelee” -tarroihin. Tässä yhteydessä on mahdollista nähdä

vinkkaamisen edut mainittuihin passiivisiin lukemisen edistämisen keinoihin verrattuna: kirjasta kerrotaan ne ominaispiirteet, jotka tekevät juuri siitä valitsemisen arvoisen. Kirjavalintaa helpotetaan nostamalla laajoista kokoelmista esiin lainattavissa olevaa aineistoa, samalla kun esitetään luontevasti perustelut sille, miksi juuri tietyt kirjat on valittu vinkattaviksi.

Vinkkaustoiminnan, kuten muun lukemisen edistämisen, taustalla on myös ajatus siitä, että mieleisen aineiston löytäminen kokoelmista ei ole kirjastonkäyttäjän näkökulmasta välttämättä itsestään selvästi helppoa: on yhtäältä osattava verkkotiedonhaun perusteet ja valita oikeanlaiset hakusanat, toisaalta on myös tunnettava kirjaston luokitusperiaatteet ja mahdollisesti maltettava selata aineistoa pitkäänkin, mikäli ilman henkilökunnan apua on tarkoitus löytää luettavaa. Ne *perusteet*, joiden avulla kirja valitaan, eivät läheskään aina ole selviä, jäsenynteitä tietoja, vaan kyseessä voi olla esimerkiksi monen eri tekijän (genre, miljö, tyyli jne.) yhteisvaikutus (Wyatt 2007). Kirjastoissa järjestetään monenlaista muutakin sekä aloittelevan että aikuislukijan lukemisen edistämistoimintaa, kuten kirjailijavierailuja, lukupiirejä, kirjanäyttelyitä, paneelikeskusteluja ja niin edelleen, mutta tässä tutkimuksessa keskitytään vain kirjavinkkaukseen.

4.1.3 Vinkkaustilaisuus ja aineisto

Kirjavinkin rakenne on usein määritelty varsin tarkasti (Bodart 1980, 7–14; Mäkelä 2003, 28), mikä ei kuitenkaan tarkoita, että kaikki vinkit ja *vinkkaustilaisuudet* ovat samankaltaisia. Etenkin aikuisille vinkatessa vaihtelua niin yksittäisten vinkkien kuin kokonaisuudenkin rakenteessa ja pituudessa on paljon, eikä yhtä ainoaa kaikenkattavaa säännöstöä ole olemassa. Kuitenkin on tiettyjä useasti toimiviksi havaittuja periaatteita, joita pidetään olennaisina onnistuneen kirjavinkin laatimisessa.

Kirjavinkin rakenne on tyypillisesti määritelty kolmiosaiseksi (Mäkelä 2003, 45):

1. *Aloitus*. Kerrotaan vähintään kirjan ja kirjailijan nimi ja esitellään teos fyysisesti yleisölle.
2. *Vinkin olennainen sisältö*. Juonipaljastuksia välttämällä esitellään teos vinkkarin parhaaksi katsomalla tavalla, esimerkiksi kertomalla miljööstä, henkilöhahmoista tai tyylistä. Voidaan lukea myös näyte, jos aikaa on käytettävissä tai jos kyse on vaikkapa runoista.
3. *Lopetus*. Viimeiset sanat ovat tärkeitä, koska ne jäävät mieleen. Lopetus on hyvä olla mahdollisimman selkeä ja napakka, parhaimmillaan koukuttava.

Etenkään aikuisille vinkatessa rakenne ei itsestään selvästi ole edellä määritellyn kaltainen. Jokainen vinkkari muokkaa tilaisuudesta omanlaisensa omalla persoonallaan ja kirjavalinnoillaan. Bodart (emt.) toteaa kolme minuuttia olevan sopivan ajan lyhyen vinkin pituudeksi ja enintäänkin hänen mielestään viisi minuuttia on riittävä. Toisaalta vinkkien kestot saattavat vaihdella

esimerkiksi yhden puolituntisen sisällä paljon, mikä voi tuoda myös vaihtelua esitykseen. Toisinaan vinkkari saattaa vain nopeasti nostaa esiin yhden teoksen, joka liittyy kenties edelliseen, palataksseen sitten takaisin varsinaiseen aiheeseen.

Kaunokirjallisuuden sekaan voidaan ottaa mukaan kirjaston kokoelmissa saatavilla olevaa aiheeseen liittyvää muutakin *aineistoa*, kuten musiikki- tai elokuvatalenteita, karttoja tai esimerkiksi sekalaisesti tietokirjoja kaunokirjallisuuden aiheita taustoittamaan. Rekvisiittaa, kuten kuvia ja esineitä, voidaan myös käyttää luomaan elämyksellisyyttä tilanteeseen. Tarinoita voidaan myös dramatisoida, mikä vaatii vinkkarilta eläytymiskykyä (ks. esim. Kylä-Liuhala 2011).

Kirjavinkkarin näkökulmasta tärkeänä pidetään tilaisuuden valmistelua etukäteen ja sitä, että lukee laajasti ja paljon. Tällöin loogiset kokonaisuudet hahmottuvat helpommin, ja vinkattavien teosten valinta ja valintojen perusteleminen helpottuu. Kirjavinkkien esittäminen sujuu luontevasti kun ne ovat etukäteen hyvin suunniteltuja ja harjoiteltuja. Kuten jo todettua, vinkin ihanteelliseksi pituudeksi yleensä mainitaan alle kuusi minuuttia, mutta tilannekohtaiseen joustamiseen on hyvä varautua, koska yleisöissä on eroja (Saine 2008). Onnistunein vinkki on aina silloin, kun kirjalle löytyy lukija.

Vinkattavan aineiston ei tarvitse olla kirjoja, vaan pääosassa ovat tarinat, joita eri mediasisällöt tarjoavat. Tällöin voidaan sisällyttää mitä tahansa kirjaston kokoelmien tarjoamaa aineistoa vinkkaukseen formaatista riippumatta. Lukemisen edistämisen lisäksi vinkkaustilanteessa välitetään näiden tarinoiden avulla elämyksiä ja vinkatessa annetaan tietoisesti teoksen tarinalle pääosa (Mäkelä 2003, 26). Elämyksellisyyden merkitys korostuu kun lapsia ja nuoria houkutellaan tempautumaan tarinoiden maailmaan, mutta myös aikuisyleisölle kerrotaan tarinoista lähtökohtana vinkkarin oma lukukokemus. Subjektiiivinen lukuelämys on siten olennainen lähtökohta vinkkauksessa, ja tällöin muoto on toissijainen sisältöön nähden (Poulet 1980).

4.1.4 Osallistujat, lukijat ja vastaanotto

Koska tutkimuksessani huomion kohteena ovat *osallistujat*, on syytä tarkentaa yleisöön ja *lukijoihin* liittyviä käsitteitä. Yleisönäkökulmaa tutkiessani hyödynnän enimmäkseen kulttuurin- ja kirjallisuudentutkimuksessa vaikuttavaa *vastaanoton* tutkimuksen perinnettä. Viestintätutkimuksen alan vastaanottotutkimuksella on sama teoreettinen tausta, mutta se on saanut hiukan eri painotuksia aihealueista riippuen. Käytän tutkielmassani reseption ja vastaanoton käsitteitä synonyymisesti, ja pyrin aina selventämään milloin pohdintani pohjautuu enemmän kirjallisuustieteen perinteeseen ja milloin viestinnän tutkimukseen. Tarkastelen laajemmin näiden teoreettisten näkökulmien tuomia tulkinnan mahdollisuuksia kirjavinkkauksen osallistujakokemusten analyysiin esitellessäni

tutkimuksen tuloksia luvussa 5.

Kuten yleensä yleisten kirjastojen yleisötapaukset, myös vinkkaukset ovat usein avoimia kaikille, joten kohdeyleisöä ei voida tarkasti rajata. Teemat ja sisällöt kenties houkuttelevat juuri niistä kiinnostuneita paikalle, joten yleisöä yhdistäviä tekijöitä voi olla muitakin kuin yleinen kiinnostus kirjallisuuteen tai kiinnostus ilmaiseen mahdollisuuteen osallistua lähiyhteisön toimintaan. Osallistujilla tarkoitetaan vinkkaukseen oman kiinnostuksensa pohjalta osallistuvia henkilöitä, jotka saattavat olla aktiivisia tai vähemmän aktiivisia lukijoita. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus selvittää tarkemmin niitä merkityksiä ja vaikutussuhteita, joita vinkkauksella on osallistujien lukuharrastukseen nähden, ja haastateltavat on valittu tarkoituksenmukaisesti vinkkauksen yleisöjen joukosta.

Osallistuja- ja vastaanottajanäkökulma on reseptiotutkimuksen tärkeä lähtökohta. Segersin (1985, 129) mukaan reseptioestetiikkaa voi luontevasti soveltaa myös sen oman tutkimuskohteen ulkopuolelle ulottuville aloille, kuten tässä yleisöjen tutkimukseen ja kirjavinkkarin välittäjäroolin tarkasteluun. Vastaanoton tutkimuksen perinteikkääksi muodostuneessa kaaviossa

kirjailija → teksti → välittäjä → lukija

voidaan tarkoittaa välittäjällä ketä tahansa tekstin ja lukijan välissä olevaa toimijaa: ”kääntäjää, kustantajaa, kriitikkoa jne.”, joten luonnollisesti tässä tapauksessa myös kirjoista kertovaa vinkkaria (emt.). Välittäjän vaikutus viestintäprosessissa on reseptiotutkimuksen näkökulmasta erityisen kiinnostava, koska tällöin korostuu se, että teos on jo kohdannut yhden lukijan odotushorisontin, jonka pohjalta vinkkari lähettää viestinsä edelleen yleisölle, eli tuleville lukijoille, jotka puolestaan tulkitsevat tekstejä omista odotustasoistaan käsin. Tutkielmassani tarkastelen osallistujien sekä vinkkari-välittäjän näkemyksiä, mutta ottaen kuitenkin niin tekstin, välittäjän kuin lukijayleisön keskinäisen vuorovaikutuksen näiden kokemusten tulkinnan pohjaksi.

4.1.5 Lukijaneuvonta: readers' advisory ja reader development

Se, missä yhteydessä vinkkauksesta yleensä puhutaan, ja mihin se nähdään luontevimmin kirjastoympäristössä kuuluvan, ovat *lukijaneuvonnan* palvelut. Kansainvälisessä englanninkielisessä tutkimus- ja ammatillisessa kirjallisuudessa näihin palveluihin viitataan enimmäkseen kahdella käsitteellä. *Readers' advisory* (joskus myös *reader's advisory*, lyhennettynä *RA*), eli vapaasti suomennettuna lukijoiden neuvominen/opastaminen, on Pohjois-Amerikassa yleisin tapa kutsua niitä kirjastopalveluja, joihin kirjavinkkaus lasketaan mukaan yhtenä osa-alueena yhdessä muun muassa lukupiiritoiminnan ja kirjailijavierailujen kanssa (ks. esim. Saricks 2005).

Euroopassa ja erityisesti Isossa-Britanniassa käsite *reader development* on yleistynyt kuvaamaan

lukemisen edistämistä nimenomaan kirjastonkäyttäjän näkökulmasta (Ross ym 2006, 212). Myös *reader guidance* on usein samassa merkityksessä käytetty termi (Snape 1995, 57–58). Tässä tutkimuksessa käytän pääsääntöisesti näistä käsitteistä suomenkielistä vastinetta lukijaneuvonta, mutta milloin tutkimus- tai ammatillinen kirjallisuus on lähtöisin tietyltä kielialueelta tai tietyistä tutkimusperinteistä viitataan siihen sopivalla kulttuurisidonnaisella käsitevalinnalla.

4.2 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tavoitteeni tässä tutkimuksessa on liittää aikuisille suunnattu yleisen kirjaston järjestämä vinkkaustoiminta lukemisen edistämisen kontekstiin ja tarkastella tätä toimintaa siis yhtenä kirjaston monista lukijapalveluista. Tämä tarkoittaa sitä, että pyrin tarkastelemaan aiheeseen liittyviä aiempia tutkimustuloksia, teoreettisia lähtökohtia ja merkityskonteksteja mahdollisimman luontevasti suhteessa aiheen käytännönläheiseen olemukseen. Otan tulkinnan avuksi reseptio-teoreettisen viitekehyksen tutkimukseni empiiristä aineistoa analysoidessani. Tavoitteena on luoda aineiston avulla ajankohtainen kuva siitä, minkälaisia merkityksiä osallistujat antavat vinkkaustilanteelle ja miten nämä tilaisuudet vaikuttavat heidän lukuharrastukseensa.

Tarkoituksenani on tarkastella yleisön edustajia samalla sekä vapaaehtoisina osallistujina tapahtumaan että yksityisinä lukijoina. Erityisen kiinnostavia ovat ne syyt, joita osallistumisen taustalla on, kuin myös ne merkitykset, joita vinkkaukselle annetaan suhteutettuna lukuharrastukseen ja lukijan ajatusmaailmaan kenties laajastikin. Yleisön käsitykset vinkkauksen tarkoituksiperistä ja yleisen kirjaston lukijapalveluista täydentävät osallistujalähtöistä kokonaiskuvaa kirjavinkkauksen roolista lukemisen edistämisessä, kirjavalinnan helpottamisessa ja kirjastojen kokoelmien tutuksi tekemisessä. Lisäksi selvitän niitä merkityksiä, joita kirjavinkkarit itse antavat toiminnalleen ja vertaan niitä osallistujien näkemyksiin.

Saavuttaakseni mahdollisimman hyvin edellä mainitut tavoitteet, asetan seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Millä tavoin kirjavinkkaustilaisuudet vaikuttavat tilaisuuksiin osallistuvien lukuharrastukseen ja kirjavaltintoihin?
2. Miksi vinkkaustilaisuuksiin osallistutaan?
3. Mitkä ovat kirjavinkkauksen tavoitteet
 - a) osallistujien mielestä, ja miten niissä koetaan onnistuttavan?

b) kirjavinkkareiden näkökulmasta?

4. Mitä osallistujat toivovat kirjavinkkaustilaisuuksilta tulevaisuudessa?

Tutkimuskysymyksissä korostuu osallistujanäkökulma, koska se on tämän tutkimuksen puitteissa järkevä raja. Tarkastelen vinkkaustilannetta kuitenkin myös vuorovaikutteisena tilaisuutena, jolloin otan huomioon myös kirjavinkkarin roolin. Tällöin tarkastelen yhtäältä vinkkareiden subjektiivista kokemusta tilanteesta ja toisaalta sitä, miten vinkkarit välittäjän roolissa toimivat ja miten he roolinsa itse hahmottavat, sekä miten yleisö tähän toimintaan suhtautuu ja miten sen merkityksellistää omasta näkökulmastaan. Tutkimuskysymyksiin vastatakseni haastattelin sekä osallistujia että vinkkareita, ja näin kerättyä aineistoa pyrin tulkitsemaan ottamalla huomioon myös vinkkaustilaisuuksia havainnoimalla saadun informaation.

4.3 Menetelmät ja aineisto

Kirjavinkkauksessa välitetään subjektiivisia elämyksiä ja keskustellaan henkilökohtaisista mieltymyksistä, joten osallistuvasti ja kokonaisvaltaisesti tutkivan menetelmän päättelin olevan antoisin. Laadullinen lähestymistapa valikoitui tämän tutkimuksen linjaksi myös, koska aihe on käytännönläheinen ja siitä on toistaiseksi vähän aiempaa tutkimustietoa. Koska haastateltavia on vähän, tuo osallistuva havainnointi tarvittavaa luotettavuutta tutkimukseen, kuten usean rinnakkaisen menetelmän käyttäminen parhaimmillaan (Hirsjärvi & Hurme 2001, 39–40). Tosin laadullisessa tutkimuksessa haastateltavien määrää olennaisempaa on kuitenkin aineiston kokonaistulkinta ja sen suhteuttaminen aiemmin tehtyyn tutkimukseen (Eskola & Suoranta 1998, 60–61), mihin pyrin osaltani myös tässä keräämääni aineistoa tulkitessa.

4.3.1 Laadullinen tutkimustapa

Koska aikuisten kirjavinkkausta on tutkittu vielä verrattain vähän, ja ottaen huomioon myös aihepiirin käytännönläheisyyden, tarjosivat tässä laadulliset menetelmät parhaimman keinon lähestyä tutkittavaa aihetta ja aikuisille lukijoille suunnatun kirjavinkkauksen käytäntöjä. Vinkkaustilanteet edellyttävät osallistumista niin kirjaston henkilökunnalta kuin kirjastonkäyttäjiltäkin. Osallistuminen on myös laadullisten menetelmien tärkein ominaisuus (Eskola & Suoranta 1998, 16). Vinkkaustilaisuuksia järjestetään säännöllisesti ja osallistumalla niihin saa paitsi aidon ja todenmukaisen kuvan toiminnasta myös mahdollisuuden haastatella osallistujia. Tilaisuuksien vapaamuotoisuuden ja omien epätarkkojen ennakkokäsitysteni vuoksi oli paikallaan ottaa haastattelujen tueksi osallistuva havainnointi. Sen avulla voi myös päästä lähelle tutkittavia ilman vastakkain asettelevaa tutkittavien ja tutkivan osapuolen roolijakoa, sekä voidaan säilyttää mahdollisimman

autenttinen näkökulma aiheeseen (emt., 16–17). Suoritin osallistuvaa havainnointia saadakseni käsityksen tyypillisestä vinkkaustilanteesta, ja tällöin on ollut myös helppo havaita vaihtuvista vinkkareista huolimatta tiettyjä samankaltaisuuksia, ja toisaalta myös eroavuuksia, tilaisuuksien sisällön ja rakenteen suhteen. Tilaisuuksien osallistujamäärät sekä vuorovaikutteisuuden aste vaihtelivat joskus suurestikin. Havainnoimalla on ollut mahdollista kartoittaa yleisön keskimääraistä ikä- ja sukupuolijakaumaa. Lisäksi havainnointi auttoi kiinnittämään huomiota ulkoisten tekijöiden, kuten ajankohdan ja fyysisen tilan, ominaispiirteiden vaikutukseen tilanteessa.

Laadullisten menetelmien suoma etu tässä tapauksessa on myös se, että niiden puitteissa aineiston koko yksinään ei vastaa luotettavuudesta, vaan kerätty aineisto toimii sen sijaan apuna ja tukena teoreettisille tulkinnoille. Laadullisessa tutkimuksessa niin ikään yhtäältä aineiston riittävyys ja toisaalta tulkinnan ja tutkimustekstin kokonaisuuden toimivuus ovat yhtä olennaisia piirteitä (Eskola & Suoranta 1998, 60–61). Analyysivaiheessa aineistosta saadaan parhaimmillaan selkiytynyt kuva tutkittavasta ilmiöstä, ja tutkimusongelmaa koskevasta arvokkaasta uudesta informaatiosta pyritään tekemään tiivistyksiä. Tavoitteena on kootun aineiston mahdollisen sirpaleisuuden ja monimuotoisten tulkintojen järjestäminen ja uudelleenjäsentäminen mielekkäästi siten, että kokonaisuutta voi tulkita teoreettisessa valossa (emt., 137). Osallistujien kielenkäytöllä ja tavoilla kertoa omista näkemyksistään on tärkeä rooli haastattelujen tulkinnassa, kun taas havainnoinnilla pyritään saamaan tarkempia tulkintoja täydentävää, joko niitä kyseenalaistavaa tai vahvistavaa informaatiota.

4.3.2 Osallistuva havainnointi ja teemahaastattelu

Koska aikuisille suunnatussa kirjavinkkauksessa on kysymys lyhyistä, noin puolen tunnin mittaisista esityksistä, joissa pääpuheenvuoro on yhdellä ihmisellä eli vinkkarilla, on osallistuva havainnointi hyvä mahdollisuus tutkia aitoja vuorovaikutustilanteita ja tilanteen kulkua ilman, että häiritään millään tavoin osallistujien toimintaa. Osallistuvassa havainnoinnissa kerätään aineistoa osallistumalla toimintaan toisten mukana, mutta kuitenkin samalla tehden muistiinpanoja tai muuten tallentaen havainnointeja muistiin. Osallistuva havainnointi vaatii siis tilanteen luonnollisuudesta huolimatta erityistä tarkkaavaisuutta havainnoijalta (Eskola & Suoranta 1998, 98–99). Havainnoinnin avulla kerätty tieto on subjektiivista ja ihmisläheistä, sekä haastatteluja täydentävää. Näin kerättyä tietoa voi käyttää myös haastattelukysymysten suunnittelussa, jolloin se auttaa suuntaamaan huomiota paremmin teoreettisten tulkintojen kannalta olennaisiin asioihin.

Toisena aineistonkeruun menetelmänä ovat teemahaastattelut. Haastattelua käytetään, kun halutaan ”kuulla ihmisten mielipiteitä, kerätä tietoa, käsityksiä ja uskomuksia” tai kun halutaan ”ymmärtää,

miksi ihmiset toimivat havaitsemallamme tavalla tai miten he arvottavat tapahtumia” (Hirsjärvi & Hurme 2001, 11). Puolistrukturoitu, eli osittain etukäteen teemoittain ja rakenteensa puolesta suunniteltu haastattelurunko tarjoaa mahdollisuuden ilmiön teoreettiseen kuvaamiseen ja ymmärtämiseen, mikä on laadullisen tutkimuksen päätavoite. Haastattelun avulla voidaan saada vähän tutkitusta aiheesta arvokasta tietoa mukaan lukien se konteksti, jossa haastateltava toimii. Haastatteluaineistosta on tarkoitus löytää tulkintojen yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia sekä perusteluja eri näkemyksille (emt., 35). Havainnoimalla kerätty informaatio auttoi paitsi kokonaiskuvan luomisessa myös haastattelukysymysten laadinnassa. Haastattelin vinkkaukseen osallistujia puolistrukturoitujen kysymysten avulla. Koska tässä tutkimuksessa on ollut tavoitteena kerätä aineistoa, jota olen tarkastellut laadullisen tutkimuksen perinteen mukaisesti, ovat haastateltavat voineet olla tarkoituksella tietyistä yleisöistä valittuja vapaaehtoisia.

Tutkimusongelmaa lähestytään tässä siis monimenetelmällisesti. Kyse on näin ollen syventävän (haastattelut) sekä tarkentavan ja täydentävän (havainnointi) menetelmän yhdistelmästä. Kahden erilaisen menetelmän avulla voidaan minimoida perusteettomat tulkinnat ja rikastuttaa toisia. Kaksi erilaista metodista lähtökohtaa myös lisää tutkimustulosten validiutta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 39–40), kuten myös tutkimuksen kulun mahdollisimman tarkka selostaminen.

4.4 Tutkimuksen kulku

Osallistuin aikavälillä 18.1.2012–28.11.2012 yhteensä 18:aan Tampereen kaupunginkirjaston Kirjahetkeen, joista yhdeksän järjestettiin Hervannan sivukirjastossa, viisi Sampoilan sivukirjastossa ja loput pääkirjasto Metsossa. Vinkkareina oli yhteensä kymmenen eri henkilöä, eli jotkut pitivät joko Kirjahetken uusinnan toisessa kirjastossa tai useamman kuin yhden Kirjahetken tänä aikana. Yhteensä eri aiheita oli neljätoista, joista suuri osa liittyi joko kevään saksankielisten maiden kulttuuri -teemaan tai syksyn yhteiskunta-teemaan. Kirjahetkistä kaksi käsitteli runoutta, loput sekalaisesti kauno- ja toisinaan myös tietokirjallisuutta. Satunnaisesti mukana oli myös muuta kirjastosta lainattavaa aineistoa kuten dvd-elokuvia.

Maalis–huhtikuussa viidellä eri kerralla käytin havainnoinnin apuvälineenä Echo Smartpen Livescribe -skannerikynää, jolla myös tallensin Kirjahetket äänitiedostoiksi. Nauhoituksen tarkoituksena oli tallentaa mahdollinen vinkkauksen aikainen vuorovaikutus ja mahdollistaa muistiinpanojen tarkistaminen ja siten niiden oikeellisuus. Nauhoittamisen ansiosta saatoin myös itse eläytyä osallistujana tilaisuuden kulkuun hyvin, mikä auttoi myöhemmin haastattelukysymysten laatimisessa sekä varsinaisessa haastattelutilanteessa tekemään jatkokysymyksiä.

Ne Kirjahetket, joihin osallistuin, olivat kestoaltaan keskimäärin 44 minuuttia, ja niissä esiteltiin

keskimäärin 12,5 teosta. Osallistujia oli keskimääräisesti 12 henkilöä, mutta etenkin pääkirjastossa syksyllä Kirjahetkien siirryttyä aiempaa avoimempaan tilaan, oli osanottajien määrää haastavaa arvioida, sillä ohikulkijoita ajoittain pysähtyi hetkeksi kuuntelemaan. Lisäksi tilassa saattoi oleilla myös henkilöitä, jotka eivät varsinaisesti esitystä kuunnelleet, vaan muun muassa lukivat lehtiä. Kirjahetket pidettiin illalla kello 18:00 alkaen, lukuun ottamatta kahta Hervannan kirjastossa pidettyä esitystä, jotka sijoittuivat alkuiltapäivään.

Loka–marraskuussa lähestyin Kirjahetkien jälkeen yhteensä 18:aa tilaisuuteen osallistunutta henkilöä, joista neljatoista suostui haastateltavakseni. Haastatteluista yksi oli ryhmähaastattelu, johon otti osaa kaksi haastateltavaa yhtä aikaa. Loput olivat yksilöhaastatteluja. Äänitin haastatteluvien luvalla jokaisen haastattelun jälleen Livescribe-kynän avulla. Haastattelut tehtiin heti tilaisuuden jälkeen, paitsi kolmea osallistujaa haastattelin vasta myöhempänä, erikseen sovittuna ajankohtana saman viikon aikana. Haastattelujen kesto oli keskimäärin 15 minuuttia, joista lyhin kesti kahdeksan minuuttia ja pisin 36 minuuttia. Litteroin haastattelut sanatarkasti.

Haastatteluista kolme oli miehiä ja yksitoista naisia. Havaintojeni perusteella Kirjahetkiin osallistuu enemmän naisia kuin miehiä, joten sikäli sukupuolijakauma on edustava. Pyrin lähestymään sekä vakiokävijöitä että satunnaisia kuulijoita, ja molempia sain haastateltavakseni. Haastateltavista nuorin oli lukiolainen ja vanhimmat eläkeläisiä, joita oli puolet kaikista haastatteluista. Jälleen havaintojen perusteella ikäjakauma on sikäli tyypillinen, että suuri osa yleisöstä on varttunutta väkeä. Heillä tuntui parhaiten olevan myös aikaa jäädä haastateltavaksi tilaisuuden jälkeen. Puolella osallistujista oli ylempi korkeakoulututkinto, toiset puolet edustivat eri alojen ammattilaisia tai opiskelijoita. Kirja-alaan jollain tavoin liittyvä koulutustausta oli neljällä.

Osallistujien lisäksi haastattelin aikavälillä 18.12.2012–6.2.2013 kuutta vinkkaria, joiden vetämien Kirjahetkien yleisöjen joukosta olin kerännyt osallistujahaastattelut. Näin toivoin saavani parhaan mahdollisen tilaisuuden verrata osallistujien käsityksiä vinkkareiden näkemyksiin. Vinkkareista kolmella oli kokemusta useista vinkkauksista ja kolme luokitteli itsensä aloittelijaksi. Kaikilla oli kokemusta kirjastotyöstä ja viisi heistä työskenteli haastatteluhetkellä Tampereen kaupunginkirjastossa. Vinkkarihaastattelujen keskimääräinen kesto oli 22 minuuttia. Äänitin haastattelut vinkkarien luvalla ja litteroin ne sanatarkasti.

Sekä osallistujilta että vinkkareilta keräsin ennen teemahaastattelua taustatiedot strukturoiduilla kysymyksillä (ks. Liitteet). Tähän kului noin viisi minuuttia ennen varsinaista äänitettyä haastattelua. Teemahaastattelurungon jaoin kahden teeman mukaisesti siten, että ensimmäiset kuusi kysymystä koskivat osallistujien kohdalla heidän lukuharrastustaan yleisesti ja vinkkarien kohdalla heidän tapaansa valmistautua vinkkaukseen. Toisessa osassa kysyin osallistujilta kuusi kysymystä

liittyen siihen Kirjahetkeen, johon oli juuri osallistuttu, ja samaten vinkkareilta kysyin neljä kysymystä koskien viimeisimpiä Kirjahetkiä. Useista kysymyksistä tein harkinnan mukaan tilanteessa jatkokysymyksiä.

Keväällä 2012 Kirjahetkissä esiteltiin kirjallisuutta saksankieliseltä kielialueelta. Teema sisälsi neljä esitystä, jotka käsittelivät holokaustia, matkailua Saksassa, ihmissuhteita ja Itä-Saksaa. Lisäksi kevätkaudella havainnoin kahta vuoden 2011 uusintaesitystä uniaiheisista runoista sekä arabimaiden kirjallisuudesta. Syksyllä yleinen teema oli ”yhteiskunta” ja esitykset käsittelivät brittiyhteiskuntaa, lapsiin suhtautumista, pohjoismaisia rikosromaneja, ikäihmisiä sekä kiinalaissiirtolaisten tarinoita. Muut kolme Kirjahetkeä käsittelivät suomalaisia taiteilijaelämäkertoja, populaarihistoriaa sekä musiikillisia runoja¹².

Kirjahetkien tavoitteena on edistää aikuisten lukuharrastusta, esitellä kirjaston kokoelmia sekä avata sisältöjä (Sihvonen 2013). Kirjavinkkaus-termin sijaan myös Tampereella on käytetty kirjaesittelynimitystä, koska se on arvioitu asiakkaiden näkökulmasta helpommin ymmärrettäväksi. Sihvosen mukaan sekä asiakkaiden että henkilökunnan osallistuminen on pyritty myös tekemään helpoksi muun muassa asettamalla tavoitteiksi lyhytkestoisuuden ja vapaamuotoisuuden (vrt. luennot ja lukupiirit). Kirjahetkiä markkinoidaan lehdistötiedotteiden, kotisivujen ja ilmoitustaulujen avulla sekä kirjastoissa paikan päällä. Ensimmäiset Kirjahetket järjestettiin jo vuonna 2009 ja osallistujien määrä on vuosi vuodelta lisääntynyt (emt.). Ne Kirjahetket, joista aineistoni keräsin, olivat keskimäärin pitempiä kuin niiden on Sihvosen mukaan tarkoitus olla – joskin keston arviointiin vaikuttaa paljon se, lasketaanko mahdollisesti tilaisuuden jälkeen käyty keskustelu mukaan kokonaisaikaan ja toisinaan rajanveto oli hankalaa.

Sovellan aineiston luokitteluissa ja tulkinnan apuna sisällönanalyysin menetelmää. Kiinnitän siis huomion ensisijaisesti havainnoinneissa ja haastatteluissa ilmenneisiin sisältöihin. Näin ollen käytän tässä sisällönanalyysia pikemmin kohtalaisen väljänä teoreettisena kehyksenä kuin yksittäisenä metodina, jollaisena se on myös mahdollista ymmärtää (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93). Analyysivaiheessa on tärkeää erottaa kerätystä aineistosta ne asiat, jotka tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta ovat relevantteja (emt., 94). Haastattelut olivat osittain melko lyhyitä ja näin ollen aineistosta olennaisen erottaminen ei vaatinut suurta määrää työtä. Tällöin tosin oli erityisen tärkeää säilyttää kysymykset samanlaisina haastattelutilanteesta toiseen, sekä laatia ne mahdollisimman tarkoiksi, jotta tavoiteltuun kysymykseen sai vertailukelpoisen vastauksen. Pidemmässä haastattelussa esiintyi esimerkiksi joitakin narratiiveja, jotka koskivat haastateltujen elämäntilantei-

12 Tarkempia tietoja menneiden Kirjahetkien sisällöistä on Pirkanmaan kirjastojen verkkosivuilla: <https://piki.verkkokirjasto.fi/web/arena/kirjahetket>

ta sekä jonkun verran muulla tavoin kysymysten ohi vastaamista, jotka päädyin jättämään analyysin ulkopuolelle. Kuitenkin vastauksen muodosta huolimatta kaiken sen, mikä oli relevanttia tutkimuskysymysten kannalta pyrin ottamaan tarkasti huomioon.

Tutkimuksessani on enemmän sijaa väljillä sisällönanalyttisilla tulkinnoilla, kuin tiukoilla luokitteluilla tai tyypittelyillä, mutta joiltain osin kvalitatiivista tulkintaa tukee myös aineiston jaottelu. Jaottelin osallistujat paljon ja vähän lukeviin sen mukaan, miten he itse omaa lukuaktiivisuuttaan arvioivat. Lisäksi aineistolähtöinen jako osallistujiin ja vinkkareihin on luontevasti ohjannut analyysiä, joka perustuu osittain paljonkin näiden kahden ryhmän näkemysten keskinäiseen vertailuun.

Täysin aineistolähtöisesti en analysoi, vaan vertaan tietyiltä osin osallistujia koskevasta aineistosta tekemiäni tulkintoja muutamaa aiempaan lukijatutkimukseen sekä teoriapäätelmiin, kuten reseption tutkimukseen. Analyysi etenee siinä mielessä jatkuvasti teoriasidonnaisesti, että vinkkaustilanne on huomion keskipisteenä, ja teoretisoin tämän tilanteen vastaanottotutkimuksen näkökulmasta. Erotuksena *teorialähtöisyydestä* *teoriasidonnaisuus* analyysissä tarkoittaa sitä, että vaikka aikaisempi tieto auttaa ja ohjailee aineistolähtöisiä tulkintojani, silti tuloksena voi olla uusia näkökulmia tunnettuun ilmiöön (Tuomi & Sarajärvi 2003, 98–99). Vinkkarien puheesta oli mahdollista erottaa kaksi orientaatiota, jotka liittyivät siihen, miten he itse näkevät Kirjahetken luonteen. Kutsun näitä kahta lähestymistapaa esitelmäorientaatioksi ja keskusteluorientaatioksi vinkkarien vuorovaikutteisuuteen suhtautumisen mukaan. Havainnointiaineistoa olen lähinnä käyttänyt haastatteluaineistosta tehtyjen tulkintojen tukena.

Sisällönanalyysi mahdollisti tutkimuskysymysten kannalta olennaisten merkitysten tarkastelemisen, joten se osoittautui hyväksi menetelmäksi etenkin haastatteluaineiston tulkinnassa. Aineiston pienenus asetti haasteita luokittelujen tekemiselle, mutta yhteneväisyyksiä ja eroja on silti mahdollista osoittaa. Myös vastaanottoprosessin välittäjäosapuolen näkemysten vertaaminen vastaanottajien mielipiteisiin toi analyysiin mahdollisuuden tarkastella ilmiötä kahdesta eri näkökulmasta. Osallistuva havainnointi puolestaan auttoi suuntaamaan huomion olennaisiin piirteisiin jo ennen haastatteluja, sekä tuomaan vinkkaustilanteen laajemman kontekstin mukaan viestintäprosessiin. Toisin sanoen aineiston ollessa pieni, tulkintojen monipuolisuutta voi lisätä huomattavasti käyttämällä useampaa kuin yhtä aineistonkeruun menetelmää (metodinen triangulaatio), sekä eri lähtökohdista samaan toimintaan osallistuvia haastatteleamalla kerättyä aineistoa (aineistotriangulaatio). Triangulaation ei laadullisessa tutkimuksessa pidetä lisäävän tutkimuksen totuusarvoa, vaan pikemminkin useiden näkökulmien huomioon ottamisella tuodaan lisää syvyyttä tulkintoihin (Tuomi & Sarajärvi 2003, 140–1).

Jotta oli mahdollista saada vastaus tutkimuskysymykseen siitä, millainen merkitys kirjavinkkaustilaisuudella on osallistujan lukuharrastuksen kannalta, kysyin osallistujilta ensin miksi he ylipäänsä lukevat sekä millä perusteilla ja mitä kanavia käyttämällä he valitsevat lukemista. Lisäksi kysyin muutaman kysymyksen liittyen heidän suosikkikirjallisuuteensa sekä mahdolliseen lukukokemusten jakamiseen. Oletuksena oli, että koska haastateltavat olivat osallistuneet vinkkaukseen, he jossain määrin kirjallisuutta harrastivat. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta näin olikin. Siirtääkseni haastattelun fokuksen luontevasti toiseen olennaiseen teemaan eli itse kirjavinkkaustilaisuuteen, kysyin osallistujien arviota siitä, miten Kirjahetki suhteutuu omaan lukuharrastukseen. Lopuksi selvitin millainen kokemus itse tilaisuus heille oli, sekä kartoitin mahdollisia toiveita Kirjahetkien suhteen tulevaisuudessa. Saadakseni vastauksen siihen, miltä Kirjahetket kirjavinkkareista tuntuivat ja miten he kuvaavat Kirjahetkien tavoitteita, kysyin heiltä useita kysymyksiä vinkkauksen suunnitteluun liittyen sekä vastaavasti siitä, minkälaisena he kokivat pitämänsä Kirjahetken. Taustakysymysluettelo ja teemahaastattelurungot ovat tutkimuksen liitteinä 1–3. Seuraavassa luvussa esittelen tutkimuksen tuloksia.

5. TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tuloksia siltä osin, kuin ne luvussa 4 asetettuihin tutkimuskysymyksiin vastaavat. Kartoitan aineiston avulla siis sitä, minkälaisia lukijoita haastatteleman osallistajat ovat ja millaisia merkityksiä osallistajat antavat kirjavinkkaustilaisuuksille. Samassa yhteydessä kartoitan niihin osallistumisen syitä (tutkimuskysymykset 1, 2, 3a). Sitten selvitän vinkkarihaastattelujen pohjalta sitä, miten vinkkarit merkityksellistävät vinkkaustoimintaa ja millaisia tavoitteita sillä pidetään olevan (tutkimuskysymys 3b).

Osallistujahaastatteluaineisto on laajempi kuin vinkkareita haastattelemalla kerätty aineisto, koska tutkimuksen pääfokus on osallistujakokemuksessa sekä lukijan näkökulmassa. Tästä pääpainotuksesta huolimatta pyrin vertaamaan soveltuvissa kohdissa osallistujien näkemyksiä vinkkarien näkökulmaan, ja luvussa 5.4 keskityn vinkkarin rooliin tarkemmin. Koska Kirjahetkien luonne osoittautui useimmiten kommunikaatioltaan vinkkaripainotteiseksi olen luvussa 5.5 ottanut huomioon molemmat näkökulmat tasapuolisesti. Lopuksi tarkastelen lähemmin konkreettista vinkkaustilannetta muun muassa osallistujapalautteen avulla (tutkimuskysymys 4). Selvyiden vuoksi olen merkinnyt osallistajat kirjaimella O ja vinkkarit kirjaimella V, sekä lisäksi numeroin erottaakseni eri henkilöt toisistaan.

5.1 Kirjahetkiin osallistajat ja lukemisen merkitys

Seitsemän neljästätoista haastatellusta arvioi lukevansa keskimäärin useamman kuin yhden kirjan kuukaudessa. Kaksi haastateltavaa kertoi lukevansa tätä enemmän: useamman kirjan jopa viikon aikana. Neljällä osallistujalla oli tapana lukea melko satunnaiseen tahtiin, mikä tarkoitti hitaampaa kuin yhden kirjan kuukausivauhtia. Yksi osallistuja ei määritellyt itseään lukijaksi varsinaisesti ollenkaan, mikäli lukuharrastusta mitataan nimenomaan kirjallisuuden lukemisella. Toisin sanoen haastatelluissa on yhdeksän aktiivista lukijaa, mikäli lukuharrastuksen säännöllisyyttä pidetään tässä kriteerinä. Lukuaktiivisuus tässä otoksessa tukee erään vinkkarin mainitsemaa intuitiivista pohdintaa Kirjahetkiin osallistujista:

”Mä kuvittelen et ne jotka tulee vinkkaukseen niin ne on varmaan jo aika paljon lukenu kaikenlaista. Et niil on ehkä sit tarve saada jotain uutta ja toivon mukaan siinä sit vinkatessa jotenkin osaa vastata siihen tarpeeseen.” V3

Toisaalta kuitenkin liki kolmasosa haastatelluista lukee omien sanojensa mukaan vain satunnaisesti, joten on kiinnostavaa tarkastella lähemmin, ovatko heidän odotuksensa tai kokemuksensa kirjavinkkauksesta toisenlaisia kuin ahkerampien lukijoiden. Syy siihen, miksi luokitan haastatellut

ahkerina ja vähemmän ahkerina lukijoina itseään pitäviin liittyä toisaalta siihen, että ne viisi henkilöä, jotka kieltäytyivät haastattelusta vetosivat poikkeuksesta joko siihen, että olivat vain sattumalta paikalla tai että eivät oikeastaan harrasta lukemista. Näin ollen voi päätellä Kirjahetkiin osallistuvan usein myös vähemmän aktiivisesti lukemista harrastavia, mikä antaa jaottelulle perusteita.

Toisaalta Kirjahetkien tarkoitus on olla lukuharrastuksen säännöllisyydestä riippumatta kaikille avoimia, helposti lähestyttäviä vapaamuotoisia ja lyhyitä hetkiä, joihin voi kuka tahansa – niin satunnainen kuin vakituinenkin kirjaston kävijä – osallistua. On kiinnostavaa tarkastella millaisia erilaisia merkityksiä vinkkaustoiminnalle annetaan, kun lähtökohdat haastatelluilla eivät ole samantyyppiset. On kuitenkin syytä muistaa, että otoksen ollessa pieni ei varsinaisia yleistyksiä voi tehdä. Tarkoituksena on pikemmin kartoittaa niitä kokemuksia, joita kirjavinkkaustilanteessa syntyy, ja sitä, millaisen merkityksen haastatellut antavat tilaisuudelle suhteessa omaan lukuharrastukseensa. Vähän ja paljon lukevien vertailun tarkoitus tässä on osaltaan tuoda esiin lukijoiden erilaisista lukutottumuksista juontuvat eroavuudet aineistossa jollain tavoin teemoitettuna.

5.1.1 Lukemisen monet motivaatiot

Päivi Lukin jaotteli pro gradu -tutkielmassaan (1994) haastattelemansa kirjastonkäyttäjät kolmeen eri lukijatyyppiin: viihtyjiin, esteetikoihin ja tiedollisesti suuntautuneisiin. Hänen tutkimuksessaan kävi ilmi, että viihtyjiille tärkeintä oli lukemisen tuoma hetkellinen mielihyvä, esteetikot pitivät tekstin ilmaisuvoimaisuutta sekä kielen ja rakenteen taidokkuutta olennaisena osana lukukokemusta, ja tiedollisesti suuntautuneille kaunokirjallisuudessaakin puolestaan on tärkeintä sen sisällöllinen anti. Lukinin mukaan haastatellut perustelivat lukuvalintojaan oma-aloitteisesti siten, että oli mahdollista jaotella eri tyyppiset lukijat lukemansa kirjallisuuden käyttötarkoituksen mukaisesti.

Verrattuna omaan tutkimukseeni haastattelutilanteet ovat sikäli erilaiset, että vaikka kirjastokonteksti on molemmissa taustalla, niin siinä missä Lukin poimi osallistujat lainaustilanteesta, itse haastattelin kirjavinkkausta seuranneita henkilöitä, joista vain osa profiloi itsensä ahkeraksi lukijaksi. Osa kertoi käyvänsä melko harvoin edes kirjastossa. Seitsemän osallistujaa kertoi käyvänsä kirjastossa viikoittain, viisi puolestaan asioi kirjastossa 1-2 kertaa kuukaudessa ja kaksi harvemmin. Lisäksi haastattelemani henkilöt usein ilmoittivat lukevansa *sekä* viihdyttävää *että* haastavaa kirjallisuutta.

Ainoat puhtaasti esteetikoiksi luokiteltavissa olevat henkilöt tutkimuksessani olivat kaksi vinkkaria, jotka ilmoittivat etteivät lue viihdekirjallisuutta lainkaan. Osallistujien luokittelu heidän monipuolisten lukutottumustensa tähden, ja melko pienen otoksenkin takia, saattaisi johtaa harhaan. Lukin

toteaa (s. 42) itsekin, että ryhmittelyn heikkous on se, että lukijat eivät aina lue samanlaisia kirjoja. Omat tulkintani aineistostani lähentyvätkin ryhmittelyn sijaan eri puhetapojen kartoittamista niistä merkityksistä mitä haastateltavat kirjallisuudelle antavat. Kuitenkin tiettyjä hyvin samankaltaisia huomioita tein tarkastellessani osallistujia koskevaa haastatteluaaineistoa reseption näkökulmasta. Näitä seuraavaksi analysoin tarkemmin muutamien esimerkkien avulla.

Lukuaktiivisuus tuntuu jossain määrin korreloivan Lukinin (1994) esittämän lukijatyypittelyn esteetikot/eskapistit/tieto-orientoituneet kanssa. Omassa tutkimuksessani esimerkiksi kaikki neljä vähemmän aktiivista lukijaa mainitsivat suosikkikirjallisuudenlajikseen tietokirjallisuuden. Eräs haastatelluista perusteli vastaustaan seuraavalla tavalla:

”(Tietokirjojen lukeminen/EH) vähän liittyy opiskeluun valmistautumiseenkin, mutta mulla on nyt semmonen vaihe muutenkin, että niinkun hirvee oppimisen halu.” O9

Heillä ei kellään myöskään ollut erityisiä suosikkeja, toisin kuin paljon lukevilla, joista suurimmalla osalla oli useitakin suosikkeja niin tekijöissä kuin kirjallisuudenlajeissakin, jotka he määrätietoisesti osasivat mainita:

”Pääasiassa naiskirjailijoita ja sellaisia kirjoja, jotka kiinnostaa mua itseä riippumatta siitä onks ne muodissa, onks ne uutuuskirjoja, onks ne vanhoja vai mitä. Sellaisia joista saa niinku jotain omaan elämään, siihen asiaan mitä kulloinkin on kohdattu.” O5

”No dekkarit on kesällä ja kyllä mä luen niitä talvellakin. Niissäkin mulla on ihan jotain määrättyjä (suosikkeja/EH), ei suomalaisia.” O8

”Aika helposti mulla niinku menee tonne muihin kulttuureihin, että jotain vaikka afganistanilaista taikka egyptiläistä taikka etelä-afrikkalaista.” O12

Suosikkikirjallisuutta myös perusteltiin, kuten yllä olevasta ensimmäisestä kommentista käy ilmi. Keskimmäinen haastateltava (O8) totesi suomalaisten kirjoittajien kirjojen olevan hänelle liian ”tönkköjä” ja ”karkeita”. Viimeisin esimerkkihenkilö taas tahtoi korostaa, että nimenomaan arjen kuvaus kiinnostaa, eivätkä pinnallisista aiheista kirjoitetut tarinat. Kukaan ei oma-aloitteisesti tehnyt eroa populaari-/viihdekirjallisuuden ja korkeakirjallisuuden välille, joten tästä syystä katsoin keinoitekoiseksi ottaa tässä yhteydessä käyttöön tätä toisinaan lukijatutkimuksissa käytettyä luokitte-
lua (ks. esim. Lukin 1994). Esimerkiksi molemmat haastattelemani erityisen ahkerat lukijat kertoivat lukevansa sekä viihteellistä että sisällöltään ja muodoltaan haastavaakin kirjallisuutta. Monipuolisuus kuvaa heidän lukuharrastustaan parhaiten.

Tiedustellessani tarkemmin lukemisen motivaatiota kävi ilmi, että paljon lukevien on helpompi analysoida lukemisen syitä, kun taas satunnaisemmin lukevien mielestä niitä vaikutti olevan vaikea sanoa tai sitten he määrittelivät lukemisen pitkälti tiedonhankinnaksi. Kahdelle hyvin paljon lukevalle osallistujalle lukemisella tuntui olevan monia eri merkityksiä, joita he myös kykenivät

ilmaisemaan haastattelutilanteessa ongelmitta. Heille lukeminen voi olla tilanteesta riippuen ajankulua, oppimista ja esteettistä elämystä. Monipuolisuus korostuu erityisesti toisen ahkeran lukijan (O10) mainitsemisissa konkreettisissa esimerkeissä: modernistirunoilija Eeva-Liisa Manner on tekijä, johon hän omien sanojensa mukaan palaa aina uudelleen, kun taas joskus on ”kivaa lukea jotain sellasta ihan saippuaa”. Lisäksi hän kertoi lukeneensa esimerkiksi paljon keskitysleiriltä selvinneiden päiväkirjoja oppiakseen aiheesta enemmän, ja kaiken tämän vapaa-ajan lukemisen ohessa myös opiskeluun liittyviä tekstejä.

Yleisesti ottaen aineistosta nousi esiin kaksi lukemaan motivoivaa tekijää, jotka toistuivat ahkerien lukijoiden vastauksissa. Toista tekijää voisi luonnehtia *yksityisen ihmisen kokemukseksi*:

”Mutta sekin on kirjoitettu eri tavalla, sen takia mua kiinnosti kun niitten ihmisten kannalta, sekä venäläisten että meidän, et se ei oo pelkästään sitä että taistelu siellä, taistelu täällä ja montako kuoli ja...” (O2)

”No mä haen sitä inhimillistä kokemusta, et asiat näyttäytyy niinkun tavallaan-- et se mitä on olla ihminen niin välittyä niistä kirjoista. (O13)

Yksityisen ihmisen kannalta kuvattujen tapahtumien tai inhimillisen kokemuksen kuvauksen arvostaminen voi kertoa lukijan kiinnostuksesta suurten (esimerkiksi jo tunnettujen klassikoiden) kertomusten sijaan moniin vaihtoehtoihin pieniin – ja näin ollen helposti omasta näkökulmasta käsitettäviin – tarinoihin, joita kirjavinkkauksessa pyritään tuomaan esiin. Kiinnostus mikrohistoriaan tai arjen kuvaukseen tuli ilmi myös muiden osallistujien vastauksissa. Muutama mainitsi myös omakohtaisten yhteyksien tärkeyden suhteessa kirjan tapahtumiin, mikäli aihepiiri ei ollut täysin fiktiivinen. Toisin sanoen kirjassa kuvattu sosiokulttuurinen konteksti osoittautui tärkeäksi.

Inhimillisen kokemuksen lisäksi kahdeksan haastateltavaa mainitsi tärkeäksi kannustimeksi *uusien tai vaihtoehtoisten näkökulmien* avautumisen lukemisen avulla. Kirjojen avulla voi oppia uutta tutustakin aiheesta, saada mahdollisuuden tutustua vaihtoehtoisten tulkintojen avaamiin tuoreisiin näkemyksiin ja kokea asioita tekemättä niitä itse.

”Kyllä mä kirjoista etsin aina jotain, en mä ehkä niinkään aina sitä estetiikkaa etsi, vaan jotain ehkä oivallusta, jotain uutta ajatusta, jotain uutta näkökulmaa, jotain.” (O5)

”[M]itä siitä niinku hakee siltä kirjalta, niin tietysti toivoo, et siit niinku saa ikään ku uusia näkökulmia” O11

”On monenlaisia elämiä joita voi elää kun lukee, näkökulmia vaikeisiinkin asioihin, kipeisiin asioihin, iloon ja suruun.” O13

Kirjallisuuden voisi sanoa siis olevan myös henkisen kasvun väline, ei ainoastaan esteettisiä elämyksiä tai tietoa lisäävää ajankulua. Aiemmin luvussa 3.2.2 pohdin kirjavinkkaustilanteen erityislaatuista, joka ilmenee siten, että siinä ovat toisaalta läsnä eri aikoina kirjoitettujen teosten oletetut lukijayhteisöt ja samalla fyysiseen senhetkiseen ympäristöön kokoontunut lukijayhteisö,

jotka yhdessä luovat uudelleen teosten merkityksen. Reseptioestetiikan mukaan teos rakentuu uudelleen jokaisella lukukerralla lukijan kontekstista käsin (Alanko 2003). Merkitys syntyy lukutapahtumassa, siksi vinkkarilla on tässä tilanteessa merkittävä rooli linkkinä teosten vastaanottohistorian, oman lukukokemuksensa sekä uuden yleisön välillä. Ne haastateltavat, jotka toivovat lukukokemuksen avartavan ja antavan ymmärrystä yksittäisten ihmiskohtaloiden avulla, vaikuttavat olevan alttiita ja avoimia toisille lukutavoille ja tulkinnoille. Tällöin lukija vaikuttaa tunnustavan oman tietämyksensä rajallisuuden ja olevan halukas näkemään toiselta kantilta asioita.

Kaikki kolme puheenvuoroa, jotka nostin edellä esiin, ovat henkilöiltä, joilla on akateeminen koulutustausta. Sama teema toistui kuitenkin myös ei-akateemisten henkilöiden pohdinnoissa. Tällöin vastaukset olivat vähemmän analyttisesti muotoiltuja, mutta sisällöllisesti yhtä varteen-otettavia ja osuvia. Tämän kielenkäytössä esiin tulevan eron voisi teoretisoida olevan osoitus lukijayhteisöjen heterogeenisyydestä, mikä tulee esiin samoista asioista eri tavoin puhuttaessa (Bakhtin 1981/1994, 74–80). Bahtinin mukaan puheessa välittyy aina tietty maailmankatsomus. Teksti on olemassa aina dialogisesti muihin teksteihin nähden ja tätä kautta yhteydessä niiden sosiokulttuurisiin konteksteihin. Tiedostavan lukijan voi ajatella tahtovan haastaa omat ennakkokäsityksensä altistumalla tälle dialogille. Tiedostavuus ei kuitenkaan edellytä sitä, että on korkeasti koulutettu. Esimerkiksi kansakoulutustainen haastateltava, joka kertoi lukevansa lähinnä rentoutuakseen ja sellaista lähihistoriaa käsittelevää kirjallisuutta, joka koskettaa oman suvun vaiheita ja omaa poliittista ajattelutapaa puntaroi toisen kysymyksen yhteydessä kirjavinkkauksen sisältöä näkökulmadiskurssista käsin:

”En mää oo aatellu niitä että Pohjoismaissa voidaan kirjottaa niin kovasti yhteiskuntaa arvostelevia dekkareita, se oli uutta. (...) Se oli mulle aivan uus, se oli todella uus näkökulma.” O4

Tätä uutta näkökulmaa haastateltava piti myönteisenä kokemuksena. Samaten opistotason koulutuksen saanut lukija (O6), joka omien sanojensa mukaan lukee paljon viihdettä ja dekkareita, kuitenkin mainitsi lukemisen rakkaaksi harrastukseksi sen tähden, että se laajentaa ”tietämystä maailmasta”. Niin ikään ammatillisen koulutuksen saanut henkilö (O12), joka ei kuvannut inhimillistä kokemusta tai uusien näkökulmien avautumista lukemisen motivaatioksi kuitenkin ilmaisi tuntevansa ”henkistä nälkää koko ajan” ja haluavansa oppia esimerkiksi muista kulttuureista lisää jatkuvasti. Teoreettisen tulkinnan diskursiiviset välineet, jotka haastateltava hallitsee, saattavat siis luoda näennäisellä tavalla rajatun lukijayhteisön, mutta, kuten tässä aineistossa ilmeni, kolme jälkimmäistä ei-korkeastikoulutettua henkilöä haastavat pelkkiin sanavalintoihin perustuvat luokitte-
lut.

Edellä pyrin konkreettisen esimerkin avulla osoittamaan, kuinka sitä sosiokulttuurista kontekstia,

joka ilmenee haastateltavien kielenkäytön vaihteluna ei voida jättää täysin huomiotta erilaisia lukijoita luokitellessa (Eagleton 1997, 115 ja 286). On ihmistutkimuksen eräs perustavanlaatuinen piirre, että todellisuuden ymmärretään olevan sosiaalinen konstruktio, joka todentuu kielessä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 16–19). Vaikka tutkielmassani keskityn aineiston *sisällön* analysoimiseen, voivat tällaiset diskurssiin liittyvät huomiot tuoda hyödyllistä apua tulkintaan edellä mainitun kaltaisissa tapauksissa, eikä niitä siksi mielestäni voida sulkea täysin analyysin ulkopuolelle. Teemahaastattelu menetelmänä sallii varsin arkikielisen ilmaisen, mikä edellyttää analyysissä herkkyyttä nähdä kielellisen vaihtelun takana piileviä samankaltaisuuksia ja eroja (emt., 35).

5.1.2 Muita syitä lukea

Edellä mainittujen mikrohistorian kiinnostavuuden ja näkökulmien avartumisen lisäksi kaksi haastateltavaa mainitsi hyvän kielen syyksi tarttua kirjaan, ja kolme kertoi arvostavansa ammatillista hyötyä, jonka eri aihepiiriä käsitteleviä kirjoja lukemalla saa. Kolmella omien sanojensa mukaan vähän lukevalla oli vaikeuksia eritellä tarkoin syitä, miksi he lukevat, mutta mainituiksi tulivat yleissivistys sekä ajankohtaiset asiat, kuten lintujen ruokintaa käsittelevä kirjallisuus syksyllä. Huomioon otettava seikka on myös syksyn 2012 Kirjahetkien teemallinen rajaus yhteiskuntaa käsitteleviin osa-aiheisiin, joten osallistujat saattoivat osittain olla lähtökohtaisesti virittäytyneitä pohtimaan lukemistaan laajemmassa kuin yksityisessä kontekstissa. Yleissivistyksen voisi katsoa liittyvän läheisesti uuden oppimiseen, tai edellä mainittuun oman henkisen kehittymisen diskurssiin.

Tiettyjä kirjoja saatetaan lukea, koska media on nostanut niitä toistuvasti esiin tai, kuten eräs haastateltava totesi, herää halu tietää mistä muut puhuvat (O4). Kirjallisesti haastavaksi luokitellusta teoksesta saattaa esimerkiksi poleemisen aiheensa tähden muodostua myyntimenestys, jolloin elitistinen lukutapa saa antaa tilaa monimuotoisemmille lukutavoille. Esimerkiksi Blair (2008) on tutkinut yhdysvaltalaisen Nobel-kirjailija Sinclair Lewisin *Main Street* (suom. *Valtakatu*) -kirjan suosiota ja kulttuurisen pääoman käsitettä. Hänen mukaansa osan lukijoista on väitetty lukeneen kirjan vain, koska sen tunteminen kuuluu yleissivistykseen ja tulkinneen sitä vailla käsitystä ironiasta, joka teokseen sisältyy. Toisaalta kyseessä voi tulkita olevan myös niin kutsutun kirjallisen eliitin tahtoma erotus viihteellisten ja korkeakulttuuristen teosten lukutapojen välillä (Radway 2008). Suomessa esimerkiksi Sofi Oksasen *Puhdistus* on ylittänyt kenties hiukan samankaltaisen rajojen rikkoutumisen, koska sen on arvioitu nousseen myyntimenestykseksi sekä kirjallisten ansioidensa että teoksen aiheen herättämän huomion takia (Rikama 2012).

Subjektiiiviset lukutavat ovat esillä myös vinkkarien suositusten ja osallistujien lukumieltymysten kohdatessa. Eräs haastateltava olisi toivonut vinkkarilta myönteisempää suhtautumista kiinalaistaus-

taiseen kirjailijaan Lin Jutangiin, jonka kirjat tämä luokitteli paitsi viihteellisiksi myös hiukan vanhahtaviksi, koska osallistujasta taas kyseisen kirjailijan teokset ovat viihteenä hyviä:

”Ehkä suurinta osaa ihmisiä juuri sellaset kiinnostaisi, noi kun ne on-- mä en nyt osaa hakee Suomesta vastaavia, mutta sanotaan nyt tällaset Hietamiehet ja Joenpellot.” O8

Osallistuja osoitti tuntevansa viihdekirjallisuuden lajinormit osana omaa odotushorisonttiaan mainitessaan suomalaisia vastineita. Vinkkarilta hän selvästi kaipasi perusteluja vähättelylle. Paljon kirjastotyönsä ohella vinkannut henkilö (V5) pohti, kuinka toisinaan voi olla syytä vinkata myös itselle etäiseksi jääneitä kirjoja, tai jos vinkkarin mielipide herättää keskustelua, on sekin tilanteeseen tervetullut elementti, jota ei tulisi tukahduttaa. Toisaalta jokseenkin yhtä mieltä vinkkarit sekä kirjallisuuden perusteella että tässä kerätyssä aineistossa ovat siitä, että on vaikeaa tai jopa mahdotonta vinkata kirjoja, joilla ei itse usko olevan mitään annettavaa lukijalleen (Mäkelä 2003, 26). Tähän aiheeseen palaan luvussa 5.4.1.

5.2 Osallistumisen syistä

Kysyin haastatelluilta, miksi he osallistuivat juuri kulloinkin kyseessä olleeseen Kirjahetkeen. Kahdelta ensimmäiseltä osallistujalta en kysynyt riittävän suoraan perusteita osallistumiselle, vaan kysymyksen painopiste oli aluksi siinä, miksi yleisesti osallistutaan kirjavinkkaustilaisuuteen. Tarkennettuani kysymystä siten, että sain selville paremmin miksi juuri kulloinkin kyseessä olleeseen Kirjahetkeen osallistuttiin, vastauksetkin tarkentuivat. Lienee tosin huomion arvoista, että ensimmäisten haastateltavien joukossa olivat niin sanotut vakiokävijät, jotka olivat läsnä myös joissain myöhemmissä Kirjahetkissä, mistä voinee päätellä, että heille lukuvinkkien saaminen aiheesta kuin aiheesta on arvokasta. Heitä lukuun ottamatta kuitenkin kaikki loput haastateltavat mainitsivat Kirjahetken nimenomaisen aiheen olennaisena osallistumaan kannustavana tekijänä. Jopa sattumalta paikalle seuraamaan jäänyt kertoi syyksi nimenomaan kiinnostavan aihepiirin:

”Kirjat oli ikäihmisille suunniteltu niin mua kiinnosti kovasti se esitys niissä” O6

Kyseisen Kirjahetken otsikko oli ”Yksi ikä ihmisellä, monta aikaa iässä. Kaunokirjallisuutta ikäihmisten elämästä”, mistä käy ilmi tekstilaji sekä aihe, jota käsitellään. Jonkun tietyn aiheen kerrottiin kiinnostavan muun muassa siksi, että se tarjosi uutta näkökulmaa entuudestaan tuttuun teemaan, inspiraatiota työprojektiin tai läpileikkauksen ajallisesti tietyn tyyppisiin kirjoihin. Useimmiten kiinnostusta aiheeseen ei sen kummemmin perusteltu, mikä voi liittyä myös siihen, että kattoteeman ja Kirjahetken otsikon lisäksi ei etukäteistä tietoa ollut saatavilla enempää.

Muitakin osallistumisen syitä ilmeni. Konkreettisten kirjavinkkien saaminen oli kuudelle haastatellulle tärkeä yksittäinen osallistumisen peruste. Lisäksi kahdella oli omien sanojensa mukaan tapana

käydä kirjastossa ja kirjaston tapahtumissa muutenkin usein, ja tästä syystä he olivat myös Kirjahetkeä kuuntelemassa. Kahdeksan osallistujaa painotti uuden löytämistä, millä ei tarkoitettu tässä yhteydessä uutuuksia – joita ei ole Kirjahetkissä tarkoitukseen esitellä – vaan omiin tottumuksiinsa nähden jotain uutta:

”Aina saa vinkkejä juuri semmosistakin kirjailijoista, jotka ei aikasemmin ehkä ole ollut tuttuja.” O3

”Just että niinku semmosia ideoita ja jotain semmosta uutta että hei, että tämmöstäkin on niinku olemassa” O7

”Et kun mä kuitenkin luen vähemmän tietokirjoja, niin sitten on helpompi tarttua noihin, sitten kun on kuullu. Se tavallaan madaltaa sitä kynnystä.” O13

Osallistujien näkemykset entuudestaan vieraista kirjailijoista, uusista ideoista ja vähemmän tunnetun materiaalin esille tuomisesta ovat yhteneviä kirjavinkkauksen perimmäisen tarkoituksen suhteen. Kirjavinkkauksen tarkoituksena on todettu olevan muun muassa vaihtoehtojen esittely urautuneille lukijoille (Mäkelä 2003, 13). Erääksi koko kirjaston tehtäväksi on luonnehdittu mahdollistaa sellaisten tietojen ja elämysten löytymisen, joita henkilö ei edes tiennyt etsivänsä (Koivunen 1995, 32). Sisältöjen esittelemisen kautta kirjavinkkaus on mukana mahdollistamassa löytöjen tekemisen, mikä osoittautui tutkielmani aineiston perusteella erääksi tärkeimmäksi syyksi myös Kirjahetkiin osallistumiselle.

5.3 Vinkkejä valintoihin

Lukemisen merkitystä on mahdollista käsitteellistää myös muista lähtökohdista kuin lukuaktiivisuutta tutkimalla tai lukuharrastuksen motivaation näkökulmasta. Koska tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on aikuisille suunnattu kirjavinkkaustoiminta, on luontevaa myös suunnata huomiota siihen hetkeen, jolloin lukija valitsee itselleen mieluista luettavaa. Pyrin samalla suhteuttamaan lukuvalintaa koskevia pohdintoja osallistujien kokemuksiin Kirjahetkistä sekä vertaamaan osallistujien lukuvalintojen perusteluja vinkkareiden näkemyksiin aiheesta. Kerron myös mistä lähteistä ja kanavista osallistujat ja vinkkarit kertoivat yleensä etsivänsä kirjavinkkejä.

Sitä, miten kirjavinkkari avaa entuudestaan outoa teosta potentiaaliselle lukijalle on mahdollista kuvata tutkielmani havainnointiaineiston pohjalta. Yhtä oikeata tapaa kertoa kirjasta ei tunnu olevan, kuten kirjavinkkausta käsittelevässä ammatillisessa kirjallisuudessa usein korostetaan (ks. esim. Mäkelä 2003, 8), vaan jokainen vinkkari muotoilee esitettävän asiansa kuten parhaaksi katsoo. Tyypillisesti vinkkari kertoo lyhyesti kirjan ilmestymishetken kontekstin, perustietoja kirjan miljööstä ja henkilöistä, kirjallisesta tyylistä jotakin kenties lukunäytteiden kera, sekä esittelee kirjan fyysisesti. Tekijästä saatetaan kertoa enemmän esimerkiksi jos hänellä on laaja tuotanto, tai

jos hän ei ole kovin tunnettu.

Esiin nostetut piirteet ovat yhteneväisiä esimerkiksi Saricksin (2005, 43) määrittelemien teoksen kiinnostavuuteen vaikuttavien tekijöiden (*appeal factors*) kanssa. Tällöin ei keskitytä pelkästään juoneen, vaan kuvataan kirjan sisältöä tiettyjen piirteiden avulla, joita ovat luettavuus, henkilöhahmojen kuvaus, tarinankuljetus ja teoksen yleistunnelma. Saricksin mukaan näiden tekijöiden esille tuominen auttaa parhaiten sellaista lukijaa, joka etsii luettavaa esimerkiksi tiettyyn mielentilaan. Havaintojeni perusteella joillakin vinkkareilla sisältö painottui pikemminkin teoksen taustatietoon (so. sosiokulttuuriseen kontekstiin), mutta jokainen jossain määrin kertoi nimenomaan omasta henkilökohtaisesta lukukokemuksestaan. Kirjavinkkarien kokemuksen mukaan oman mielipiteen julki tuomista arvostetaan¹³, joten sen voinee olettaa osaltaan vaikuttavan osallistujan kirjavalintaan.

5.3.1 Osallistujien kirjavalintoja ohjaavia lähteitä ja kanavia

Osallistajat pohtivat lukuvalintojen tekemistä kahdella tasolla. Toisaalta hyvin konkreettisesti eriteltiin, mistä tietyistä lähteistä ja kanavista vinkkejä saadaan. Toisaalta taas myös pohdittiin sitä, kuinka tietty elämäntilanne ohjaa eniten valintoja. Vastauksissa tuli esiin eroavuuksia aktiivisten lukijoiden ja vähemmän lukevien välillä. Lukuvalinnat ohjautuivat etenkin vähän lukevilla tilannekohtaisesti, aihealueen mukaan ja lähinnä omien harrastusten tai työn pohjalta. Lukemista valitaan paljolti siis vain spesifin tarpeen ilmaantuessa:

”Ehkä mää haen tota noin niin ajankohtasta tietoo, taikka jos mää haen jotaki muuta sitte, lintujen kuvia pitää kattoo, ja tietoja linnuista, lintukirjoista” O6

”Mulla se menee kyllä ihan harrastuksen puolelle, että se mitä harrastaa, niin ne kiinnostaa. Että se vähä mitä lukee niin se sitte. Historia taikka sitten luonto, luonto ja näin, siinä kaikki.” O14

Lisäksi vähemmän lukevat mainitsivat ystävät ja tuttavat sekä lehdet kirjavinkkien lähteiksi. Kovin tarkkoja määritelmiä he eivät vinkkien lähteistä antaneet, mikä saattaisi kertoa siitä, että koska he lukevat satunnaisesti ja vähän, myös vinkkejä tulee etsittyä harvoin ja kiinnittämättä suuresti huomiota tilanteisiin, joissa lukuvinkin kohtaa.

Ammatilliset ja opiskeluun liittyvät kiinnostuksen kohteet tulivat esiin myös paljon lukevilla, mutta mainittuja lukuvalintoihin vaikuttavia tekijöitä oli heillä paljon muitakin, joista eniten mainintoja saivat mediassa tavalla tai toisella esiin tulleet teokset sekä tietyt tekijät, jotka aina kiinnostavat jo lähtökohtaisesti. Omiin aiempiin lukukokemuksiin sekä etenkin sanomalehtien kirja-arvosteluihin nojataan luettavaa etsiessä.

13 Paneelikeskustelu Kirjavinkkariyhdistyksen koulutuksessa Riihimäen kaupunginkirjastossa 29.3.2012.

Sanomalehtien arvostelut olivat suosituin yksittäinen kirjavinkkien lähde sekä kaikilla osallistujilla että myös vinkkareilla. Tila, jossa haastattelin osallistujia on tarkoitettu muun muassa lehtien lukemiseen, joten tällä saattoi olla oma vaikutuksensa siihen, että haastateltujen mieleen johtui lähes poikkeuksetta tämä perinteinen tekstimedia. Myös tuttavilta ja ystäviltä saadaan vinkkejä. Toisinaan myös oma mieliala tai tunnetila vaikuttaa valintoihin. Kaksi mainitsi kirjan fyysisen ulkokuoren vaikuttavan, ja kaksi ahkeraa kirjastonkäyttäjää kertoivat selaavansa joskus palautus- ja uutuushyllyjä vailla tarkkaa ajatusta siitä, mitä haluaisivat lukea. Ahkerat lukijat osasivat siis mainita helposti monia eri lähteitä ja kanavia sekä lukuvalintoihin vaikuttavia tekijöitä, mikä lienee osoitus siitä, että lukuvinkkejä etsitään aktiivisesti ja oma-aloitteisesti, ja että he osaavat kuvailla luku-harrastustaan analyttisesti pohtien. Yksittäisiä mainintoja saivat lähteet, kuten kirjastojen kirjailijaillat, kustantajaluettelot, television kulttuuriohjelmat, kirjallisuusblogit ja kirjakauppojen uutuushyllyt.

Jos lukemista etsivällä on jo entuudestaan tiedossaan ja käytettävissään paljon lähteitä ja kanavia, ja toisaalta myös tiedossa ne kriteerit, joilla luettavaa valitaan, niin miksi Kirjahetkiin osallistutaan? Monet kokivat kiinnostavan kirjan löytämisen helpoksi ja totesivat aina löytyvän jotain luettavaa. Vaikeaksi valinta koetaankin usein pikemmin siitä syystä, että hyviä vaihtoehtoja on niin runsaasti. Runsaudenpulan mainitsi haasteekseen viisi haastateltua, vaikka sitä ei tunnuttu koettavan kovin negatiiviseksi asiaksi. Eräs (O4) myönsi suoraan valitsemisen olevan vaikeaa, ellei tarkkaan tiedä mitä haluaa. Toinen haastateltava (O7) mainitsi, että vertailemaan joutuu, ja valinta vie aikaa. Kolmas samoilla linjoilla ollut osallistuja (O12) kertoi valintojen olleen aiemmin runsaudenpulan tähden vaikeaa, mutta nykyään helppoa, koska on löytynyt sellainen ystävä, joka auttaa. Lisäksi vinkit eivät aina ole ainoa osallistumisen syy, kuten haastatteluissa kävi myös ilmi (ks. luku 5.6.1.).

Yhteenvetona voi todeta, että sanomalehtien kirja-arvostelut ovat lukijoille tärkein yksittäinen vinkkien lähde, jotka yhtä vaille jokainen mainitsi tärkeäksi. Lisäksi usein mainittuja olivat henkilölähteet, kuten ystävät ja kollegat. Ainoa osallistuja, joka ei maininnut lehtiarvioita kertoi kuuntelevansa paljon radion kirjallisuusohjelmia. On myös mahdollista etteivät osallistujat ole haastattelun aikana muistaneet kaikkia mahdollisia lähteitä. Paljon lukevat mainitsivat keskimääräisesti enemmän lähteitä ja kanavia kuin vähän lukevat.

5.3.2 Osallistujien ja vinkkareiden kirjavalinnan tapojen vertailua

Haastatteleman kirjavinkkarit haalivat vinkkejä pitkälti samoista lähteistä kuin osallistujat, lisänä luonnollisesti työn ohessa eteen tulevat teokset. Eroavuus osallistujiin näkyy pikemmin siinä, kuinka systemaattisesti ja harjaantuneesti lähteitä ja kanavia hyödynnetään. Internetin merkitys

ilmeni selvästi taustatiedon etsimisessä ja spesifien verkkolähteiden käytön kuvauksissa. Vinkkarit määrittelivät muun muassa perinteisen kirjallisuusjulkaisun Parnasson ja verkkolehti Kiiltomadon sekä Kirjasampo.fi -verkkokirjaston arviot tärkeiksi. Osallistujat puolestaan usein kertoivat vain vierailevansa yleisesti verkossa joskus. Vinkkarit mainitsivat noin 7–8 lähdettä henkilöä kohden, kun taas osallistujat mainitsivat keskimäärin 3–4 eri lähdettä, joista lukuvinkkejä poimitaan. Monet myös perustelivat miksi käyttivät joitain tiettyjä lähteitä tai kanavia. Osallistujat perustelivat muun muassa seuraavasti tärkeinä pitämiään lähteitä:

”Kun ei tuu niinku aktiivisesti itte niinkun etittyä, mutta siinä (sanomalehden sivuilla/EH) ne (kirja-arvostelut/EH) tavallaan niinku hyppää silmille ja (...) se on tavallaan vaivatonta.” O7

”No, helpointa (kysyä kavereilta/EH), ja siis sitä tulee automaattisesti, että niilt ei tarvi erikseen kysyä, ja sit toki niinkun on oppinu tuntemaan ihmisten maun” O9

”Mä oon kertaalleen kaivanu sellasia blogisteja joilla on vähän suurin piirtein samantapainen maku kun mulla ja se on jotenkin hirveen helppo niinku sieltä (blogeista/EH) silmäillä, että mitä, ketä ois lupaavia” O11

Vaivattomuus ja helppous määrittelivät usein suosittuja lähteitä. Henkilölähteitä sen sijaan arvostettiin, koska etenkin tuttujen ihmisten arvioihin on helppo luottaa. Paljon ja vähän lukevilla ei ollut perusteluissaan ratkaisevia eroja.

Vinkkarit taas kertoivat usein lukevansa kirja-arvosteluja taustatiedon tai vertailun vuoksi, tai ylipäänsä vain vinkin suunnittelun avuksi. Varsinaiset kirjavalinnat, joista seulotaan myös vinkattavat kirjakokonaisuudet, valitaan käymällä läpi systemaattisesti ja aktiivisesti eri lähteitä ja kirjastokokoelmia. Monille vinkattavat teokset ovat myös entuudestaan jollain tasolla tuttuja, joita sitten kerrataan ja luetaan uudelleen vinkkiä laadittaessa. Yksi kokeneista vinkkareista kertoi keräävänsä jatkuvasti muistiinpanoja mahdollisesta vinkkausmateriaalista, jotta kokonaisuuksien suunnittelu näin ollen helpottuisi.

Vinkkareilla on siis ammatillista harjaantuneisuutta, joka auttaa kirjavalinnassa ja siten vinkkien suunnittelussa, ja tästä hyötyy luonnollisesti vinkkaustilanteessa myös kuulija. Osallistuja saattaa poimia luettavakseen yhden kirjan, kun taas vinkkarin tehtävä on valikoida ja lukea aiheesta useita kirjoja, jotka käsittelevät annettua teemaa eri näkökulmista. Osallistuja saattaa myös olla poimimatta kirjaa tai ylipäänsä vain sattumalta jäädä kuuntelemaan tilaisuutta. Haastattelin yhtä osallistujaa, joka ei omien sanojensa mukaan lue eikä juuri lainaa kirjoja, vaan sattui olemaan paikalla lehteä lukemassa kun päätti jäädä kuuntelemaan Kirjahetkeä.

5.3.3 Satunnaisen osallistujan kokemus Kirjahetkestä

Tampereen kaupunginkirjaston pääkirjasto Metson Olotila on suunniteltu puoliympyrän muotoiseksi avoimeksi lukunurkkaukseksi, jossa on lehtihyllyjä, tuoleja ja muutamia pöytiä. Tässä tilassa järjestettiin syksyllä 2012 myös osa niistä Kirjahetkistä, joiden osallistujia haastattelin. Eräs heistä sattui jäämään omien sanojensa mukaan kuulutuksen kuultuaan kuuntelemaan esitystä, koska aihe ”Kaunokirjallisuutta ikäihmisten elämästä” tuntui hänestä läheiselle. Tietynlaisena piiloisena ennakko-oletuksena tutkimuksessani oli, että Kirjahetkiin osallistujat harrastavat ainakin jossain määrin kirjallisuutta, mutta näin ei välttämättä jokaisen kohdalla ole.

Haastateltava oli eläkeikäinen, aikanaan kuljetusalalla työskennellyt nainen, jonka lukutottumuksiin ei siis sisältynyt kaunokirjallisuuden lukemista lainkaan, ja hyvin vähän kirjallisuutta ylipäätään. Enimmäkseen hän kertoi lukevansa lehtiä, kuten vinkkaustilaisuuden alkamishetkelläkin. Jonkin verran tietokirjallisuutta liittyen omiin harrastuksiin ja tilannekohtaisiin aiheisiin hän kertoi lukevansa. Tässä hän siis poikkeaa muista haastatelluista, joista jokainen harrasti – joko ahkerasti tai satunnaisesti – usein monien eri kirjallisuudenlajia edustavien teosten lukemista. Henkilö koki monesti hankalaksi vastata kysymyksiin koskien omaa lukuharrastustaan, koska omien sanojensa mukaan hän ei harrasta lukemista lainkaan. Kuitenkin itse vinkkaustilaisuutta hän arvioi runsassanaisesti, ja positiivisesti yllättyneeseen sävyyn. Erityisesti vinkkarin persoonan merkitys korostui hänen pohdinnoissaan:

”Hän osas niinku, tai sai niinku mukaansa siinä siihen kirjaan mitä hän esitteli, että se kyllä innosti sillä lailla ja siihen keskitty tosi hyvin siihen kuuntelemiseen.” O6

Haastateltava kiinnitti myös huomiota siihen, että vinkattavat kirjat olivat osittain ohuita, ”joita vois tämmönenki lukee joka (...) muuten tosi vähän harrastaa kirjallisuutta” (O6), ja että mukana oli sarjakuvaa sekä runoja, jotka molemmat sisältävät määrällisesti vähemmän tekstiä kuin perinteiset proosateokset. Kuvien näyttäminen sekä huumoripitoisen lukunäytteen lukeminen oli hänestä ilahduttavaa. Hänen mielestään koko tilaisuus yllätti positiivisesti sekä vinkkarin innostuneisuuden että tämän esittelemän aineiston monipuolisuuden ansiosta. Epäselväksi jäi haastattelun jälkeen innostiko esitys varsinaisesti lukemaan teoksia tai ylipäänsä lukemaan kirjallisuutta enemmän, mutta kommentaista päätellen tilaisuus oli ollut tälle kuulijalle uudenlainen ja ilahduttava elämys.

Sekä vinkkarin persoona että tilaisuuden tunnelma innostivat kaikkia haastateltuja kertomaan näkemyksiään itse tilaisuudesta, ei ainoastaan koskien esiteltyä kirjallisuutta. Tilaisuutta koskevia pohdintoja tarkastelen lisää luvussa 5.6.1. Sattumalta paikalla oleva kuulija on Kirjahetkien vetäjälle haaste, sillä kun etukäteen ei voida tietää yleisön koostumuksesta juuri mitään, on suunnittelutyössä kiinnitettävä eri asioihin huomiota kuin silloin, kun yleisöstä on ennakkotietoja.

Muun muassa tätä haastetta ja kirjavinkkarin näkemyksiä Kirjahetkistä esittelen seuraavaksi haastattelu- ja havainnointiaineiston pohjalta.

5.4 Kirjavinkkarinäkökulma

Keräsin osallistujahaastattelut kuuden eri henkilön vetämästä tilaisuudesta. Haastattelin osallistujien lisäksi myös näitä kuutta vinkkaria osittain samojen teemojen pohjalta kuin heidän yleisönsä edustajiakin. Näin ollen on mahdollista vertailla käsityksiä kirjavinkkauksen päämääristä ja siitä, miten sekä osallistujat että vinkkarit merkityksellistävät tätä toimintaa. Seuraavassa kartoitan Kirjahetkiin liittyviä haasteita vinkkarin näkökulmasta, joita heitä haastatellessa tuli ilmi. Erityisesti Kirjahetkiin liittyvä haaste on entuudestaan tuntematon yleisö, jonka kohtaamisessa korostuvat itse esitykseen liittyvät piirteet ja vinkattavaan materiaaliin liittyvät tekstuaaliset ja kulttuurikontekstin tuomat apukeinot. Tarkastelen aineiston valossa paitsi tilanteen haasteellisuutta myös sitä, minkälaisia myönteisiä merkityksiä vinkkarit antavat aikuisille suunnatun vinkkaustoiminnalle.

5.4.1 Haasteena entuudestaan tuntematon yleisö

Saricks (2005, 148 ja 156) on antanut opastavan esimerkin eräästä tavasta koostaa kirjaesittely, oli se sitten tarkoitus esittää kirjallisena tai suullisena. Kirjavalinnassa hänen mukaansa olennaisinta on, että kirjat ovat vinkkarille tuttuja, ja että niistä on siten luotettavaa informaatiota käytettävissä. Kirjojen ei hänen mukaansa tarvitse olla vinkkarin suosikkeja, vaan pikemmin ne on hyvä valita pitäen mielessä oletetun yleisön (*intended audience*) mieltymykset. Annetun aihepiirin sisälläkin on hyvä valikoida mahdollisimman monipuolisesti eri teoksia, ja vain yksi teos kutakin tekijää kohden. Erityisesti kirjoista kertominen niitä vertailemalla on hänen mukaansa lukijan kannalta antoisaa (ns. *readalikes*), joten hän suosittelee jo valinnan vaiheessa kiinnitettävän huomioita kirjoja yhdistäviin piirteisiin, joihin voi vinkatessa viitata.

Kysyin haastattelemiltani vinkkareilta kirjavalintojen perusteita sekä sitä, miten he pyrkivät – jos pyrkivät – ottamaan huomioon yleisön jo suunnitteluvaiheessa, ja myös yllä mainittuja Saricksin esittämiä periaatteita sivuttiin. Kirjahetkien yleisö on, kuten jo on todettu, aina yllätys, sillä tilaisuus on kaikille avoin ja vailla ennakoilmoittautumista. Tämä vaikutti asettaneen vinkkarit selvän haasteen eteen. Kaksi vinkkareista reflektoi jälkikäteen, kuinka he olisivat voineet ennakoida tilannetta paremmin ottamalla monipuolisemmin erilaisia teoksia vinkattavaksi, koska tällöin mahdollisimman monelle voisi helpoiten löytyä luettavaa. Vaikka yleinen teema on annettu, niin he ajattelivat, Saricksin tavoin, että silti kannattaa ottaa mukaan laidasta laitaan mahdollisimman eri tyyllisiä teoksia.

Yleisesti ottaen kaikki vinkkarit valitsivat vain tuttuja kirjoja, joista he olivat jollain tasolla pitäneet ensin itse. Muutama heistä kertoi tosin ajattelevansa jo suunnitteluvaiheessa vinkkejä myös oletetun yleisön kannalta:

”Jouduin niinkun lemppaamaan aika paljon sieltä ulos semmosia, jotka vaan (...) oli pitkäveteisiä. Jos on lukijasta pitkäveteinen, sit joka vinkkaa niin, se on todennäköisesti sitten, siit on vaikee kertoa ja sit se on sille kuulijallekin hölmö” V1

”Sitten voi olla joskus hyvä, että ottaa siihen kirjalistaan kirjoja, joista voi sanoo suoraan, että tämä kirja ei koskettanu minua, mutta koskettaisko tää jotain toista jossain muussa tilanteessa” V5

Havaintojeni perusteella eräs useita vinkkareita yhdistävä piirre oli käyttää esittelyssä apuna intertekstuaalisuutta. Laajasti käsitettynä intertekstuaalisuudella tarkoitetaan ylipäättään kaiken kommunikaation kerroksellisuutta: merkkijärjestelmästä toiseen siirtymistä (Kristeva 1969/1993; Stewen 1991). Intertekstuaalisuus on yhtäältä läsnä kirjailijassa hänen henkilöhistoriansa ja vaikuttimiensa kautta, ja toisaalta myös itse tekstissä, joka luonteeltaan väistämättä on dialogista – toisten tekstien muunnelmia. Intertekstuaalisuus on näin ollen olennainen osa myös vastaanoton tutkimista: kysymys on siitä, miten teksti on tuotettu ja miten se vaikuttaa lukijaan. Lopullista yhtä tulkintaa ei Julia Kristevan, intertekstuaalisuuden käsitteen luoja, mukaan ole, joten kerroksellisuus toteutuu yhä uudelleen uuden lukukerran myötä (Stewen 1991).

Kirjahetkissä intertekstit nousivat esiin muun muassa, kun vinkkari kertoi vinkkaamansa runoteoksen (Satu Manninen: *Sateeseen unohdettu saari*) kertojan keskustelevan Virginia Woolfin kanssa, tai kun Tahar Ben Jellounin *Tuhat ja yksi taikaa* -nimeä vertaa Tuhannen ja yhden yön tarinoihin, tai esimerkiksi vinkatessa Christa Wolfin *Medeia*:a, joka on antiikin tarinan uudelleenkirjoitusta. Vinkkarin luenta on korostuneesti myös suomalaisen kulttuurin piirissä kasvaneen luenta, kun brittikirjailija David Mitchell vertautuu Veijo Meren. Kun taas Thomas Hardyn *Pormestarin tarinan* yhteydessä viitataan tuoreeseen *Downton Abbey* -televisiosarjaan, on myös median rajat ylitetty. Kristevan mukaan intertekstuaalisuus koskeekin kaikkea tarinallisuutta, merkkijärjestelmien pintatason alla olevaa syvemmän olemisen tasoa.

Vinkkaustilanteessa intertekstit heräävät henkiin vinkkarin luennan kautta ja jättävät kuulijalle mahdollisuuden oivaltaa yhteyden, lukea teksti uudelleen ja kenties tunnistaa siinä toisia merkitystasoja. Teksti ei ole olemassa itsenäisesti, vaan aikaisemmissa ja tulevaisuudessa teksteissä, sekä lukijoiden tulkinnoissa. Aineiston perusteella teoksiin liittyvien kulttuuristen sekä tekstuaalisten viitteiden ja teoksen vastaanottohistorian esille tuominen voivat siis toimia eräänä apuvälineenä myös vinkkarin ja tuntemattoman yleisön yhteisymmärryksen luomisessa – olettaen, että myös osallistuja ymmärtää viittauksen.

5.4.2 Vinkkarin haasteista antoiisiin kokemuksiin

Vinkkareita haastatellessa ilmeni, että sekä haasteita että antoisia kokemuksia voi olla monenlaisia, eivätkä vinkkareiden kokemustaustat juurikaan aiheuttaneet eroavuutta vastauksissa. Sekä paljon vinkannut että ensimmäistä kertaa vinkannut mainitsivat haasteelliseksi Kirjahetkien erityisyyden siinä, että yleisöstä ei ole mahdollista tietää etukäteen juuri mitään, ja toisaalta molemmat pitivät esimerkiksi aineistoon uppoutumista ja tämän intensiivisen työskentelytavan antamaa hyötyä hyvin antoisana. Kysyin siis, mikä aikuisyleisölle vinkkaamisessa on haastavinta ja mikä vastaavasti antoisinta. Onnistuneisuuden kokemisessa on esityksen aikana koetuilla tunteilla suuri merkitys, kun taas haastavana koettiin yleisesti tilaisuutta varten tehdyn työn määrä.

Yhtä lukien kaikki vinkkarit kertoivat tuntevansa haasteelliseksi sen työmäärän, joka valmisteluun liittyy. Näin siitä huolimatta, että Sihvosen (2013) mukaan Kirjahetkien valmistelu on lähtökohtaisesti pyritty pitämään ”helppona ja kevyenä”. Hänen mukaansa tosin on huomattava, että kunkin vinkkarin tyyli vaikuttaa työmäärään: kovin perusteellinen valmistautuminen on luonnollisesti koettu työllistäväksi. Haastatellut erottivat valmistelutyössä tiettyjä työvaiheita, jotka koettiin eri tavoin:

”Se (työmäärä/EH) on hirmu haasteellinen, kyl se oikeesti on. (...) Ehkä se kirjojen lukeminen ei sinällään, mutta sitten se tiivistäminen, se on siin haastavinta.” V1

Yhteensä neljä vinkkaria mainitsi tiivistämisen tai aineiston rajaamisen työläimmäksi vaiheeksi. Tiivistämisen haasteellisuudesta kenties kertoo myös se, että havainnoimistani Kirjahetkistä kahta vaille kaikki kestivät selvästi yli puoli tuntia, joka on alkuperäinen tavoiteaika (Sihvonen 2013). Kaksi vinkkaria mainitsi haasteiksi edellisessä luvussa käsitellyn ennakoimisen mahdottomuuden nimenomaan Kirjahetkien tapauksessa: koska yleisöstä ei ole mitään esitietoja, suunnittelutyössä voi luottaa vain itseensä ja kollegoiden apuun. Muita yksittäisiksi haasteiksi koettuja asioita olivat äänenkäytön ja tekniikan ongelmat, teosten valinta ja esityksen harjoitteleminen.

Antoisia vinkkauskokemuksia muistellessaan kolme vinkkaria korosti affektiivisia tekijöitä, jotka koetaan itse tilanteessa. Heidän mielestään antoisin hetki oli se, kun ”syttyi”, ”innostui” tai tunsu esityksen ”virtaavan itsestään”. Positiivinen sanallinen palaute tai vastaanottajilta saatu ihan minkälainen verbaalinen vastakaiku tahansa, joko tilanteessa tai sen jälkeen, oli kolmen mielestä erityisen ilahduttavaa. Yksi mainitsi lisäksi hyväksi puoleksi vaihtelun, jonka vinkkaaminen tuo rutiinitöihin kirjastossa. Vinkkauksen antia pohdittiin myös oman ammatillisen kehittymisen ja tietämyksen laajentumisen sekä yleisen hyödyn näkökulmasta:

”Se, et on syy miettiä sitä kirjaa ja sitä kontekstia mihin se liittyy, sehän on ihan mielettömän hienoo.” V6

Kaksi muutakin vinkkaria mainitsivat, että valmistellessa esitystä parasta on, kun saa lukea uppoutumalla ja oppia näin ollen paljon uutta. Esityksestä voi olla hyötyä vielä paljon jälkeenpäin. Eräs vinkkareista kertoi toisessa yhteydessä suuritöisen ja laajan parivinkkauksena suunnitellun esityksen poikineen useita pienimuotoisia esityksiä. Kirjahetkiäkin mahdollisuuksien mukaan toistetaan sivukirjastoissa (Sihvonen 2013), jolloin nähty vaiva tavoittaa ja ilahduttaa mahdollisimman montaa kuulijaa.

Jokaiselle vinkkarille tärkeä myönteinen kokemus oli osallistujapalautteen – joko suoran tai epäsuoran – saaminen. Suora palaute saattoi olla sanallinen kiittäminen tilaisuuden jälkeen, epäsuorana pidettiin esimerkiksi yleisön tarkkaavaista kuuntelemista ja läsnäoloa. Kaikkiaan haasteellisuuden kokeminen on hyvin vinkkarikohtaista, mutta haasteista huolimatta jokaiselle vinkkarille Kirjahetken pitäminen on ollut myös myönteinen kokemus.

5.5 Vinkit, vastaanotto ja vuorovaikutus

Seuraavaksi tarkastelen itse vinkkaustilaisuutta, eli tässä niitä nimenomaisia Kirjahetkiä, joita havainnoin ja seurasin vuoden 2012 aikana. Vinkkauskerrat erosivat paitsi sisällöllisesti, myös vuorovaikutuksen suhteen toisistaan. Toisinaan yleisö oli hiljaa koko tilaisuuden ajan, ja toisinaan joku saattoi keskeyttää vinkkarin kysyäkseen jotakin. Yleisön kysymykset koskivat usein suomennosta (”Kuka suomentanut?”), kirjan kieltä tai tyyliä (”Onko alkukielellä? Onko helppo- vai vaikealukuinen?”), kirjojen saatavuutta (”Onko varastokirja?”), vinkkarin työtä (”Kauanko valmistelet?”), suoria suosituksia (”Mikä olisi kevyttä luettavaa?”) ja kirjojen sijaintia (”Ovatko sarjakuvat omassa luokassaan?”). Neljä vinkkareista esitti kysymyksiä puolestaan yleisölle esityksen aikana. Nämä koskivat joko aihetta tai yleistä tiedustelua jonkin teoksen tuttuudesta. Runsain keskustelu kaikkien Kirjahetkien yhteydessä käytiin joko niiden loputtua tai loppupuolella. Muutamalla kerralla keskustelua ei syntynyt lainkaan, mutta useimmiten mielipiteitä vaihdettiin tilaisuuden jälkeen kirjojen äärellä joko yleisössä olleiden tuttavien tai vinkkarin ja yleisön kesken.

Kirjavinkin rakennetta on ammatillisessa kirjallisuudessa pyritty määrittelemään varsin tarkasti. Olennaisinta lienee pitää mielessä, että juonta ei ole tarkoitus paljastaa ja että vinkattavat kirjat tulee lukea etukäteen, jotta vinkin voi ylipäänsä uskottavasti esittää (Bodart 1980, 5). Havainnoimissani vinkkauksissa ainoastaan kerran vinkkari paljasti miten kirja päättyy, mutta kirja, kuten vinkkikin, oli lyhyt ja kenties toimi pikemmin kontrastina kiinnostavammille teoksille. Yksityiskohtaisimmillaan tyypillinen kirjavinkki on määritelty sisältävän johdatuksen toimintaan, itse kirjan tapahtumien kuvauksen sekä lopetuksen, jonka tulisi parhaimmillaan jättää kuulijan uteliaaksi lukemaan itse lisää (Mäkelä 2003, 45). Havaintojen perusteella vinkit harvoin noudattivat tätä kaavaa tarkkaan,

mutta etenkin lyhyet vinkit usein alkoivat informatiivisesti ja päättyivät napakasti – usein suoraan kehotukseen tarttua kirjaan. Vinkin ulkoa opettelua ja vähintäänkin sujuvaksi harjoittelemista suositellaan, koska itse tilanteessa on tarkoitus kiinnittää kuulijoiden huomio itse tarinaan eikä esimerkiksi muistiinpanolappuihin tai lukunäytteen paikan haeskeluun (Saine 2008), ja tähän osallistujat hyvän kirjavinkin määritelmää pohtiessaan usein puuttuivat, kuten myöhemmin käy ilmi.

Tiivis ja informatiivinen on monesti mieleenpainuvampi kuin laverteleva ja puuduttavan paljon yksityiskohtia sisältävä vinkki. Voi myös olla hyvä koostaa vinkkaustilaisuus siten, että vinkit ovat toisiinsa nähden eripituisia ja rakenteeltaan vaihtelevia (Bodart 1980, 39). Havainnoidessani Kirjahetkiä huomasin, että vinkkejä voi tosiaan olla hyvin monenlaisia, ja että toisinaan myös perusteltiin yleisölle, miksi jostakin teoksesta haluttiin puhua pitempään ja vain nopeasti mainita joku toinen. Oman mielipiteen kertominen ja rehellisyys on tärkeää luottamuksen herättämiseksi kuulijoissa. Kiinnostavaksi vinkin voi tehdä myös kertomalla erikoisen yksityiskohdan kirjailijasta tai teoksesta (Mäkelä 2003, 47). Jos vinkkari oli esimerkiksi tavannut kirjailijan vaikkapa kirjallisuustapahtumassa, hän saattoi kertoa vaikutelmiaan teoksesta kertoessaan. Toiset tuntuivat nähneen erityistä vaivaa penkoakseen jonkin hauskan yksityiskohdan kirjailijan elämästä tai teoksen syntyprosessista. Kahdella vinkkareista oli jopa tietovisakysymyksiä osallistujille. Yhteenvetona voisi todeta, että ammatillinen kirjallisuus kuvailee vinkkiä etukäteen harjoitelluksi tiivistykseksi siitä, mikä kirjassa on kiinnostavaa paljastamatta kuitenkaan sen juonta liikaa, ja tämä perusperiaate tuntuu toteutuvan käytännössä melko hyvin.

Jaoin haastattelun teemat sekä osallistujien että vinkkareiden kohdalla siten, että ensimmäinen haastatteluosio käsitteli lukuharrastusta ja vinkkaukseen liittyvää valmistelutyötä yleisesti, ja toinen osio itse tilaisuutta, jolloin lähimmin tarkasteltiin sitä konkreettista vinkkauskertaa, johon osallistuja oli osallistunut. Vertailen seuraavassa minkälainen on hyvä kirjavinkki osallistujan ja vinkkarin mielestä, tarkastelen millaisessa roolissa vinkkari itse kokee olevansa, ja toisaalta miten osallistuja häneen suhtautuu. Tarkastelen kirjavinkkausta vastaanoton näkökulmasta käyttäen teoreettisena apuna kommunikaatiomallia, jossa kielen eri funktiot korostuvat. Lisäksi esittelen vinkkarien kaksi erilaista näkökantaa Kirjahetkien vuorovaikutuksen kokemiseen.

5.5.1 Hyvä kirjavinkki

Yksitoista osallistujaa mainitsi tärkeäksi Kirjahetkeen osallistumisen syyksi konkreettiset kirjavinkit tai uudet lukuideat. Kuusi osallistujaa pystyi heti sanomaan lukulistalta, minkä teoksen tai teoksia aikoisivat lainata, ja muutama heistä ehti jo ennen haastattelua lainaamaan ne.

Aineistosta päätellen hyvien lukuvinkkien saaminen on siis olennainen syy osallistua Kirjahetkiin. Pyysin haastateltavia kuvailemaan, minkälainen on heidän mielestään onnistunut kirjavinkki, koska toivoin näin saavani selville miten henkilöt, jotka eivät kirjavinkkaustoiminnan alkuperäisiä tavoitteita ja lähtökohtia sen tarkemmin tunne ilmiötä kuvailisivat, ja mitä se heidän mielestään ideaalitapauksessa pitäisi sisällään. Vastauksissa tuli esiin monipuolisesti erilaisia näkemyksiä sekä paljon yhteneväisyyttä näiden näkemysten välillä. Vinkkareita pyysin puolestaan kertomaan siitä konkreettisesta prosessista, jonka lopputuloksena Kirjahetken noin kymmenen vinkin kokonaisuus syntyy. Tarkastelen heidän kuvaamiaan prosesseja sekä omien havaintojeni että osallistujien mielipiteiden rinnalla.

Hyvän kirjavinkin määrittelemisessä ei vaikuttanut olevan eroa tekevää merkitystä sillä, kuinka paljon henkilö lukee tai onko hän koskaan aiemmin osallistunut kirjallisuustilaisuuksiin. Samoja piirteitä mainitsivat sekä ensimmäistä kertaa Kirjahetkeen osallistunut että monia muitakin tilaisuuksia seurannut. Esimerkiksi teoksen kulttuurikontekstin valottaminen oli eräs usein mainittu hyvän vinkin tunnusmerkki. Sisällön tai aiheen kiinnostavuus todettiin monesti hyvin suoraan olevan niin subjektiivinen asia, että tällöin nähtiin riippuvan osallistujan mieltymyksistä onko vinkki vartenotettava vai ei:

”No sitä ei tietysti sitte voi niinkun välttämättä määritellä sen aiheen puolesta, että se kenellä mikäki kolahtaa” O1

”No vähä täytyy sitä sisältöä valottaa sillai (...) se vaan sitte joko niinku nappaa tai ei sitte” O7

Vinkkarit korostivat kaikki itsekkin tekevänsä täysin subjektiivisia valintoja annetun aihepiirin sisältä. Näin lienee luonnollisintakin toimia, kun vinkkejä ei voi yleisön mukaankaan suunnitella. Monet huomauttivat, että itselleen etäisiksi jääneiden kirjojen vinkkaaminen on hankalaa, vaikka niitä joskus mukana saattaa olla. Hyvin monelle ensimmäinen ja tärkein kriteeri vinkattavan aineiston valinnassa vaikutti olevan se, että on itse pitänyt kirjasta niin paljon, että sitä aidosti haluaa suositella muillekin. Vinkkarin aito innostus välittyy osallistujille, saa keskittymään ja herättää luottamusta. Jos vinkkari on jossain määrin tuttu henkilö, on tilanne paras mahdollinen, koska tällöin osallistujalla on käsitys hänen kirjallisesta maustaan ja mahdollisuus verrata sitä omiin mieltymyksiinsä.

Haastatteluissa kävi ilmi, että vinkkarin persoonallista esittämistapaa sekä hänen omia mielipiteitään pidetään hyvin positiivisina asioina. Se, millä tavalla vinkkejä esitetään vaikuttaa kiinnostuksen heräämiseen. Usko kirjaan syntyy vilpittömän innoissaan olevan henkilön kautta:

”Ja sit ku ihminen on itse innoissaan. Ja sit mä niinku uskon ja luotan, että tähän täytyy olla hyvä kirja!” O5

Liikaa perusteellisuutta tai muistiinpanoihin kiinnittymistä pidettiin puolestaan onnistumisen esteinä. Hyvä kirjavinkki on ammatillisessa kirjallisuudessa useimmiten määritelty tiiviiksi, uskottavasti esitetyksi ja suurimmilta osin ulkoa harjoitelluksi lyhyeksi tärpiksi, joka saa kiinnostuksen heräämään vinkkarin oman persoonallisen esitystavan ja henkilökohtaisen mielipiteen avulla (Bodart 1980, 7–11; Mäkelä 2003, 44–48; Saine 2008). Myös tutkimukseni osallistujille hyvä kirjavinkki on enemmän kuin pelkkä käsikirjoitettu kirjaesitelmä:

”Semmonen aito, mikä ei tuu paperista. Siis sellanen niinku *oikeesti* sanottu.” O10

”Ja että on jonkun oman lukukokemuksen kautta, siis sanoo oman mielipiteen siitä se vinkkaaja, että reilusti niinkun sanoo jotain, jotain tota kommentteja” O13

”On tosi mielenkiintosta kuulla kun toinen on luku ja kertoo siitä ja siitä sitte löytää varmasti jonkun jonka poimii luettavakseen.” O12

Aitouteen ja henkilökohtaiseen näkökulmaan panostamista pidettiin siis hyvänä. Erityistä kiitosta sai myös vinkkareiden ylivoimaisesti haasteellisimmaksi prosessin vaiheeksi koettu tiivistäminen. Aiemmin tuli ilmi, että vinkkareiden mukaan hienojen ja vaikuttavien lukukokemusten tiivistäminen noin kolmeen minuuttiin yhtä kirjaa kohti on eräs konkreettisesti vaikeimmista vaiheista esityksen suunnittelussa. Osallistujat tuntuivat osaavan tätä taitoa kuitenkin arvostaa, mikä ilmeni heidän pohdinnoissaan muun muassa siten, että joko yksittäisten vinkkien tai koko tilaisuuden lyhyys koettiin myönteisesti. Muutamille jopa eräs osallistumiseen vaikuttava syy oli se, että tilaisuus on riittävän lyhyt:

”Kolme varttia on ihan maksimi (että jaksaa keskittyä/EH)” O9

”Ja sitten on myös mukava että se on tämmönen puolen tunnin juttu, että jos se ois puoltoistatuntinen niin mä en ois ehkä tullu” O12

Kirjahetki jo nimenä viittaa siihen, että tiiviyyteen ja täten matalan kynnyksen osallistumiseen on alunperinkin pyrkimys, ja tässä ollaan aineiston perusteella onnistuttu suurelta osin. Havaintojeni perusteella valtaosa vinkkareista pitäytyy 45 minuutin rajoissa, muutamit jopa minuutin tarkasti puolessa tunnissa. Toisaalta aivan kaikki osallistujat eivät pitäneet tilaisuuden pitempää kestoa häiritsevänä, vaan viiden osallistujan mielestä pituutta saa olla, tai ainakin keskustelua, vielä enemmän. Usein he, joita ei Kirjahetken venähtäminen tuntunut häiritsevänä, mainitsivat lukunäytteet, kirjaa koskevan taustatiedon esiin tuomisen sekä teoksen kielen ja rakenteen avaamisen hyvän kirjavinkin ominaisuudeksi. Jokainen pitempää tilaisuutta toivonut oli ahkera lukija ja yhtä vaille jokainen heistä korkeastikoulutettu, joten he kenties taustansa vuoksi kaipasivat syvempää lähestymistapaa aiheisiin.

Hyvän kirjavinkin määritelmään liittyy siis paljon ajankäyttö, mutta myös vinkkarilla on suuri rooli onnistuneen kirjavinkin osatekijänä. Vinkkarin näkemää vaivaa sekä tiivistämisen että esityksen

aitouden eteen arvostetaan. Lisäksi hänen henkilökohtaisia mielipiteitään pidetään kiinnostavina. Oman subjektiivisen kokemuksen jakamisen voi reseption käsittein ilmaista myös vinkkarin muodostaman konkretisaation jakamisena. Teos ei ole lukijatutkimuksen tradition mukaan olemassa objektiivisesti, vaan nimenomaan lukijan, eli aktiivisen vastaanottajan, muodostamana rakenteena (Alanko 2003). Teos on jo ikään kuin käynyt yhden tulkinnan prosessin läpi, ja tämän konkretisaation esittämisen sekä omien odotushorisonttiensa (ml. kirjallinen kompetenssi) avulla osallistujat pääättelevät teoksen kiinnostusarvon. Vinkkaustilanteessa vinkkari on jo lukenut ja valinnut tietyn otoksen tiettyyn teemaan liittyviä teoksia, joista hän pyrkii välittämään olennaisen kuulijalle siten, että tämän kiinnostus teosta kohtaan heräisi. Vinkkari on siis siirtynyt lukijasta myös välittäjäksi ja viestin lähettäjäksi. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin vinkkarin roolia välittäjänä ja lähettävänä osapuolena kirjavinkkaukseksi nimetyssä viestintätapahtumassa.

5.5.2 Kirjavinkkaustilanteen kommunikaation analyysi

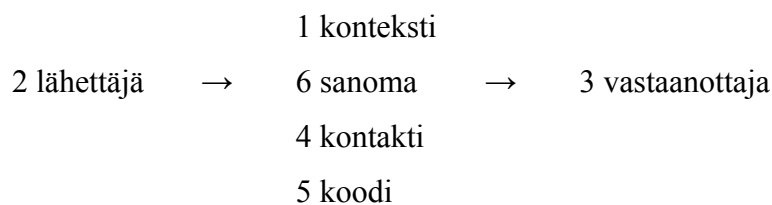
Kirjavinkkaustilanne on viestintää. Eskola (1990) on jäsentänyt kirjallisuuden vastaanoton tutkimista viestinnän näkökulmasta. Kirjastotyö sijoittuu hänen mukaansa yksityisen ja julkisen tuottajan (kirjailija ja kustantaja) sekä yleisön, eli kuluttajien, väliin. Kirjavinkkarit ovat välittäjiä siinä missä kirjallisuuden tutkijat, kriitikot tai vaikkapa kirjakauppiaat.

Kun huomio kohdentuu kirjallisuuteen kommunikaationa siirrytään konkreettiselta tuotantojärjestelmän tasolta viestintäjärjestelmän tasolle. Tällöin huomio kiinnittyy ensisijaisesti kaunokirjallisuuden reseption näkökulmasta, mikä sopii myös Kirjahetkien hahmottamiseen, sillä niiden päämäärä ei ole opettaminen tai luennoiminen, vaan nimenomaan vapaamuotoisesti ja usein tarinoiden avulla kirjoista kertominen, vaikka tietoteoksiakin mukana voi olla. Reseptiossa on kysymys ”tekstin ja lukijan vuorovaikutuksesta suhteesta, tekstin merkityksen muodostumisesta sekä sen ehdoista ja edellytyksistä” (emt.). Reseption tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat ne vinkkaustilanteessa syntyvät merkitykset, joita lukijat – niin vinkkarit kuin osallistujat – teoksille antavat. Näiden merkitysten pohjalta vinkkarit valitsevat kirjat ja rakentavat esityksen, jonka avulla osallistujat muodostavat omat perusteensa valinnoilleen.

Eräs mahdollinen vastaanoton prosessin tulkinnan teoreettinen apu on Roman Jakobsonin klassinen kommunikaatiomalli (Jakobson 1987/1960; Eskola 1990). Jakobson oli kielitieteilijä ja teoreetikko, joka kuului niin kutsuttuun Prahan koulukuntaan. Hänen teoriansa pohjautuvat vahvasti siis strukturalismiin, kuten myös alla esitellyn kommunikaatiomallin rakenne. Perinteisestä strukturalistisesta ajattelutavasta poiketen Jakobson ei erottanut kirjallisuutta muista teksteistä: samalla tekstillä voi hänen mukaansa olla eri näkökulmasta katsottuna eri funktio (Koskela & Rojola 1997, 44).

Koska vinkkaustilanteessa ollaan erilaisten tekstien avulla vuorovaikutuksessa, Jakobsonin kommunikaatiomalli tarjoaa erään mahdollisen teoreettisen lähtökohdan tilanteen tarkastelulle.

Mallin avulla on mahdollista jakaa vinkkaustilanteessa tapahtuvaa vuorovaikutusta osiin sen mukaan, mihin kielelliseen tehtävään sanoma kulloinkin kohdistuu. Näin tulevat selvästi esille tilanteiden tietyt säännönmukaisuudet ja vinkkarien painotusten mukaan vaihtelevat vuorovaikutuksen ominaispiirteet. Tässä mallissa vinkkari on *lähettäjä* ja se, jolle hän lukemastaan kertoo, on *vastaanottaja*, eli tässä Kirjahetkiin osallistuneet (Eskola 1990). Mallin voi tiivistää seuraavalla tavalla:

Jokaisella kuudella osasella on oma tehtävänsä. Näitä eri tehtäviä tarkastelen tässä vinkkaustilanteen näkökulmasta. Jakobsonin mukaan aina jokin osatekijä korostuu vuorovaikutuksessa enemmän kuin toiset. Sitä tapaa, jolla sanoma, eli tässä tapauksessa kirjavinkki, viestitään voidaan analysoida näiden osatekijöiden funktioiden näkökulmasta. Seuraavassa esittelen eri osatekijät ja niiden funktiot konkreettisten esimerkkien avulla siten, kun ne aineistossa ilmenivät.

Kun vinkkari kertoi kuulijoille olennaisista nähtävyyksistä ja Saksan *Autobahn*-kulttuurista vinkatessaan Saksan-matkailua käsitteleviä teoksia, sanomalla oli *referentiaalinen* funktio, eli se suuntautui sekä teoksen että konkreettisen matkanteon kontekstiin (1). Haastattelemani osallistujat arvostivat kontekstia koskevaa tietämystä paljon, ja he toivoivat siihen liittyvää sisältöä toisinaan vielä lisääkin. Se, kuinka paljon tekstin sisältöön liittyvästä kontekstista voi kertoa riippuu luonnollisesti teoksesta: mikäli se on realismin tyyliin kuuluva tai tietoteos, on mahdollista tuoda reilustikin esiin sisältöä avaavaa kontekstia. Teoksen sosiokulttuurista eli ulkoista kontekstia on useimmiten mahdollista käsitellä (esim. teoksen aikalaisvastaanotto, tekijän taustat jne.) riippumatta tekstin genrestä tai tyylistä.

Kun huomion kohteena on vinkkari itse eli tässä mallissa lähettäjä (2), on kommunikaatiolla *emotiivinen* eli tunteita herättävä funktio. Tällöin ei keskitytä vain faktuaaliseen informaatioon, joka asettaa teoksen tapahtumat kontekstiin, vaan vinkkari kertoo omasta henkilökohtaisesta suhteestaan aiheeseen tai teokseen. Monet vinkkarit korostavat tätä puolta, ja osa ei lähtökohtaisestikaan vinkkaa kirjoja, jotka eivät heitä itseään ole millään tavoin koskettaneet, koska niistä on tällöin vaikea uskottavasti puhua. Osallistujien keskuudessa vinkkarin omaa mielipidettä pidettiin

arvokkaana ja kiinnostavana, eli aineistosta päätellen emotiivisella funktiolla on vinkkauksessa hyvin olennainen ja merkityksellinen osa.

Moni kirjavinkki tai koko tilaisuus päättyi vinkkarin suoraan kehotukseen lukea kirja, jolloin kommunikaatio kohdistui suoraan vastaanottajiin (3). Tällöin kielen funktio on *konatiivinen* (ts. imperatiivinen) eli kehottava tai käskevä. Eräällä kerralla esimerkiksi vinkkari nosti kirjan esiin sanoen, että ”jos aikaa on vain yhteen, lukekaa ehdottomasti tämä”, jolloin kehoitus on hyvin suora ja puhutteleva. Vastaanottajia puhuteltiin suoraan useimmiten yksittäisen vinkin tai tilaisuuden lopussa. Puolestaan ennen kuin vinkkari ryhtyy puhumaan kirjoista, hän tervehtii osallistujia luodakseen kontaktin. Esimerkiksi eräs haastattelemani vinkkari kuvaili aloittamista seuraavasti:

”...ettei yliarvioi tai aliarvioi, mutta jollakin lailla siinä alkutilanteessa pitäs saada jotain kontaktia ihmisiin. Vaikka semmosia lämmittelypuheita sitten” V5

Tällaisen kommunikaation funktio on *faattinen*, sillä se suuntautuu vinkkarin ja vastaanottajan väliseen kontaktiin (4). Esimerkiksi kuulumisten kyseleminen osallistujilta tai olosuhteista, kuten vaikkapa mikrofoniin toimivuudesta jutteleminen on tällaista kielellistä kontaktin ylläpitämistä. Huomio voi myös kiinnittyä kieleen itseensä eli koodiin (5), jolloin sitä hallitsee *metakielellinen* funktio. Tällöin pyritään kielellisen yhteisymmärryksen ylläpitämiseen. Esimerkiksi vinkkarin käyttäessä vierasperäisiä sanoja, kuten erään kerran *Bildungsurlaub* -käsitettä (suom. yleissivistävä lomamatkailu), hän tiedusteli erikseen oliko tullut ymmärretyksi. Näin varmistetaan kommunikaation toimivuus.

Kuudennen mahdollisen funktion hyvänä esimerkkinä toimii vinkkari lukiessaan esimerkiksi runon vinkatusta teoksesta yleisölle näytteeksi. Näin kommunikaation funktiosta tulee *esteettinen* (poeettinen), eli se suuntautuu sanomaan (6) itseensä. Tällöin kommunikaation fokus siirtyy siihen, mistä puhutaan: teksti puhuu suoraan vastaanottajalle ja lähettäjältä tulee myös välittäjä. Jokainen haastattelemani vinkkari kertoi käyttävänsä lukunäytteitä osana vinkkausta, ja monet haastateltavat pitivät tätä hyvänä asiana, sillä sen koettiin tuovan esiin teoksen tyylin, jota pidettiin yhtenä valinnan kriteerinä. Esimerkiksi eräs haastateltava totesi vinkin perusteella kiinnittäneensä uudella tavalla erääseen Bo Carpelanin kirjaan huomiota: hän oli aiemmin luullut kyseisen teoksen olevan vaikealukuinen, mitä se ei vinkkarin mukaan ollutkaan. Esteettisellä funktiolla on siis vinkkauksen kommunikaatiossa niin ikään tärkeä rooli.

Kysyin haastatteluissa sekä osallistujilta että vinkkareilta, millä perustein he yleensä valitsevat luettavaa. Teoksen kielellä oli kahdelle osallistujista erityistä merkitystä, ja eniten mainintoja sai teoksen aihe tai aihepiiri. Aihe oli myös vinkkareiden useimmin mainitsema valinnan kriteeri, mikä luonnollisesti johtunee siitä, että vinkattavat kirjat valitaan tietyn yleisteeman piiristä. Ne

osallistujat, jotka olivat työelämässä, kertoivat tiettyjen kirjojen puhuttelevan lähinnä ammatillisessa mielessä kiinnostavan aiheen takia. Valintakriteerien näkökulmasta katsottuna siis kommunikation referentiaalinen funktio, eli vinkkarin keskittyminen kontekstien kuvaamiseen, on olennainen.

Valintoja tehdään myös osallistujien omin sanoin ilmaistuna ”fiilispohjalta” tai ”senhetkisen mielialan mukaan”, jolloin voisi kuvitella emotiivisen funktion nousevan merkitykselliseksi. Tällöin vinkkarin omakohtaisen tunne-elämyksen jakaminen voi auttaa valinnassa. Kuusi osallistujaa mainitsi erikseen tekijän yhdeksi valinnan kriteeriksi. Tähän kriteeriin liittyivät usein omat aiemmat lukukokemukset, joiden pohjalta lukupäätöksiä tehdään. Sekä taustatieto tekijästä (konteksti) että lukunäyte (sanoma) puolustavat siis paikkaansa kirjavinkin osina, mikäli on tarkoituksena saada kuulija innostumaan ennestään hänelle tuntemattomasta teoksesta. Metakielellisellä (merkityksiä selventävä puhe) ja faattisella (kontaktin luominen) funktiolla voi todeta olevan vinkkaustilaisuudessa myös oma tärkeä roolinsa viihtyvyyden ja yhteisymmärryksen luomisessa lähettäjän ja vastaanottajan välille. Kielen konatiivisen funktion hyödyntäminen voi olla lisäksi hyvä tehokeino, kun halutaan korostaa sanoman merkitystä.

5.5.3 Teoksen vastaanottohistoria vinkkauksen apuvälineenä

Vinkkaustilanteessa on läsnä paitsi vinkkari ikään kuin esilukijana, joka reflektoi omaa vastaanottoaan kirjaa kohtaan ja näin tarjoaa kuulijalle tarttumapintaa ennestään vieraaseen teokseen, niin myös teoksen aiempi vastaanottohistoria, jonka vinkkari voi esityksen aikana tuoda esiin. Reseptio tasoja on vinkkauksessa läsnä monesti siis kaksi, ja jos mahdollinen tuleva lukija (yleisö) otetaan huomioon, edelleen kolme. Havaintojeni perusteella monet vinkkarit kertoivat kirjasta puhuessaan sen aikalaisvastaanotosta tai sen lukutavan muutoksista. Esimerkiksi eräs vinkkari painotti vuonna 1995 ilmestyneen matkailuoppaan tiedoiltaan osittain vanhentuneen, mutta tarjoavan kuitenkin kiinnostavaa ajankuvaa. Näin hän nosti esiin historiallisen lukutavan muutoksen. Jos teoksia oli käännetty toisille kielille, vinkkari toisinaan kertoi, miten teos oli muualla maailmassa otettu vastaan. Myös ristiriitaisen vastaanoton saaneita teoksia vinkattiin, kuten arabiankielisen kirjallisuuden teemaan liittynyt saudiarabialaisen kirjailijan Rajaa Alsanean *Riadin tyttäret* (Kirjahetki 26.3.2012). Vinkkari kertoi kirjan vapaamielisyyttä kritisoineesta vastaanotosta ensin, ja sitten perusteli miksi kuitenkin itse oli pitänyt teosta kiinnostavana lukukokemuksena.

Toisinaan vastaanottonäkökulma nousi jopa tärkeämmäksi kuin vinkkarin oma mielipide. Esimerkiksi silloin, kun vinkkari esitteli ilmestymisensä aikaan tärkeänä pidetyn teoksen (Ingo Schulze: *Simple Storys*), joka ei kuitenkaan hänen omasta mielestään ollut lukukokemuksena parhaimmasta päästä. Historiallista vastaanottoa hyödynnettiin myös tapauksessa, jossa vinkattua

Alan Sillitoen kirjaa *Lauantai-illasta sunnuntaiaamuun* verrattiin Hannu Salaman teosten saamaan vastaanottoon Suomessa (Kirjahetki 16.10.2012). Tällä tavoin kuulijoille mahdollisesti vierasta teosta on mahdollista avata kätevästi tutun kontekstin avulla. Kaksi osallistujaa toivoi vinkkauksiin lisää taustatietoa teoksista ja kirjailijoista, loput eivät eksplisiittisesti tätä puolta hyvän kirjavinkin määritelmässään maininneet. Kirjavinkissä useimmiten lähtökohtana on keskittyä kirjan tarinaan, joten ajan rajallisuudenkin tähden vastaanottohistorian mukaan ottaminen ei liene mahdollistakaan joka kirjan kohdalla.

Vastaanoton tutkimus mahdollistaa myös vertailevan lähestymistavan teoksiin (Segers 1985, 127). Wolfgang Iser, joka edustaa Fokkeman ja Kunne-Ibschin (1977, 145–6) mukaan reseptio-teoreetikoiden joukossa lähinnä hermeneuttista eikä niinkään historiallista (ks. Jauss) painotusta, on myös pitänyt tärkeänä teoksen tulkintojen muutosten tutkimista suhteessa uusiin teoksiin (Iser 1980). Eräs haastateltava totesi, kuinka eri maiden kirjailijoiden tuotoksia on mukavaa vinkkauksen yhteydessä mielessään vertailla (O4), ja toinen (O8) pohti vertailun mahdollisuuksia laajemmin sellaisen lukijan näkökulmasta, jolla on jollain tavoin kapea-alaiset lukutottumukset:

”Sanotaan, että sellasille ihmisille, joilla nyt ei ehkä välttämättä tulis otettua tollassia kirjoja niin (...) ihmisillä on usein siis aika rajottunu tollanen mitä ne ottaa (luettavakseen/EH). Ja mää tiän ihan sellasia ihmisiä, jotka ei lue muuta kun suomalaisia ja mää en ymmärrä sitä. Jo siis ihan sen takia, että pystyis vertailemaan niinkun eri kirjailijoita ja sitten niinkun maailmaa” O8

Myöhemmin sama osallistuja vielä mainitsi teoksen eri tulkinnat eri aikoina, joita hänen mielestään voisi hyvin nostaa esiin, koska ”historia muuttuu koko ajan” (O8).

Yleisesti ottaen yleisön esittämät kysymykset vinkkarille koskivat verrattain usein eri painosten ja käännösten kohtaloita ja laatua, mikä osoittaisi osallistujien olevan jossain määrin tietoisia ja kiinnostuneita teosten tuotannon ehdoista. Esimerkiksi kääntäjä voidaan nähdä välittäjänä teoksen vastaanoton kommunikaatiomallissa (Segers 1985, 129). Koska kaikki haastatteleman vinkkarit käyttivät lukuvinkkien lähteinä ja niiden rakentamisen apuna kirja-arvioita on myös selvää, että kirjallisuuskriitikko on tällöin yksi linkki kirjan vastaanoton prosessissa.

Staiger (2008) huomauttaa kriitikoiden roolin olevan erilainen kuin lukevan yleisön: heihin suhtaudutaan hänen mukaansa kriitikkömmämin kuin esimerkiksi kirjailijoiden faneihin. Staigerin mukaan tähän ilmiöön reseptiotutkimus voisi avata uusia näkökulmia. Myös esimerkiksi viihdekirjallisuutta lukevia tutkinut Radway (2008) korostaa reseptiotutkimuksen päähuomion kiinnittämistä tuotannon ehtoihin ja kriittikkokeskeisyyteen, eli asioihin, jotka määrittelevät populaaria kirjallista makua. Tähän kiinnitti huomiota myös eräs vinkkareista, joka totesi monien hyvien kirjojen jäävän medioissa arvostelematta. Vinkkarin on mahdollista tästä huolimatta esitellä

näitä huomiotta jääneitä teoksia lukijoille, jolloin ilmeisen paljon kirja-arvioita vinkkien lähteinä käyttävät osallistujat saavat tietoonsa entuudestaan vieraita vaihtoehtoja.

Vinkkarin tehtävä ei vastaanoton prosessin näkökulmasta olisikaan esiintyä ensisijaisesti (korkea)kirjallisuuden asiantuntijana, vaan tasa-arvoisena lukijana, jonka henkilökohtaista – joskin uskottavasti perusteltua – mielipidettä teoksesta arvostetaan. Kun kysyin vinkkareilta, mikä heidän omasta mielestään on Kirjahetkien tavoite, ei yksikään ottanut asiantuntijamaista tai millään tasolla ylenkatsovaa roolia pohtiessaan vastausta. Pikemmin puhuttiin virkistystuokiosta, lukuvinkkien jakamisesta, innostamisesta lukemaan, sekä elämysten ja ajateltavan tarjoamisesta. Virallisestikaan Kirjahetkien tavoitteena ei ole opettaa, luennoida tai sivistää, vaan edistää aikuisten lukuharrastusta ja samalla esitellä kirjaston kokoelmia ja avata sisältöjä (Sihvonen 2013). Vinkkari on nimenomaan kommunikaatiotilanteen aktiivinen toimija ja viestin lähettäjä ja välittäjä, ei auktoriteetti.

Vinkkarin roolia on aineiston avulla mahdollista tarkastella vielä tarkemminkin. Vinkkari tekee lähettäjä-välittäjän roolissaan työtään omana itsenään, oman persoonallisen esitystavan kautta. Osallistujille persoonan näkyminen oli positiivinen asia, koska rehellisiä mielipiteitä, aitoutta ja tulkintojen henkilökohtaisuutta arvostettiin. Seuratessani vinkkaustilanteita ja haastatellessani vinkkareita kävi ilmi, että esitystavat jakaantuivat pitkälti kahdenlaisesti ja tästä enemmän seuraavaksi.

5.5.4 Kuuntelemista ja keskustelua – vuorovaikutus tunnelmanluojana

Saadakseni käsityksen siitä, miten vinkkari kokee vinkkaustilanteen vuorovaikutuksen ja miten sen roolia suhteutetaan vinkkauksen tavoitteisiin, kysyin heiltä millaisena he kuvailisivat ihanteellisinta yleisöä. Lisäksi utelin, mistä aiheesta keskustelua on vinkkaustilanteessa tai sen jälkeen syntynyt, jos näin on käynyt. Kävi ilmi, että puolet vinkkareista pitivät riittävänä vuorovaikutuksena sitä, että yleisö kuunteli heitä tarkkaavaisesti. Toiset kolme vinkkaria olivat valmiita keskustelemaan aiheesta, ja kaksi heistä olisi toivonut enemmän vuorovaikutusta niille kerroille, joita haastattelutilanteessa muistelivat. Selvyyden vuoksi nimeän ensin mainitun *esitelmäorientaatioksi* ja jälkimmäisen *keskusteluorientaatioksi*.

Esitelmäorientaatiolle tyypillistä on pyrkimys noudattaa kohtalaisen tunnollisesti etukäteen asetettuja aikaraameja ja valmistella esitys siten, että keskustelulle varataan aikaa vasta varsinaisen vinkkaushetken jälkeen:

”Vaikka yleisö oli hiljaa ja kuunteli, mut mä aistin sen, et kaikki oli valtavan keskittyneitä. Et nimenomaan se, että ei tehä välikysymyksiä, vaan kuunnellaan.” V1

”Sehän on kuitenkin sellanen tavallaan aika intensiivinen kolmekymmentäminuuttinen se, et

kyllähän se pitkälti menee siihen, että sä niinkun pidät sen silleen esitelmätyyppisesti.” V3

”Ei, en mä sitä (sanallista reagointia/EH) odota ollenkaan.” V6

Esitelmää muistuttava vinkkaustyylikään ei silti lähtökohtaisesti kiellä sanallista vuorovaikutusta. Havainnoidessani aiempia Kirjahetkiä huomasin monen monologia suosivan vinkkarinkin kuitenkin esityksen aluksi kehottavan ihmisiä tekemään kysymyksiä, mikäli esityksen aikana kysyttävää ilmenee. Yksi haastatteleman vinkkari myös huomautti, että esityksen muotoutuminen yksinpuhelua muistuttavaksi tai vuorovaikutteisemmaksi riippuu hyvin paljon osallistujien määrästä: pieni osallistujamäärä saattaa madaltaa kynnystä ryhtyä keskustelemaan, kun taas isommassa joukossa kenties helposti keskitytään vain kuuntelemaan. Eräs esitelmäorientaatiota edustanut vinkkari puolestaan tahtoi korostaa kyseessä olevan persoonakysymys. Parhaimmillaan vinkkari on silloin, kun saa suunnitella vinkkauksen sellaiseksi, mikä on hänelle itselleen luontevinta, ja toisille tähän luontevuuteen sisältyy aktiivinen osallistuminen myös yleisön puolelta.

Keskusteluorientaatioksi nimesin osallistumaan kannustavan, kysymyksiä yleisölle suuntaavan ja keskeyttämään ja reagoimaan kehottavan vinkkaustyylin. Tällöin vinkkari jo lähtökohtaisesti vaikutti varautuneen keskustelemaan myös vinkkauksen aikana:

”Et kyl se silloin ois varmaan kaikkien kannalta antoisinta jos syntys vähän sellasta vuorovaikutusta” V2

”Jollain lailla siinä kaipaa sellasta ihan selvää vuorovaikutusta, että ihmiset kyselis jotain tai sanois jotain omia kokemuksia. Et siitä tulee vähän semmonen omassa kuplassa leijumisen tunne (...) monologi tai luento, jos kukaan ei sano mitään” V3

”Ja sitten pitää varautua siihen, että yhtäkkiä joku reagoi siellä (...) mä aina sanon, et keskeyttäkää minut, että haluan että minut keskeytetään” V5

Se, että vinkkari edustaa keskusteluorientaatiota ei tarkoita, että itse vinkkaus olisi väljästi suunniteltu tai keskusteluvetoinen, vaan pikemmin niin, että ylläpidetään valmiutta mukautua ja muuttaa yleisön puheenvuorojen mukaisesti sisältöä, jotta esitys pysyy kasassa. Havaintojeni perusteella vinkkari saattaa suosia joko keskustelua tai monologimaisuutta myös hyvin tilannekohtaisesti, eivätkä eri orientaatiot ole toisiaan poissulkevia, vaan ainoastaan vinkkarien puheessa esiintyviä tapoja jäsentää eri toteuttamistyyliä.

Vain kaksi vinkkaria mainitsi osallistujien hiljaisuuden häiritsevän jossain määrin. Yksi keskusteluorientaatiota suosinut vinkkari huomautti, että kuuntelemaan keskittyväkin yleisö voi olla palkitseva yleisö. Muutama myös tuntui tiedostavan kyseiset toisistaan eroavat tyylit, mutta he pohtivat tämän vaihtelun olevan hyväksi osallistujien kannalta, koska se saatetaan kokea virkistäväksi. Koska haastattelin itse enimmäkseen vain yhteen vinkkauskertaan osallistuneita yleisön edustajia, en kysynyt heiltä mielipidettä eri vinkkareiden tyyleistä, mutta Kirjahetkistä aiemmin kerätyn

palautteen mukaan esittelijöiden vaihtuvuutta ja heidän erilaisia tyylejään on pidetty hyvänä asiana (Sihvonen 2013).

5.6 Kirjavinkkauksen elämyksellisyys osallistujanäkökulmasta

Tässä alaluvussa tarkastelen aineiston avulla aikuisille suunnattua kirjavinkkausta laajemmassa kontekstissa kuin vain konkreettisten vinkkien tasolla. Havaintojeni sekä haastatteluaineiston perusteella voisi sanoa kirjavinkkauksella olevan muunkin olennaisen tehtävän kuin kirjavinkkien vastaanottamisen – monelle osallistujalle itse tilaisuus vaikutti olevan elämys, toteutui elämyksellisyys sitten kuuntelemisen, keskustelemisen tai kirjallisten sisältöjen avulla. Aineiston avulla selvitän, mikä vinkkaustilanteesta tekee elämyksen ja minkälainen rooli vinkkarilla tässä suhteessa on. Kuvaan edelleen tilaisuutta reseptiotutkimuksen käsitteiden avulla, jolloin on mahdollista huomata lukijälähtöisyyden merkitsevyys vinkkauksen onnistumisessa. Lopuksi kartoitan kokoavasti niitä Kirjahetkiä koskevia toiveita ja palautteita, joita osallistujat esittivät.

5.6.1 Enemmän kuin kirjavinkkejä

Luvussa 5.3.3 kävin läpi satunnaisen osallistujan (O6) kokemusta aikuisille suunnatusta kirjavinkkaustoiminnasta haastattelumateriaalin pohjalta. Kävi ilmi, että kirjavinkkaustilaisuus voi olla myönteinen elämys myös henkilölle, joka ei harrasta lukemista. Reseptiotutkimuksen käsitteillä ilmaistuna tällaisen osallistujan kaunokirjallinen odotushorisontti on väistämättä erilainen kuin ahkeran lukijan. Viittaamalla yleisesti tunnettuihin interteksteihin, joita ilmensivät kyseisessä Kirjahetkessä esimerkiksi päiväkirjakonvention esille tuominen Eeva Kilven *Kuolinsiivous*-teoksessa ja Estonia-laivan uppoamisesta kertovien uutistekstien muistelu Robert Åsbackan *Urkujenrakentajaa* esitellessä vinkkari loi teoksille kontekstia, joka kenties auttoi vinkkien vastaanottamista ei-lukijan sosiokulttuurisesta odotushorisontista käsin. Haastateltavan itsensä mukaan oli mukavaa kuunnella esitystä, koska vinkkari oli innostunut ja aineisto monipuolista.

Saine (2008) on pohtinut vinkkauksen merkitystä laajemmin kuin lukemisen kannalta. Vinkkauksen tavoite on herättää lukuintoa ja ylläpitää sitä, esitellä kirjaston kokoelmia ja esitellä hyllyihin hautautuneita aarteita. Vinkkaamista voi ajatella kuitenkin myös elämyksenä: ”[e]hkä kaikki eivät koskaan lainaa ainoatakaan vinkattua kirjaa, mutta kuitenkin he ovat olleet osana kirjallisuustapahtumaa. Ehkä heille jää kuva siitä, että kirjoista puhuminen on kivaa” (emt.). Samaten haastattelemistani vinkkareista kolme jo useita kertoja tai monia vuosia vinkannutta henkilöä määritteli tavoitteekseen myös sen, että kuulijat viihtyvät. Eräs heistä kuvasi tilaisuuksia myös virkistystuokioiksi, ja sama ajatus esiintyi myös muiden pohdinnoissa:

”(Tavoite/EH) on tarjota virkistystä, elämyksiä ja tuoda jotakin uutta siihen ihmisten elämään, vähän muuttaa ehkä joitakin ajattelutapoja.” V5

”[V]armaan, tota, se perimmäinen tarkotushan on, että kirjalle löytyisi lukija, mutta mä ajattelen sitä ehkä myös sillai niinku laajemmin, että (...) mä pyrin jotenkin sillai antamaan enemmän vielä, jos pystyn, kuin niistä kirjoista pelkästään.” V6

Havaintojeni perusteella muillakin vinkkareilla tuntuu olleen pyrkimys siihen, että Kirjahetki olisi jotain ”enemmän vielä” kuin pelkät esiteltävät teokset. Esimerkiksi humoristiset kommentit, anekdootit ja lukunäytteet, aiheeseen liittyvä rekvisiitta ja kirjoihin liittyvät tarinat olivat luonteva osa useita esityksiä. Kodikas, leppoisa, viihtyisä, rauhallinen, mukava, välitön, reipas, vapautunut ja helposti lähestyttävä olivat adjektiiveja, joita osallistujat käyttivät haastatteluissa kuvaamaan tilaisuuden tunnelmaa, joten voi päätellä kokonaisvaltaisella ilmapiirillä olleen heille myönteisen merkityksen.

Ullström (2005/2012, 153–4) on pohtinut kirjastonhoitajan roolia suhteessa pedagogiaan ja todennut klassikoiden sekä niin kutsuttujen kanonisoitujen teosten merkityksen vähenevän opetuksessa. Hän on huomannut, että niiden sijaan tekstit usein liittyvät läheisesti konkreettisiin opetustilanteisiin, tarjoavat mahdollisuuden eläytymiseen ja avaavat uusia näkökulmia tuttuihin asioihin. Tästä näkökulmasta on mahdollista tarkastella myös aikuisille vinkkaamista. Myös laajennetun tekstikäsitteen huomioon ottamisesta voi olla paitsi koululaiselle myös lukemista harrastavalle aikuiselle iloa. Tekstit ja tarinat ovat läsnä niin elokuvissa, musiikissa kuin peleissä (emt., 154). Esimerkiksi eräs haastattelemani osallistuja kaipasi aiheeseen liittyvää musiikkiaineistoa osaksi vinkkausta. Toisinaan vinkkareilla oli mukana muutakin Kirjahetken aiheeseen liittyvää aineistoa kuin kirjoja. Muihin aineistolajeihin, kuten dvd-elokuvaan, saatettiin vinkatessa myös viitata mainiten samalla, että niitä on mahdollista myös lainata. Olennaista tietyn aiheen mukaisissa vinkkauksissa on teosten sisältöjen intertekstuaalinen suhde, muodot ovat toissijaisia.

Kertomalla teoksesta viittaamalla samantapaisiin tai samoja aiheita käsitteleviin (inter)teksteihin vinkkari voi edistää ja helpottaa lukijan ja kirjan kohtaamista (konkretisaation muodostumista). Iserin mukaan kirjallisen tekstin eräs ominaisuus on sen aukkoisuus (Alanko 2003). Tekstit eivät puhu suoraan asioista, ja niitä voidaan pitää vaikeaselkoisina tämän vuoksi. Merkityksistä osa on lukijan täydennettävä, ja se miten tässä onnistutaan liittyä lukijan kirjalliseen kompetenssiin. Tekstin vastaanottotapahtuma ei vaadi teoksen täydellistä ymmärtämistä (Eskola 1990, Alanko 2003), mutta vinkkarilla on mahdollisuus oman tulkintansa, interteksteihin viittaamisen sekä teoksen sosiokulttuurisen kontekstin avulla avata teosta kuulijoille siten, että heidän kiinnostuksensa herää ja he rohkenevat tarttua kirjaan.

Vinkkarilla on tietynlaisena esilukijana tieto siitä, minkälaisen sisäislukijan teos edellyttää. Hänellä

on myös tieto siitä, onko teoksen täydellinen ymmärtäminen lukuelämyksen edellytys. Esimerkiksi satiiri ja parodia ovat tyylilajeja, joissa tekstin dialogisuus on paitsi kielellistä myös yhteiskunnallista. Tätä piirrettä esittelijä voi hyödyntää, kuten eräs vinkkari esitellessään Veikko Huovisen *Veitikka*-romaania¹⁴ Hitlerin elämäkerran parodiana. Aikuiset lukijat ovat aktiivisia toimijoita yhteiskunnassa, joille vinkkari on yhteisten, jaettujen merkitysten kautta vertainen toimija. Teoksen strukturalistisen, eli kielen rakenteisiin keskittyvän, analysoinnin sijaan vinkatessa kerrotaan teksteistä dialogisesti paitsi toisiin teksteihin myös kuulijoiden sosiokulttuurisiin odotushorisontteihin nähden.

5.6.2 Lukijoiden odotushorisontit ja kirjavinkkaus

Vaikka ennakkokäsitystä lukijoiden kaunokirjallisista odotushorisonteista ei olisi, voi vinkkari hyödyntää kulttuurisia ja paratekstuaalisia elementtejä, joiden avulla on mahdollista rakentaa esittelytilanteesta kokonaisvaltainen elämys. Jakobsonin kommunikaatiomallin käsittein teoksen kulttuurikontekstiin kohdistuva puhe on tästä näkökulmasta tarkasteltuna olennaisinta (kielen referentiaalinen funktio). Kun viestin lähettäjän/välittäjän ja vastaanottajan kulttuurikontekstia koskevien tietämyspohjien eli sosiokulttuuristen odotushorisonttien välillä vallitsee yhteisymmärrys voi tilaisuus olla elämyksellinen, vaikka teoksen tuntee vain toinen, välittävä osapuoli. Parateksteillä tarkoitetaan varsinaiseen tekstiin viittaavia tekstejä kuten esipuhetta, kirjan takakansitekstiä, teokseen liittyviä haastatteluja ja arvosteluja (Hosiaisuus 2003, 684–5). Kontekstitiedoilla vinkkari luo sillan teoksen ja yleisön sosiokulttuurisen odotushorisontin väliin. Lisäksi sosiokulttuurisessa odotushorisontissa vaikuttaa lukijan elämäkokemus (Segers 1985, 65). Erityisesti haastateltavista iäkkäämmät vertasivat vinkattujen teosten sisältöjä omiin elämäkokemuksiinsa, jolloin kontekstitiedon merkitys korostuu edelleen.

Jaussin määrittelemään odotushorisontin käsitteeseen kuuluu paitsi lajityypin normit, jotka lukija tuntee (1) ja tekstin aikalaisteoksiin viittaavat suhteet, jotka lukija tuntee (2), niin myös fiktion ja todellisuuden vastakkainasettelun sekä kielen praktisen ja esteettisen funktion tunnistaminen (3). Omaan elämäkokemukseen suhteuttaminen teokseen on tässä viimeksi mainittua tekijää edustava piirre. Esimerkiksi keskustelussa taiteilijaelämäkertoista eräs osallistuja muisteli Marja-Liisa Vartion aikalaisvastaanottoa nimenomaan oman henkilöhistoriansa ja muistojensa kautta. Vinkkarin suhde yleisön odotushorisontteihin Jaussin jaottelun näkökulmasta tarkasteltuna näkyi aineistossa myös muiden tekijöiden osalta. Lajityyppeihin (1) liittyviä käsitteitä, kuten esimerkiksi puhe teoksesta ”allegoriana”, ”faustisena” tai ”kansalliseepoksena”, käytettiin puheessa luontevasti.

14 *Veitikka* esiteltynä Kirjasampo-verkkokirjastossa http://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/kauno%253Aateos_16121

Puhujan on itse arvioitava se, kuinka paljon on syytä selittää kirjallisuustermejä, mikä liittyy jälleen erään vinkkarin (V5) mainitsemaan varoitukseen yleisön aliarvioimisesta (ks. luku 5.5.2). Aikalaisteoksiin ja -kirjailijoihin viitattiin silloin, kun vertaaminen auttoi yleisöä muodostamaan käsityksen esitellyn teoksen tyylistä tai muista ominaisuuksista, kuten esimerkiksi Alan Sillitoen vertaaminen Hannu Salamaan.

Vinkkauksessa ei ole oletusarvoisesti yhtä lukutapaa, tai tunnusteta mitään ihanteellista lukijaa, ei selitetä eikä yritetä ymmärtää mistä teoksessa on kyse, tai analysoida – vaan vaalitaan moniäänisyyttä. Kirjavinkkaus itsessäänkin on sellainen kirjastotyön osa-alue, jolla on nykyään monia erilaisia toteutumismuotoja. Aikuisille suunnattu vinkkaustoiminta eroaa monin tavoin koululaisille suunnatusta kirjavinkkauksesta (Mäkelä 2003, 29–33), ja toisaalta se eroaa myös kirjaesittelyistä, kirjailijailloista, lukupiireistä, paneelikeskusteluista ja luennoista. Kuitenkin jokainen vinkkaus on aina esittäjän näköinen, joten tyylejä on yhtä paljon kuin vinkkareita.

Kirjavinkkari on linkki lukijan ja aineistojen välillä. On olennaista tuntea teosten sisältöjä, pohtia niitä erottavia ja yhdistäviä tekijöitä sekä eri ominaisuuksien merkitystä erilaisten lukijoiden kannalta. Toisin sanoen sosiokulttuuristen odotushorisonttien sekä teosten sosiokulttuuristen kontekstien huomioon ottaminen voi edistää kirjavinkkaustilaisuuden onnistumista. Kirjavinkkari on paitsi välittäjä myös ensisijaisesti itsekin lukija, joka ei kuitenkaan pyri tietoisesti asettamaan omaa lukutapaansa ja tulkintaansa muiden edelle. Moniäänisyyden ja monimuotoisuuden esiin tuominen sai kiitosta myös osallistujilta, kuten aineistosta kävi ilmi. Lopuksi esittelen tarkemmin vielä osallistujien palautetta Kirjahetkistä.

5.6.3 Osallistujapalaute

Palautteen merkitys on suuri. Tämä tuli jo yhdellä tavalla esiin kirjavinkkareita haastatellessa, koska jokaisen vinkkarin mukaan palautteen saaminen on yksi antoisimmista asioista vinkkaustyössä. Tutkimukseni yhtenä ydinkysymyksenä oli osallistujien näkemykset kirjavinkkauksesta ja heidän toiveensa tulevien vinkkausten suhteen, ja tähän kysymykseen esitän vastauksen tässä luvun viimeisessä osiossa. Aineistosta ilmeni, että ahkerimpien lukijoiden palaute oli monipuolisempaa, ja heillä oli enemmän ajatuksia toiminnan tulevaisuudesta, kuin vähemmän lukevilla. Aivan konkreettisia kehitysehdotuksia tuli ilmi vähäisesti ja yleisin yksittäinen kommentti oli toive Kirjahetkien jatkumisesta.

Kommunikaatiomallissa viesti kulkee lähettäjältä vastaanottajalle, joten mallissa kuvataan yhden-suuntaista viestintää. Osallistuja voi kuitenkin antaa palautetta sekä sanallisesti että sanattomasti. Havaintojeni perusteella osa palautteesta on ei-verbaalista toimintaa, kuten tarkkaavaista

kuuntelemista, kirjalistan talteen ottamista tai vinkatun aineiston lainaamista. Tämän kaltaisen toiminnan perusteellinen havainnoiminen tosin vaatisi tilanteiden videoimista tai useita havainnoijia, mikä ei tutkielmani puitteissa ollut mahdollista. Tahdoin tästä syystä viimeiseksi pyytää sanallisesti muotoiltua palautetta itse vinkkaustilanteesta. Kysymys oli myös yhteneväinen viimeisen tutkimuskysymyksen kanssa.

Mäkelän (2003, 8) mukaan oikeaoppista kirjavinkkausta ei ole olemassa, vaan oikeaoppisuuden kriteerinä voidaan pitää lukuhulun heräämistä kuulijassa. Hyvin vähäiset olivat ne seikat, jotka haastattelemiani osallistujia häiritsivät, tai joita he haluaisivat tulevaisuuden Kirjahetkissä muuttaa. Lisäksi jokainen – myös ei-lukijaksi itsensä määritellyt mahdollisesti – oli aikeissa jossain vaiheessa lukea jotain vinkatusta aineistosta, mitä voinee pitää eräänä epäsuorana mutta myönteisenä palautteena Kirjahetkistä. Jokainen haastatteleman osallistuja otti kirjalistan mukaansa ja useat olivat tehneet siihen muistiinpanoja esityksen aikana. Lukuhulun herättämisessä siis onnistuttiin joka kerralla.

Negatiivista palautetta annettiin siis hyvin vähäisesti. Kaksi osallistujaa piti pääkirjaston aulatilaa meluisana, mikä vaikeutti heidän mukaansa esityksen seuraamiseen keskittymistä. Kuitenkin se, että kirjastossa ei tarvitse olla hiljaa ja voi keskustella sai useasti kiitosta. Vinkkarin muistiinpanopaperit veivät muutamalla kerralla osallistujien huomiota pois itse asiasta, eli kirjoista. Eräällä kerralla osallistuja huomautti teosten olleen kovin samantyyllisiä, mutta hän ei osannut eritellä tarkemmin, mitä muutoksia olisi kaivannut. Yksittäisten huomioiden lisäksi kolmesti mainittiin muutaman yli 45 minuuttia pitkän Kirjahetken sisältö ”kauhean laajaksi”, ”tiivistyksen tarpeessa olevaksi” ja kestoltaan ”ehkä liian pitkäksi”. Joskin kaksi puolestaan puolen tunnin vinkkaukseen osallistunutta mielellään olisivat omien sanojensa mukaan kuunnelleet esitystä pidempäänkin.

Myönteistä palautetta annettiin enemmän kuin edellä tiivistämäni kielteistä. Myös kirjaston aiemmin keräämä palaute on ollut positiivista (Sihvonen 2013). Etenkin on kiitetty sitä, että kirjoja ei tarvitse lukea etukäteen (vrt. lukupiirit), ja että myös vanhempaa ja tuntematonta kirjallisuutta esitellään. Esittelijöiden vaihtuvuutta sekä kirjalistojen jakamista on niin ikään pidetty myönteisenä asiana (emt.). Haastatteleman osallistujat kiittivät puolestaan eniten tilaisuuden ilta-ajankohtaa, esittelijöiden henkilökohtaista innostusta sekä esitellyn aineiston monipuolisuutta. Monipuolisuus ilmeni useasta näkökulmasta. Pidettiin hyvänä, että esiteltävissä teoksissa oli ”sekä hauskaa että surullista” (H6) ja ”eri tekstityyppejä” (H7). Samaten eri näkökulmien, sekä kevyen ja vakavan kirjallisuuden tasapuolinen mukanaolo saivat positiivisia mainintoja. Muita yksittäisiä kiitoksen aiheita haastatelluille olivat mielenkiintoinen vertaileva näkökulma teoksiin, pääkirjaston keskusteluun ja vuorovaikutukseen kannustavat tilat, dvd-elokuva -aineiston esitleminen sekä

mikrofonin käyttö.

Vuoden 2012 Kirjahetkien teemoja pidettiin yleisesti kiinnostavina, ja usein myös vielä erikseen kulloinkin kyseessä ollutta aihetta kiitettiin. Kuusi osallistujaa pohti tarkastikin minkälaisia sisältöjä he tahtoisivat esiteltävän tulevaisuudessa. Kootusti nämä toiveaiheet olivat tietokirjat, klassikot uusista näkökulmista (esimerkkinä Juhani Aho), eri harrastuksista kertovat teokset, yksittäiset kirjailijat: ”mutta se nyt tietenkin edellyttää, että sil on sitä tuotantoo enemmän” (H8), opiskelun apuna toimiva kirjallisuus, populaaritiede ja ihmisoikeudet. Monesti kommentoitiin kuitenkin lisäksi sitä, kuinka mahdollisuuksia ja aiheitahan on vaikka kuinka paljon, ja toivottiin vain yleisesti lisää aikuislukijoille suunnattuja kirjallisuustapahtumia sekä Kirjahetkiä. Kaksi osallistujaa sivuutti kysymyksen toteamalla, että eivät tahtoisi mitään Kirjahetkissä muutettavan, minkä voinee tulkita myönteisenä palautteena.

6. PÄÄTELMÄT

Tutkielmassani olen pyrkinyt tarkastelemaan aikuisille suunnattua kirjavinkkausta ensisijaisesti osallistujan, eli vastaanottajan näkökulmasta. Tarkemmin ottaen pyrkimyksenä oli selvittää, millaisia merkityksiä osallistujat tälle toiminnalle antavat suhteessa omaan lukuharrastukseensa, sekä kartoittaa niitä syitä, miksi tilaisuuksiin osallistutaan. Tarkoitus on ollut myös tutkia, miten osallistujien näkemykset suhteutuvat vinkkarien näkemyksiin aikuisille suunnatusta kirjavinkkauksesta. Selvitin myös miten vinkkaustilaisuutta on mahdollista käsitteellistää vastaanoton prosessin ja vuorovaikutuksen toteutumisen näkökulmasta. Lisäksi pyysin suoraa palautetta tilaisuuksista osallistujilta. Seuraavassa kokoon tutkimukseni päätulokset tiivistetysti ja pohdin tulosten merkitystä sekä teorian että käytännön kannalta.

Sekä paljon että vähän lukemista harrastavat antoivat monenlaisia merkityksiä vinkkaustoiminnalle sekä nimesivät monia eri syitä osallistua kirjavinkkaukseen. Useimmin aineistossa toistuneet asiat, joilla kuvattiin kirjavinkkauksen merkityksellisyyttä, olivat yhtäältä ne yksityisen ihmisen kokemukseen liittyvät kertomukset, joita vinkattavassa aineistossa välitetään, ja toisaalta vinkatun aineiston avulla avautuvat uudet ja vaihtoehtoiset näkökulmat joskus tuttuihinkin ilmiöihin. Osallistumisen syistä eniten mainintoja sai kulloisenkin esityksen aihe, mikä on edellä mainitusta merkityksenannostakin pääteltävissä. Aiheen lisäksi tärkeä osallistumisen syy olivat konkreettiset kirjavinkit.

Vinkkareiden kuvauksissa aikuisille suunnatuista kirjavinkkauksista korostui tilanteen erityislaatuisuus sikäli, että yleisö on entuudestaan vieras. Tämä asettaa vinkkarille haasteita, joita kuitenkin pystytään kohtaamaan esimerkiksi hyödyntämällä intertekstuaalisia, eli tekstienvälisiä viittauksia ja teosten kulttuurikonteksteja, jolloin muut kuin teoksiin liittyvät, oletetun lukijayhteisön ymmärtämät merkitykset auttavat luomaan onnistuneen vuorovaikutuksen vinkkarin ja yleisön välille. Vinkkareiden puheessa ilmeni kahdenlainen orientaatio vinkkaukseen: toisille vinkkaaminen on lähempänä esitelmän pitämistä, jolloin (ainakin sanallinen) vuorovaikutteisuus jää taka-alalle esityksen ajaksi, kun taas toisille nimenomaan keskustelu yleisön kanssa on esityksen aikana suotavaa ja toivottuakin. Molemmat orientaatiot ovat vinkkarien keskuudessa hyväksyttäviä tapoja toimia, ja esimerkiksi yleisön koko saattaa vaikuttaa siihen, kumpi painotus milloinkin valitaan.

Havainnointiaineistosta kävi ilmi, että aikuisille suunnattua vinkkaustilaisuutta on mahdollista tarkastella kiinnittämällä huomiota siihen, mihin vastaanoton prosessin osaan kommunikaatio kulloinkin kohdistuu. Vinkkaustilanteessa etenkin konteksteihin ja lähettäjäan, eli vinkkariin

itseensä, kohdistuva kielenkäyttö korostui. Vinkkari välittää paljon sisältöjä avaavaa kontekstietämystä vinkatessaan (kielen referentiaalinen funktio), ja samalla hän kertoo omia subjektiivisia näkemyksiään vinkattavasta aineistosta (emotiivinen funktio). Osallistujia myös puhutellaan suoraan ja yhteisymmärryksen jatkuvuus varmistetaan niin ikään kommunikaation avulla. Vinkkaustilanteessa vuorovaikutus on osittain etenkin tilaisuuden alussa myös itse sisällöistä riippumatonta vapaata keskustelua, jolla on välittömän ilmapiirin syntymisen kannalta tärkeä funktio. Lisäksi tekstien itsensä annetaan puhua muun muassa lukunäytteiden avulla.

Osallistujat antoivat enemmän myönteistä kuin kielteistä palautetta tilaisuuksista, jotka tässä tutkimuksessa olivat kaikki Tampereen kaupunginkirjaston vuonna 2012 järjestämiä Kirjahetkiä. Ainoastaan hyvin konkreettiset seikat kuten papereista lukeminen, ympäristön meluisuus ja aikataulun venähtäminen saivat kritiikkiä joiltakin osallistujilta. Sen sijaan erityisesti sisältöjä pidettiin yksinomaan hyvinä: aineistojen monipuolisuutta sekä Kirjahetkien aiheita kiiteltiin eniten. Myös vinkkareiden aito innostuneisuus oli piirre, joka monen osallistujan mielestä oli parasta koko Kirjahetkessä, koska se sai osallistujan luottamaan esityksen pitäjään sekä uskomaan, että esitellyt kirjat todella ovat lukemisen arvoisia. Lisäksi usein tilaisuuksia toivottiin tulevaisuudessa lisää.

Aikuisille suunnatun kirjavinkkaustoiminnan tarkasteleminen osallistujanäkökulmasta on ollut tähän mennessä verrattain vähäisesti tutkittu aihe. Omalla tutkimuksellani olen pyrkinyt edistämään vinkkauskäytäntöjen tutkimista myös tästä näkökulmasta. Reseptiotutkimuksen tarjoama vastaanoton prosessin viitekehys tarjosi toimivan teoreettisen tarkastelukulman. Vastaanoton tutkimusta voidaan lähtökohtaisesti pitää monista tieteenaloista ammentavana viitekehyyksenä, jota tässä olen hyödyntänyt kirjallisuudentutkimuksen perinnettä painottaen. Kirjavinkkaustapahtumassa vastaanoton prosessi on teokseen nähden kolmitasoinen: voidaan puhua teoksen aikalais-vastaanotosta, vinkkarin (eli välittäjän) vastaanotosta ja osallistujien, eli mahdollisten tulevien lukijoiden, vastaanotosta. Viimeksi mainitussa vaiheessa korostuvat välittäjän ja vastaanottajan kirjallisten kompetenssien, sosiokulttuuristen odotushorisonttien ja näitä koskevien oletusten kohtaaminen.

Kirjallisuus- tai viestintäteoreettinen (myös kulttuurintutkimuksellinen) tarkastelutapa voi parhaimmillaan tuoda uutta näkökulmaa kirjavinkkarin sekä osallistujan kohtaamiseen, ja havaittujen ilmiöiden teoretisoiminen voi auttaa näkemään ne laajemmassa kulttuurisessa kontekstissa, kuten esimerkiksi kirjavinkkauksen suhteessa 1900-luvun alusta lähtöisin olevaan, didaktisesti painottuneeseen lukijaneuvontaan yleisissä kirjastoissa. Tutkimukseni tulosten merkittävyyttä arvioidessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että sekä havainnointikertojen että haastateltujen osallistujien ja vinkkarien määrät ovat pienet. Näin ollen suoria yleistyksiä ei voida tulosten perusteella tehdä.

Esittelemiini tuloksiin ja teoretisointeihin tulisikin pikemmin suhtautua tietyn ajanjakson aikana tehtynä kartoituksena tai katsauksena siihen, miten osallistujat ja vinkkarit toimintaa käsitteellistävät ja millaisia merkityksiä aikuisille suunnatulle kirjavinkkaukselle on paitsi heidän myös vastaanoton tutkimuksen näkökulmasta mahdollista antaa.

Oma kokemattomuuteni tutkimuksen tekijänä näkyy esimerkiksi joidenkin haastattelukysymysten tarkentumisessa vasta tutkimuksen aikana. Lisäksi erään rajoitteen osallistujahaastatteluille aiheutti käytettävissä olevan ajan rajallisuus: useimmat osallistujat haastattelin heti kirjavinkkaustilaisuuden jälkeen, jolloin haastateltava ei luonnollisesti ollut etukäteen osannut varata aikaa sitä varten. Laajempia tietoja olisi myös voinut kerätä strukturoidun lomakkeen avulla, jolloin erilaisten lukijoiden vertaileminen olisi mahdollistunut toisella tavalla kuin teemahaastatteluissa, joissa joka kerralla samalla tavalla aseteltu kysymys saatettiin ymmärtää eri tavoin haastateltavasta riippuen. Vastausvaihtoehdot olisivat saattaneet osaltaan helpottaa joihinkin kysymyksiin vastaamista. Lisäksi lomaketta olisi ollut mahdollista täyttää silloin, kun on hyvin aikaa tai asiat muistuvat mieleen. Haastattelujen aikana toisinaan kysymyksiä ohitettiin, koska ei juuri sillä hetkellä esimerkiksi tullut mieleen mitään suosikkikirjailijaa tai muusta vastaavan laisesta syystä. Toisaalta teemahaastattelun vahvuus on mahdollisuus esittää tarvittaessa jatkokysymyksiä, mitä yritin parhaani mukaan hyödyntää.

Reseptiotutkimusta on kritisoitu muun muassa turhasta historiallisuudesta ja lukijoiden liiasta yhtenäistämisestä, mutta toisaalta sen etuna voisi nähdä vuorovaikutuksen myös muiden viestinnän- ja kulttuurintutkimuksen suuntausten kanssa. Esimerkiksi kommunikaatiotilannetta tutkinut Roman Jakobson oli strukturalisti sekä kielitieteilijä, ja reseptiotutkimuksessa usein esiintyvän intertekstuaalisuuden käsitteen kehittäjä Julia Kristeva on lähinnä jälkistrukturalisti ja semiootikko. Puolestaan teoreetikot kuten kielen dialogia ympäröivän yhteiskunnan kanssa korostanut Bahtin ja myöhemmin muun muassa Eagleton ovat teksteissään käsitelleet kirjallisuutta osana sosio-kulttuurisia konteksteja. Myös Suomessa tehdyistä reseptioteoreettisista tutkimuksista monet ovat olleet kirjallisuussosiologisesti painottuneita. Vastaanottoa voi siis tutkia painottaen muitakin kuin puhtaasti kirjallisuustieteellisiä tulkintoja. Omassa tutkimuksessani painopiste oli kirjallisten sisältöjen lisäksi kommunikaatiossa, jolloin oli perusteltua tarkastella vinkkaustilannetta vuorovaikutuksen näkökulmasta.

Kirjavinkkausta voisi olla hedelmällistä tarkastella viestinnän teorioiden tai mediatutkimuksen näkökulmasta laajemminkin. Myös muita aktiivisen lukijaneuvonnan tapoja voisi olla kiinnostavaa kartoittaa ja suhteuttaa esimerkiksi vinkkaukseen. Passiivisen lukijaneuvonnan vaikutuksiin voisi luoda katsauksen kyselyiden avulla, ja näitä tuloksia voisi suhteuttaa esimerkiksi vinkkaus-

tilaisuuksiin osallistuneiden näkemyksiin. Kirjavinkkauksen monimuotoisuus mahdollistaa monenlaiset jatkotutkimusmahdollisuudet ja myös monitieteiset lähestymiskulmat. Myös esimerkiksi intertekstuaalisuuden voisi nähdä läpäisevän koko kirjastotyön kokonaisuudessaan – ainakin mitä tulee sisältöihin – joten sen tutkiminen kirjastokontekstissa voisi avata uudenlaisen teoriaa ja käytäntöä lähentävän näkökulman. Myös verkkokirjaston lukijaneuvontaan liittyvät ynnä muut palvelut olisi tällöin mahdollista ottaa paremmin huomioon, kuin omassa tutkimuksessani, jossa ne jäivät vain yksittäisten mainintojen tasolle.

Tutkimukset liittyen kirjavinkkarien työtapoihin, kuten vaikkapa teosten reseptiohistorioiden hyödyntämiseen, saattaisivat edistää osaltaan tietämystä tästä vähän tutkitusta mutta suosituksi tulleesta toimintatavasta edelleen. Käytännön kannalta vinkkaustutkimuksista voi olla parhaimmillaan hyötyä sekä aloittelevalla vinkkarilla että omaa toimintaansa kriittisesti tarkastelevalla kokeneellekin vinkkarille. Samaten koko kirjavinkkaustoiminnan asettaminen historialliseen lukijaneuvonnan kehittymisen kehykseen voisi tuoda kokonaisvaltaista yhteiskunnallista näkemystä, joka liittäisi toiminnan osaksi kirjastojen historiaa. Toisaalta myös mediakasvatuksen ja aikuiskasvatuksen näkökulma voisi tuoda aikuisille suunnatun vinkkauksen tutkimiseen toisella tavalla tuoreen näkökulman, jolloin se asettuisi puolestaan vähemmän instituutiokeskeiseen viitekehykseen. Koska kirjavinkkauksen sisällöt ja muodot ovat hyvin monipuoliset, myös tutkimuksen mahdollisuudet ovat monet.

7. LÄHTEET

- Ahlvers, A. 2006. Older adults and readers' advisory. *Reference and User Services Quarterly* 45: 4, 305–312.
- Alanko, O. 2003. Lukijasta lukemiseen, tulkinnasta elämykseen: lukijan käsite kirjallisuudentutkimuksessa. Teoksessa Alanko, O. & T. Käkelä-Puumala (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: SKS, 207–240.
- Antell, A-C. 2010. Miten löydän kirjastosta juuri minua kiinnostavan teoksen? Sisältöjen uusia esittelytapoja. *Kirjastolehti* 1/2010, 16–17.
- Bakhtin, M. M. 1981/1994. Social heteroglossia. Teoksessa Morris, P. (toim.) *The Bakhtin reader*. London: Edward Arnold Publishers Ltd, 73–80.
- Baker, J. 2010. Booktalking for adult audiences. *Reference and User Services Quarterly* 49: 3, 234–238.
- Bird, A. & L. A. Tedd. 2004. Reader development and ICT: an overview of projects in Welsh public libraries. *Journal of Librarianship and Information Science* 36: 4, 159–174.
- Blair, A. M. 2008. Main Street reading *Main Street*. Teoksessa Goldstein, P. & J. L. Machor. *New directions in American reception study*. New York: Oxford University Press, 139–158.
- Bodart, J. 1980. *Booktalk! Young Adult Booktalking and School Visiting*. New York: The H. W. Wilson Company.
- Chambers, A. 1969. *The reluctant reader*. Oxford: Pergamon Press.
- Dali, K. 2010. Readers advisory in public libraries and translated fiction. *The Reference Librarian* 51, 175–188.
- de Man, P. 1982. Introduction. Teoksessa Jauss, H. R. *Toward and aesthetic of reception*. Minneapolis: University of Minnesota Press, vii–xxv.
- Eagleton, T. 1997. *Kirjallisuusteoria. Johdatus*. 2. uusittu painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & J. Suoranta. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, K. 1990. Kaunokirjallisuuden vastaanoton analyysi ja tulkinta. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 162–191.
- Eskola, K. & M. Linko. 1986. Lukijan onni. Poliitikkojen, kulttuurieliitin ja kirjastonkäyttäjien kirjallisista mieltymyksistä. Helsinki: Tammi.
- Fish, S. 1980. *Is there a text in this class? The authority of interpretative communities*. Cambridge & London: Harvard University Press.
- Fokkema, D. W. & E. Kunne-Ibsch. 1977. *Theories of literature in the twentieth century*. London: C. Hurst & Co.
- Goldstein, P. & J. L. Machor (toim.) 2008. *New directions in American reception study*. New York:

Oxford University Press.

Goodall, D. 1989. Browsing in public libraries. Library and information statistics unit occasional paper 1. Loughborough University of Technology.

Goulding, A. 2002. Public libraries and reading. *Journal of Librarianship and Information Science* 34: 1, 1–3.

Haavisto, T. 2011. Miten kansalaisyhteiskuntaa palvellaan? *Kirjastolehti* 5/2011, 42–43.

Heikkilä, M. 2011. Turussa syttyvät lukulamput. *Kirjastolehti* 4/2011; *KirjastoPRO*, s. 4.

Heinonen, A. 2009. Kirjaston välineet tarjota mediakasvatusta kouluille: Vinkkaus ja tiedonhaku. Teoksessa Verho, S. (toim.) *Mediakasvatus kirjastossa*. Helsinki: BTJ, 137–151.

Hirsjärvi, S. & H. Hurme. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., P. Remes & P. Sajavaara. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.–16. painos. Helsinki: Tammi.

Hoffert, B. 2003. Taking back readers' advisory: Online book talk, from simple lists to 24/7 live chat, gives librarians a new way to promote reading. *Library Journal* 128: 14, 44–46.

Hoffert, B. 2010. Every reader a reviewer. *Library Journal* 1.9. 2010, 22–25.

Hosiaislouma, Y. 2003. *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Iser, W. 1980. Interaction between text and reader. Teoksessa Suleiman, S. R. & I. Crosman (toim.) *The reader in the text*. New Jersey: Princeton University Press, 106–119.

Jauss, H. R. 1982. *Toward an aesthetic of reception*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Johnson, C. A. 2012. How do public libraries create social capital? An analysis of interactions between library staff and patrons. *Library & Information Science Research* 34, 52–62.

Jones, P., M. Gorman & T. Suellentrop. 2004. *Connecting young adults and libraries*. 3. uusittu painos. New York & London: Neal-Schuman Publishers, Inc.

Kannila, H. 1964. *Kirjastonhoidon opas*. 6. uusittu painos. Helsinki: Otava.

Ketola, L. 2008. Kirjavinkkauksen käytännöt yleisessä kirjastossa: kirjavinkkarin näkökulma. Tampereen yliopisto. Informaatiotieteiden tiedekunta. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 31.5.2013. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02517.pdf>

Koivunen, H. 1995. Kirjasto merkityksentuottajana tietoyhteiskunnassa. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Korhonen, K. 2003. Kirjallisuudentutkimuksen alue. Teoksessa Alanko, O. ym. (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: SKS, 11–39.

Koskela, L. & L. Rojola. 1997. *Lukijan ABC-kirja*. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin. Helsinki: SKS.

Kristeva, J. 1969/1993. *Puhuva subjekti*. Tekstejä 1967–1993. Tampere: Gaudeamus.

Kylä-Liuhala, A. 2011. Tenkkausta teineille. Kirjavinkkausta teatterin keinoin Huittisten yläkoulussa. Tampereen yliopisto. Informaatietieteiden yksikkö. Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 31.5.2013.
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu05470.pdf>

Lindberg, P. 2000. Kempele – vid Bottniska Vikens strand. Teoksessa Rönström, T. (toim.) Ett läsande Norden: bokprat, barnbokskaravaner och lässtafetter. Nordbok, 70–79.

Lukin, P. 1994. Mistä niitä hyviä kirjoja löytyy? Tapaustutkimus kaunokirjallisuuden lainaajien relevanssikäsityksestä ja relevanssin tunnistuskeinoista kirjastoympäristössä. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma.

Lyytinen-Levander, M. 2009. Superkirsi ja opettaja – superpari. Teoksessa Verho, S. (toim.) Mediakasvatus kirjastossa. Helsinki: BTJ, 181–191.

Moyer, J. E. 2005. Adult fiction reading: A literature review of readers' advisory services, adult fiction librarianship, and fiction readers. *Reference and User Services Quarterly* 44: 3, 220–231.

Moyer, J. E. & T. L. Weech. 2005. The education of public librarians to serve leisure readers in the United States, Canada and Europe. *New Library World* 106: 1-2, 67–79.

Mäkelä, K. (toim.) 1990. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.

Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.

Mäkelä, M-L. 2003. Kirjavinkkarikirja. 3. uusittu painos. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Ooi, K. & C. L. Liew. 2011. Selecting fiction as part of everyday life information seeking. *Journal of Documentation* 67: 5, 748–772.

Poulet, G. 1980. Criticism and the experience of interiority. Teoksessa Tompkins, J. P. (toim.) Reader-response criticism. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 41–49.

Radway, J. 2008. What's the matter with reception study? Some thoughts on the disciplinary origins, conceptual constraints, and persistent viability of a paradigm. Teoksessa Goldstein, P. & J. L. Machor. *New directions in American reception study*. New York: Oxford University Press, 327–352.

Rikama, J. 1995/2000. Jännittävä reseptio. Teoksessa Rikama, J. Kaanon ja reseptio. Kirjallisuudenopetuksen ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY, 65–76.

Rikama, J. 2012. Miksi ja miten kirjallisuutta tulkitaan? *Tieteessä tapahtuu* 4/2012, 57–59.

Ross, C. S. 1999. Finding without seeking: the information encounter in the context of reading for pleasure. *Information Processing & Management* 35: 6, 783–799.

Ross, C. S. 2000. Making choices: What readers say about choosing books to read for pleasure. *The Acquisitions Librarian*, 13: 25, 5–21.

Ross, C. S., McKechnie, L. & Rothbauer, P. 2006. Reading matters: What the research reveals about reading, libraries, and community. Westport Conn.: Libraries Unlimited.

- Rönström, T. (toim.) 2000. Ett läsande Norden: bokprat, barnbokscharvaner och läsfatetter. Nordbok.
- Saari, P. 2010. Kirjahetkistä iloitsivat sekä asiakkaat että ammattilaiset. Kirjastolehti 1/2010, 18–19.
- Saine, R. 2008. Reppu selkään ja vinkkaamaan! Teoksessa Kirjasto 2009 – Ajankohtaisia teoksia, kirjailijoita ja tiedonhakuja. Helsinki: BTJ, 38–49.
- Saricks, J. 2005. Reader's advisory service in the public library. 3. uusittu painos. Chicago: American Library Association.
- Segers, R. T. 1985. Kirja ja lukija. Johdatusta kirjallisuudentutkimuksen uuteen suuntaukseen. Helsinki: SKS.
- Serola, S. & Vakkari, P. 2011. Yleinen kirjasto kuntalaisen toimissa. Viitattu 31.5.2013. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2011/Yleinen_kirjasto_kuntalaisten_toimissa.html
- Sihvonen, R. 2013. Case: Kirjahetki. Tampereen kaupunginkirjasto 7.9.2011/28.1.2013. Email raili.sihvonen@tampere.fi 30.1.2013. Tulostettu 1.2.2013.
- Smith, R. & N. J. Young. 2008. Giving pleasure its due: collection promotion and readers' advisory in academic libraries. The Journal of Academic Librarianship 34: 6, 520–526.
- Snape, R. 1995. Leisure and the rise of the public library. London: Library Association Publishing.
- Staiger, J. 2008. *Kiss me deadly*: Cold war threats from Spillane to Aldrich, New York to Los Angeles, and the mafia to the H-bomb. Teoksessa Goldstein, P. & J. L. Machor. New directions in American reception study. New York: Oxford University Press, 279–288.
- Stewen, R. 1991. Julia Kristeva & teksti. Teoksessa Viikari, A. (toim.) Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia. Helsinki: SKS, 128–144.
- Stover, K. M. 2009. Stalking the wild appeal factor: Readers' advisory and social networking sites. Reference and User Services Quarterly 48: 3, 243–246.
- Suleiman, S. R. & I. Crosman (toim.) 1980. The reader in the text. Essays on audience and interpretation. New Jersey: Princeton University Press.
- Tiirakari, L. 1995. Kirjallisuuden reseptiohistorian mahdollisuudet ja rajat. Teoksessa Ihonen, M. & Y. Varpio (toim.) Helmi simpukka joki. Kirjallisuushistoria tänään. Helsinki: SKS, 31–39.
- Thomas, J. (2002) Promoting recreational reading in the public library. Rotorua Public Library. Viitattu 31.5.2013. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.199.774>
- Tompkins, J. P. 1980. An introduction to reader-response criticism. Teoksessa Tompkins, J. P. (toim.) Reader-response criticism. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, ix–xxvi.
- Tompkins, J. P. (toim.) 1980. Reader-response criticism. From formalism to post-structuralism. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.
- Trott, B. 2005. Advising readers online: a look at Internet-based reading recommendation services. Reference and User Services Quarterly 44: 3, 210–215.

- Trott, B. & D. Beard, K. V. Thi-Beard. 2008. Rethinking the Book: New theories for readers' advisory. *Reference and User Services Quarterly* 47: 4, 331–335.
- Trott, B. & K. Dunneback. 2011. E-books and readers' advisory. *Reference and User Services Quarterly* 50: 4, 325–329.
- Tuomi, P. 2011. Kirjojen keskellä: kirjastonhoitaja kaunokirjallisuuden asiantuntijana. Helsinki: Avain.
- Ullström, M. 2005/2012. Keskusteluja kirjastossa: keskustelu kirjastotyön välineenä. Helsinki: Avain.
- Vakkari, P. 1983. Kirjojen lukeminen ja yleiset kirjastot. Tutkimus yleisten kirjastojen käytöstä kirjakanavana. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.
- Varpio, Y. 1986. Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia. Porvoo: WSOY.
- Verho, S. (toim.) 2009. Mediakasvatus kirjastossa. Helsinki: BTJ.
- Viikari, A. (toim.) 1991. Intertekstuaalisuus. Suuntia ja sovelluksia. Helsinki: SKS.
- Wyatt, N. 2007. An RA big think/Library Journal series "Redefining RA". *Library Journal* 132: 12, 40–43.
- Wyatt, N. ym. (toim.) 2010. A selection of core resources for readers' advisory service. *Reference and User Services Quarterly* 50: 1, 6–12.

8. LIITTEET

1 Taustakysymykset/Osallistujat

1. Syntymävuosikymmen
2. Koulutus/ammattiala
3. Kuinka usein käy kirjastossa keskimäärin?
 - a) päivittäin
 - b) viikoittain
 - c) 1-2 kertaa kuukaudessa
 - d) satunnaisemmin
4. Kuinka paljon lukee kirjoja keskimäärin?
 - a) yksi tai useampi kirja viikossa
 - b) 1-2 kirjaa kuukaudessa
 - c) satunnaisemmin
5. Mitä kautta sai tietää Kirjahetkestä?
6. Syy, miksi osallistui juuri kyseiseen Kirjahetkeen?

2 Teemahaastattelurunko/Osallistujat

A. Lukuharrastus ja erilaiset aikuiset lukijat

1. Millä *perustein* yleensä valitsee lukemista?
2. Onko mieluisan kirjan *valitseminen/löytäminen* helppoa?
3. Mitkä ovat suosikkikirjallisuudenlajit
(dekkarit/romantiikka/kauhu/runous/tieto/näytelmät...)?

Suosikkikirjailijat?

Suosikkikirjat?
4. Mikä on lukemisen motivaatio?
 - a. Onko lukuharrastus säännöllinen?
 - b. *Miksi* harrastaa lukemista?
5. Mistä yleensä etsii *lukuvinkejä*?

Miksi juuri kyseisestä lähteestä?
6. Onko tapana keskustella kirjoista tai käsitellä luettua jotenkin *yhdessä* toisten lukijoiden kanssa?

B. Vinkkaustilaisuus – yleisön näkökulma

1. Tilaisuuden lisäarvo lukuharrastukseen? Tuoko muutoksia?
2. Millainen on hyvä kirjavinkki?
3. Millainen on tilaisuuden tunnelma? Miten koetaan *vuorovaikutus*?
4. Miten juuri kyseessä oleva vinkkaustilaisuus on vaikuttanut/vaikuttaa siihen mitä kirjoja lainaa? Lainasiko/aikooko lainata jotain sen perusteella?
5. Olivatko esitellyt teokset hyvä kokonaisuus? Miksi?/Miksi ei?
6. Mitä toivoisi tilaisuuksilta *tulevaisuudessa*?

3 Haastattelurunko/Vinkkarit

Taustatiedot

1. Ammattinimike
2. Kuinka kauan/paljon on vinkannut
3. Oma erikoisosaaminen kirjallisuuden alalla, jos on

Teemahaastattelurunko

A. Vinkkauksen suunnittelu

1. Millä perusteilla valitsee vinkattavat kirjat? Mikä tavoite mielessä suunnitteluvaiheessa
2. Miten syntyy vinkkauksen sisältö? Käsikirjoitus vai tajunnanvirta, muu mikä?
3. Mistä etsii lukuvinkkejä ja miksi mainituista lähteistä/kanavista
4. Miten lukijat ja heidän erilaisuutensa on mahdollista huomioida, jos on
5. Minkälaisia kirjoja vinkkaa itse mieluiten, miksi
6. Millainen on paras yleisö?

B: Vinkkaustilanne

1. Millaisena tilaisuuden tunnelma välittyi vinkkarille
2. Syntyikö osallistujien kanssa keskustelua? Jos, niin mistä aiheista
3. Onko osallistujilta tullut palautetta, mitä koskien?
4. Mikä syksyllä pitämässä Kirjahetkessä oli
 - a) haastavinta + perustelut
 - b) antoisinta + perustelut